DAMAR

ISSN 2303-7326

Glasilo Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH • Godina I • Broj 4 • Decembar 2015. godine • Izlazi periodično

Dodijeljena 31 stipendija

ONI NAS OBAVEZUJU NA ZAJEDNIŠTVO!

giprom

Giprom d.o.o. Tuzla
II Tuzlanske brigade br. 40,
Tuzla, Bosna i Hercegovina
+387 35 301 301

Giprom d.o.o. Bar
Ilino BB,
Bar, Crna Gora
+382 67 241 355

Operator - Terminali Federacije d.o.o.
Sarajevo

Želimo Vam sretnu i uspješnu

Novu 2016. godinu!

Umjesto uvodnika

Dosta s podjelama u našem Sandžaku!

Srce mi se napunilo ponosom i srećom na manifestaciji koju je Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka organiziralo 21.11. 2015. godine u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu povodom Dana Sandžaka (ZAVNOS).

Ne samo zbog uspješne organizacije jedne ovakve manifestacije, ozbiljnog pristupa temama i velikog broja prisutnih, nego i zbog mase mladih ljudi, voljnih i sposobnih da se aktivno uključe u rješavanje svih pitanja i problema, a još više zbog emocije ljubavi, sloge i konstruktivnosti, koja se na skupu mogla osjetiti.

■ **Ekrem Lekić**, predsjednik Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH

Lijepo je bilo vidjeti tolike mlade, željne obrazovanja i lijepe budućnosti, kojima su, preko UGPS-a, dodijeljene stipendije.

Lijepo je bilo vidjeti ambasadore, crnogorskog reisa i bosansku ulemu, kako mudro i dobronamjerno detektiraju stanje i predlažu ispravan put.

Lijepo je bilo vidjeti profesore i doktore iz našeg kraja kako, uz međusobno uvažavanje, razgovaraju, raspravljaju i donose konstruktivne zaključke i ideje.

Lijepo je bilo vidjeti načelnike opština iz Prijepolja, Rožaja, Sjenice, Petnjice koji - iako iz različitih stranaka - skupa stoje na opredjeljenju da će raditi za dobro svih ljudi u Sandžaku.

Tim više je sve nas, kojima je rodna gruda u srcu, zaboljela činjenica da to nije tako u našem Sandžaku, naročito u njegovom srbijanskom dijelu - da su tamo izražene sve moguće i nemoguće podjele i svađe. I po džamijama, i po politici, i po svim drugim vidljivim i nevidljivim međama. Sve te podjele samo nas slabe i idu na ruku onima koji Sandžaku ne žele dobro, po sistemu „zavadi pa vladaj“.

Ovaj susret pionirski je pokušaj da se ponudi primjer onima koji zagovaraju i provode te podjele kako, zapravo, može i treba biti.

Neka se ugledaju na nas koji živimo u Bosni i Hercegovini, a neka - kroz ovaj primjer - vide i kako mi gledamo na njihove podjele i razmirice tamo „kod kuće“.

Stidimo se nekih tamošnjih političara, koji, bez imalo stida od ljudi i straha od Boga, dijele brata od brata, sina od oca, majku od djeteta, a sve zbog svojih bolesnih ambicija i želje za vlašću.

Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka će se, u narednom periodu, pojačano nastaviti baviti problemima građana u Sandžaku, u okviru svojih mogućnosti kao dio nevladinog sektora. To nam je i ljudska i moralna obaveza. ◆

IMPRESUM

DAMAR

Glavni urednik:
Ekrem Lekić

Redakcija:
Ismet Dedeić, prof. dr. Halid Kurtović, prof. dr. Hana Korać, prof. dr. Rifat Škrijelj, mr. Muharem Hamzić, prof. dr. Selmo Cikotić, prof. dr. Duljko Hasić, prof. dr. Izet Šabotić, Zakira Mahmutović – Škrijelj, mr. Anes Ličina, Dževdet Nikočević, dr. Šemsudin Hadrović, Ekrem Ferhatović, Murat Kahrović

Tehnički urednik:
Nelmedin Kolubara

Izdavač:
Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka u BiH

Adresa:
Nova 2, 71000 Sarajevo
Tel/fax: 033/ 220-995

Štampa:
GIK „Oko“ Sarajevo

Transakcijski račun:
1011010000129531
PRIVREDNA BANKA
SARAJEVO D.D. SARAJEVO

IZ SADRŽAJA

4 Terorizam kao najopasniji sigurnosni fenomen
VEOMA EFIKASNO I AGRESIVNO SREDSTVO POLITIČKE BORBE

8 Svijetle stranice historije Sandžaka
ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE NARODNOG OSLOBOĐENJA SANDŽAKA

12 Povodom donošenja novog zakona o radu u BiH
ZASNIVANJE RADNOPRAVNOG ODNOSA I ZAKLJUČENJE UGOVORA O RADU

16 Stanje prije i poslije pretvorbe vlasništva
(NE)USPJESI PRIVATIZACIJE I TRANZICIJE U BiH

20 Obilježen Dan Sandžaka: Iz Sarajeva poslata poruka jedinstva i podrške
DODIJELJENA 31 STIPENDIJA ZA ĐAKE I STUDENTE

24 Primijenimo pozitivna iskustva Austrije, Njemačke i Švicarske
DUALNI SISTEM OBRAZOVANJA ŠANSA ZA BOSNU I HERCEGOVINU

27 Svjetionici Sandžaka: Mula Mehmed
KAKO SU NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA SPAŠENE ROŽAJSKE DŽAMIJE

32 Uticaj graničnog spora u Malostonskom zalivu na razvoj turističkih potencijala u Neumu
MEĐUDRŽAVNI DOGOVOR PA STRATEŠKO PLANIRANJE TURIZMA

68 Polemike oko bosanskog jezika ili šta je rekao Konstatin filozof
BOSANSKI IMA DUŽU POVIJEST OD OSTALIH BALKANSKIH JEZIKA

I JOŠ MNOGO TOGA...

Terorizam kao najopasniji sigurnosni fenomen – stvarnost i odgovor

Veoma efikasno i agresivno sredstvo političke borbe

Nosioce odlikuje nasumičnost i brutalna spektakularnost. Posljedice su uništenje objekata ili sredstava, koja simbolizuju moć države ili konkretne oblasti društvenog života, pri čemu se uzrokuje smrt ogromnog broja ljudi. Tradicionalni princip „iza nas užas, a ispred nas panika“, podigli su ga na najviši mogući nivo. Žrtve su uglavnom nevini ljudi.

Teror znači strah i užas, to je riječ koja podrazumijeva izazivanje i širenje panike uz primjenu nasilja velikog intenziteta (progoni, mučenja) do fizičkog uništenja onih prema kojima je uništenje upereno (ciljani protivnik). **Terorista** je, pak, lice koje pokušava da nametne svoja gledišta sistemom prisilnog zastrašivanja. Za njih žrtve nisu ljudi s imenom i prezimenom, već sredstva kojima oni upućuju svoje poruke.

Terorizam je više od destrukcije, nasilja, to je rat koji se vodi izvan kontrole država, jednom riječju terorizam je univerzalna opasnost. Terorizam je smišljeno, sistematsko, protivzakonito, amoralno, specifično, samostalno nasilje u uobičajenim uslovima ili nasilje u okviru nekog oružanog sukoba, nekog ljudskog kolektiviteta (nedržavnog, državnog, transnacionalnog), čiji su pripadnici u toliko velikoj mjeri uvjereni u osnovanost i opravdanost vlastitih ekstremističkih ciljeva. Opsjednuti su mržnjom u odnosu na primarnu žrtvu (neprijatelja) i odlučni su da primjene ili primjenjuju, najgrublju fizičku silu nad neposrednom (sekundarnom) žrtvom, koju uglavnom čine privatna lica – civili, radi njenog brutalnog ubistva, s namjerom da izazovu maksimalan psihološki efekt u odnosu na primarnu žrtvu (vlada zemlje) i prinude je da učini zahtijevane ustupke, koji znače ostvarenje krajnjeg političkog cilja konkretnog terorističkog kolektiviteta. Napad se izvodi s ciljem da se ubije, kidnapuje,

■ Piše: **prof. dr. sci. Hana KORAĆ, kriminolog-penolog**

Terorizam je veoma efikasno i agresivno sredstvo političke borbe vjekovima upereno protiv značajnih ličnosti, režima i sl. Karakteriše ga neselektivnost u odabiru ciljeva i žrtava, a cilj je sijanje straha nad ljudima određenog područja i države

tjelesno povrijedi ili zastraši, koristeći adekvatnu taktiku i efikasna sredstva.

Terorizam je veoma efikasno i agresivno sredstvo političke borbe, vjekovima upereno protiv značajnih ličnosti, režima i sl. Poslije hladnog rata, selektivnost nije bila na prvom mjestu, taj period karakteriše neselektivnost u odabiru ciljeva i žrtava. Razlog je pokazati što više sijanja straha nad ljudima određenog područja i države.

Brutalna spektakularnost

Nosioce terorizma u savremenom svijetu odlikuju nepredvidivost i brutalna spektakularnost (izvođenje terorističkih akata koji će imati za posljedicu uništenje objekata ili sredstava koja simbolizuju moć države ili konkretne oblasti društvenog života i pri tom uzrokuju smrt ogromnog broja ljudi), svoj tradicionalni princip „iza nas užas, a ispred nas panika“ podigli su na najviši mogući nivo.To su postigli izvođenjem najvećeg broja napada nad nevinim žr-

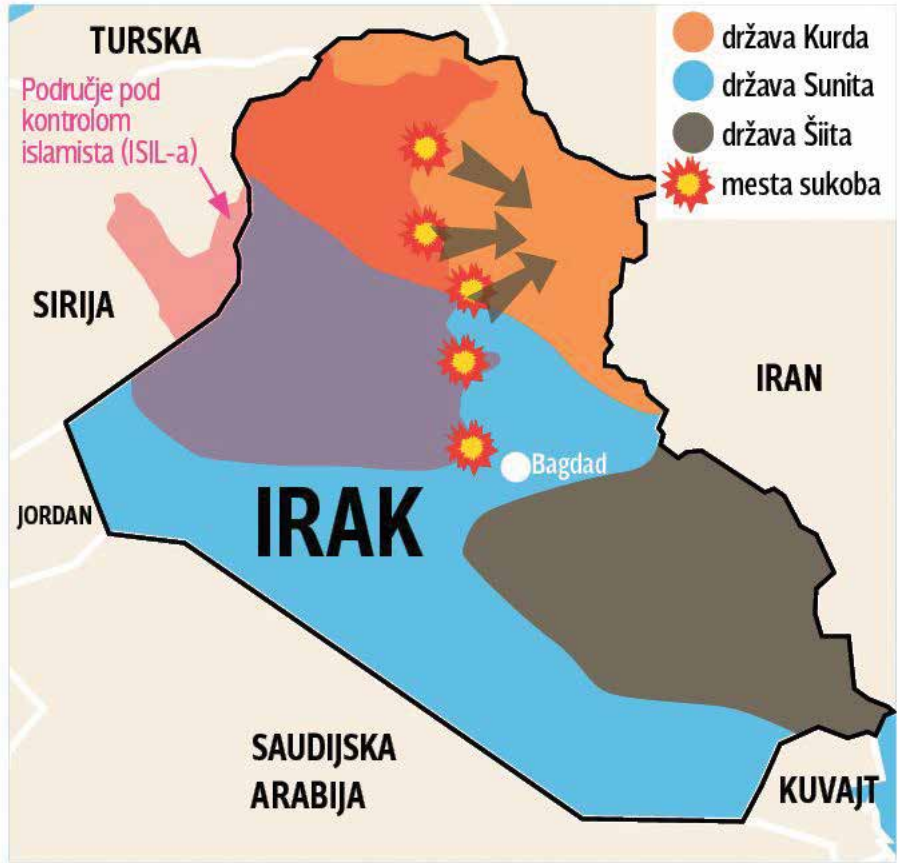

■ **Irak - interesne zone velikih sila**

tvama i nekada najslabije zaštićenim objektom bezbjednosti (mjesta gdje se nalazi veliki broj civila) čijim brutalnim ubijanjem ili tjelesnim povredama upućuju poruku svim građanima (dotičnoj državi, etničkoj zajednici ili civilizaciji) da su identifikovani kao neprijatelj i predstavljaju njihovu potencijalnu metu napada. Terorizam je planiran, sračunat i sistematičan čin.

■ **Smaknuće Sadama Huseina**

■ **Smaknuće Muamera el Gadafija**

Terorizam se sastoji od četiri osnovna elementa:

1. **nasilje** (ubistva, otmice, neredi, diverzije), fizičko nasilje tj.prinuda
2. **strah** (izaziva osjećanje opće nesigurnosti, remeti javni poredak)
3. **cilj ili svrha** (usmjeren prema pojedincu ili užem krugu ljudi i sračunat da se sa minimalnim sredstvima postignu krupni politički ciljevi)
4. **teroristički motiv** (govori o cilju koji je najčešće politički što je jedina definicijska komponenta koja razdvaja terorizam od običnog kriminala)

Terorizam je višedimenzionalni fenomen i po svom značaju i po strukturi. On je instrumentalno nasilje, (javlja se u dva osnovna oblika - **protudržavni i međunarodni**), čije su djelatnosti promišljene i upravljene izazivanju straha i osjećaja nesigurnosti. Pod terorizmom se podrazumijeva i svaki čin usmjeren na ubijanje ili teško ranjavanje civila ili bilo koje druge osobe koja ne sudjeluje izravno u nekom oružanom sukobu, ako je taj čin, po svojoj prirodi ili kontekstu usmjeren na zastrašivanje stanovništva ili na prisiljavanje neke vlade ili me-

■ **Tragični 11. septembar 2001. godine**

đunarodne organizacije na izvršenje ili suzdržavanje od izvršenja nekog čina. On se dešava kao programirana nesreća!

Terorizam se nekada posmatrao kao fenomen koji gradi sopstvene granice. Postoje vrste terorizma koje ne znaju za granice.

Trenutna dešavanja u svijetu pokazuju i na ovaj vid sigurnosnog fenomena u kojem ne možemo nikada biti mentalno pripremni.

Destabilizacija i imperijalizam

Kada su u pitanju terorističke aktivnosti koje se dešavaju ovih dana npr. u Francuskoj, neki autori smatraju da je uzrok imperijalističke aktivnosti zapadnih zemalja materijalističke prirode, odnosno, kapital. To su prije svega **nafta, plin** i dr. u odnosu na zemlje Istoka. Iz ovih razloga se smatra da se stvara radikalni nukleus osoba sa ovih područja, gdje određeni broj osoba izvodi terorističke akcije, koje su uzdmale čitav svijet. Šengen pada preko najjačih svjetskih medija, pišući vrlo agresivno, radikalizirajući dio muslimanskog stanovništva.

Dešavanja u Iraku (način ubijanja Sadama Huseina - nikada nije potvrđeno posjedovanje oružja), u Libiji (destabilizacija Libije, način ubijanja Gadafija je način zastrašivanja), Al-kaida, Bin Laden, mudžahedini na različitim destinacijama (BiH nije bila pošteđena toga), i pojava ISIL-a, najvećeg neprijatelja muslimana, svakako su uzroci radikalizacije.

Dešavanja u Iraku (način ubijanja Sadama Huseina - nikada nije potvrđeno posjedovanje oružja), u Libiji (destabilizacija Libije - način ubijanja Gadafija je način zastrašivanja), Al-kaida, Bin Laden, mudžahedini na različitim destinacijama (BiH nije bila pošteđena toga), i pojava ISIL-a, najvećeg neprijatelja muslimana, svakako su uzroci radikalizacije

Postavlja se pitanje: šta je sa sankcijama prema ISIL-u od strane velikih sila? Ko je proizveo ISIL(teorije zavjere) i rezultati: Bejrut (u Bejrutu 43 žrtve), Turska, trenutna dešavanja u Francuskoj u kojoj živi 5-7 miliona muslimna, gdje se dvije do tri generacije rađaju ali nisu još uvijek uspjeli da se integrišu, u Belgiji je od ukupnog broja stanovnika 25% muslimana), nedavne prijetnje rušenja aviona u Americi i druge lokacije terorističkih dešavanja koja se mogu dijelom smatrati kao odgovor na kontinuiranu represiju velikih sila Zapada u cilju destabilacije na globalnom planu, odnosno, problem je u globalnoj nejednakosti. Nameće se pitanje: zašto se ISIL koji je proizveden na Istoku, ne kažnjava agresivnije od strane velikih sila?

Kontraterorizam, podrazumijeva operacije koje uključuju ofanzivne mjere preduzete radi sprječavanja, odvraćanja, predupređivanja i odgovora na terorizam, uz upotrebu jedinica na terenu.

Na međunarodni terorizam možemo gledati kao na strašan i smrtonosan

Deradikalizacija građana

U BiH je potrebno raditi na deradikalizaciji vlastitih državljana, koji su iz različitih razloga radikalizirani. S obzirom da politička i socijalna klima ne idu na ruku u korist stanovništva, (socijalna klima je uglavnom za stanovništvo važnija), potrebno je, uz Strategiju sigurnosti BiH, a svima je jasno da sigurnosni sistem BiH ima pukotina, donijeti Ekonomsku strategiju za BiH i druge važne dokumente za državu i njeno stanovništvo. Tako će se eliminisati uzroci koji utiču na sigurnosni ambijent u svakoj državi. Pred BiH je zanimljiv izbor: ostati na evropskom kursu, postati članicom EU i NATO-a, ostati evropski musliman ili radiklalizirati određeni broj Bošnjaka u eksremne muslimane. To se posebno odnosi na njih 50-tak koji su imali kontakte sa stranim ratištima kao i na druge sigurnosno interesantne osobe, što nije impozantna brojka i moguće ih je kontrolirati.

virus. Terorizam živi kao dio okoliša. Katkad miruje, katkad kosi, ali uvijek je prisutan u nekom obliku. Kao ni virus, ne poštuje granice – kreće se od zemlje do zemlje, a širi se uz pomoć globalizirane trgovine i komunikacije.

Postavlja se pitanje, da li ovo što se dešava može dovesti do III svjetskog rata, obzirom da je i Papa o tome govorio. Mišljenja sam da neće i da je ovo preteška konstatacija. Istina, tenzije između Zapada, Bliskog i Srednjeg Istoka (posebno Sirije), su poprilično velike (SAD-a, Njemačke, Francuske, Britanije, a vidimo i stavove Rusije kao i dr.) koje traju.

Sve ono što se desilo 11. septembra 2003. godine, pokazalo je da su pesimisti bili u pravu: nema nezamislivih strahota koje bi bile neostvarive. Kada su u pitanju reakcije SAD-a, naročito su pojačane iza tih dešavanja u Njujorku, kada su stradale hiljade nevinih žrtava. Postavljena su nova pravila u terorističkim aktivnostima koje karakteriše neočekivanost u djelovanju i veliki medijski uspjeh... Da li je taj akt trebao biti opomena imperijalizmu, globalizmu, velikim silama, pitanje je na koje permanentno treba tražiti odgovor.

Veliko je pitanje hoće li sadašnji rat velikih sila protiv pojačanih i prisutnih terorističkih aktivnosti Istoka biti od neke pomoći.

Strah, teror, bezbjedonosna nesigurnost, karakteristike su savremenog političkog terorizma, i ujedno su i najbolji način vladanja od strane političkih struktura i njihovo održavanje na vlasti. Strah i teror proizvode nedemokratske akte, poteze kao što su: privođenje osoba u službene prostorije, pretrese kuća, pretrese vjernika u blizini vjerskih objekata, nerazumno prisluškivanje, praćenje i slično.

Globalni terorizam

Ne možemo, a da se ne osvrnemo na veliki broj sirijskih i drugih izbjeglica koje se kreću Jugoistočnim Balkanom bez prethodno sigurnosnih provjera kako bi se utvrdila moguća prijetnja za sigurnost država. Zašto se nije tako radilo kada su bile u pitanju hiljade izbjeglica na putu prema Zapadu tokom ove godine?

Ima li nam spasa od terorizma na globalnom planu i kako će se sve odraziti na Bosnu i Hercegovinu?

Na globalnom planu, potrebno je rješavanje uzroka koji daju krila terorizmu, a koje smo prethodno naveli.

Osnova svake prevencije terorizma je obaveštajni rad, infiltracija i nadzor sumnjivih grupa. Dakle, ofanzivan i neprekidan rad, kombinovan sa ojačavanjem meta što potpunijim komunikacijskim umrežavanjem svih aktera i što bržom razmjenom relevantnih informacija. ◆

Svijetle stranice historije Sandžaka

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Sandžaka

ZAVNOS je za svog predsjednika izabralo Sretena Vukosavljevića, profesora Beogradskog univerziteta. On je bio i predsjednik Izvršnog odbora, a potpredsjednik Murad ef. Šećeragić, muftija i vrhovni šerijatski sudija. U radu i tijelima ZAVNOS-a učestvovao je i značajan broj ljudi koji nisu bili članovi KPJ. Devastacija i podjela Sandžaka između Srbije i Crne Gore

■ Piše: **prof. dr. Selmo CIKOTIĆ**

Razumijevanje sudbonosnih odluka i postupaka najizraslijih predstavnika naroda Sandžaka od prije 72 godine, vezanih za formiranje Zemaljskog antifašitičkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka (ZAVNOS), zahtijeva poznavanje znatno duže historije ovog kraja.

Pored postojanja više kontraverzi i različitih verzija o uzrocima i posljedicama nastanka i nestanka ZAVNOS-a, na temelju raspoložive historijske građe u okviru ovog teksta je data nešto šira historijska retrospektiva historije Sandžaka, sa težištem na značaju samog formiranja ZAVNOS-a.

Prostor Sandžaka povezuje istočni i jugoistočni dio Balkanskog poluostrva sa zemljama zapadne Evrope.

Ovo područje je bilo naseljeno još prije dolaska slovenskih plemena, o čemu svjedoče ostaci građevina, spomenici i nadgrobne ploče oko Pljevalja, Novog Pazara, Nove Varoši i u dolini Lima. U ovoj oblasti je bila granica između Rimskog i Vizantijskog carstva, što potvrđuju ostaci različitih objekata ove dvije imperije.

Na teritoriji današnjeg Sandžaka formirana je prva srpska država. Sa te teritorije, kasnije su Osmanlije vršile osvajačke pohode na Bosnu i Crnu Goru.

Iako je u sastavu osmanske države ovaj prostor bio formiran posljednji kao zaseban sandžak, (između Srbije, Ko-

■ **Predsjedništvo ZAVNOS-a (muftija Murad ef. Šećeragić u sredini**

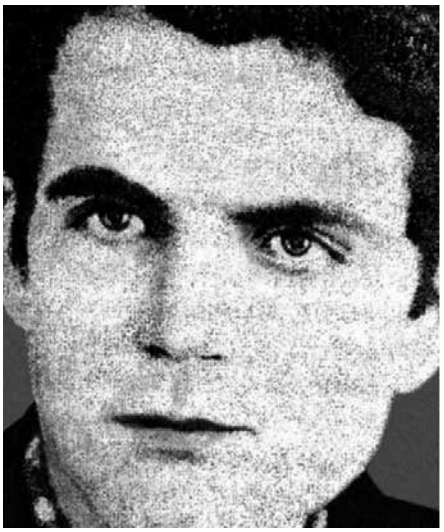

■ **Veliki doprinos: Rifat Burdžević Tršo**

sova, Crne Gore i Bosne), ovo je jedini kraj bivše osmanske države koji se i dalje zove Sandžak.

Raskršće interesa

Pri kraju osmanske vladavine, Sandžak je služio kao jedini koridor preko kojeg su Turci mogli održavati vezu sa svojim posjedima u Bosni. Zato je ovaj prostor dugo krvario i posljednji je oslobođen od turske okupacije.

Odlazak Turaka za narod Sandžaka nije značio ništa novo – nikakvu promjenu na bolje. Osmansku vlast je zamijenila nova vlast, koja je postojeću bijedu dodatno pogoršala. Period između dva svjetska rata za Sandžak je bio posebno težak.

Nakon otpočinjanja Drugog svjetskog rata, i pored postojanja duha prve srpske države i starog Rasa, ovaj prostor je pokazao malo interesa prema četništvu. Namjere ustaša da pridobiju muslimane iz Sandžaka su još gore prošle – pokušaji mobiliziranja muslimana u borbi protiv Srba i partizana ostali su skoro potpuno bezuspješni.

Sandžakom je tokom trajanja Drugog svjetskog rata (DSR) dominirala antifašistička svijest i raspoloženje. Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) je imala snažan uticaj na opredjeljivanje naroda Sandžaka u smislu otpora fašizmu i domaćim izdajnicima te veoma značajnom učešću stanovnika Sandžaka u formiranju jedinica Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP).

Titova saglasnost

Nakon otpočinjanja DSR, po dolasku iz Beograda, Rifat Burdžević Tršo je formirao Okružni komitet KPJ za Sandžak, nakon čega učestvuje u razradi direktiva i proglasa i bori se za učvršćivanje bratstva između Srba, Muslimana i Crnogoraca na prostoru Sandžaka. U vrijeme formiranja I proleterske narodnooslobodilačke udarne brigade u Rudom, u decembru 1941. godine, Tršo je od Josipa Broza Tita dobio saglasnost za osamostaljenje Pokrajinskog komiteta KPJ za Sandžak.

Pored više različitih jedinica NOP (odreda i drugih sastava), posebno su značajne četiri brigade i jedna divizija, formirane od boraca s prostora Sandžaka.

Vrhovni štab NOPJ je 4. juna 1942. uputio naređenje Glavnom štabu za Sandžak da se od sandžačkih jedinica formira brigada. Nekoliko dana kasnije, 7. juna, Aleksandar Ranković – drug Marko, je izvjestio Tita da je "iz sandžačkih jedinica formirana brigada i zove se **3. proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada**".

- Četvrta Sandžačka brigada je formirana 1. decembra 1943. u Pljevljima od glavnine Pljevaljskog i Bjelopoljskog te manjeg dijela Mileševskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda.
- **Peta Sandžačka brigada** je formirana 21. avgusta 1944. kod Priboja. Obje sandžačke brigade su dobile naziv udarne.
- **Sandžačka brigada Korpusa narodne odbrane Jugoslavije** formirana je 1944. i dala je značajan doprinos čišćenju oslobođenih teritorija od svih vrsta neprijatelja tokom rata te osiguranju državnih granica i uništenju kontrarevolucionarnih bandi i stranih agentura nakon završetka rata.
- **Trideset sedma sandžačka divizija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ)** formirana je odlukom Vrhovnog štaba 25. februara 1944. godine i naređenja 2. Udarnog korpusa od 29. februara 1944. godine. Formiranje je završeno 4. marta 1944. godine. U sastav divizije ušle su 3. proleterska (sandžačka), 4. sandžačka i 8. crnogorska brigada.

Na slobodnoj teritoriji Sandžaka, tokom 1943. uspostavlja se rad sreskih

Po dolasku iz Beograda, Rifat Burdžević Tršo je formirao Okružni komitet KPJ za Sandžak, nakon čega učestvuje u razradi direktiva i proglasa i bori se za učvršćivanje bratstva između Srba, Muslimana i Crnogoraca na prostoru Sandžaka. U vrijeme formiranja I proleterske narodnooslobodilačke udarne brigade u Rudom, u decembru 1941. godine, Tršo je od Josipa Broza Tita dobio saglasnost za osamostaljenje Pokrajinskog komiteta KPJ za Sandžak

narodnooslobodilačkih odbora (NOO) u Pljevljima i Bijelom Polju. Osnovan je Sreski NOO u Prijepolju sa predsjednikom Sretenom Vukosavljevićem i potpredsjednikom Muratom Šećeragićem. Nakon toga su osnovani sreski NOO u Priboju i u Novoj Varoši. Pored NOO, građani se angažiraju i unutar Narodnooslobodilačkog fronta, Antifašističkog fronta žena, Antifašističke omladine, a djeca u okviru pionirske organizacije.

Prvi trag inicijative za osnivanje ZAVNOS-a može se naći u pismu Vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske, Josipa Broza Tita, upućenom u jesen 1943. godine Ivanu Milutinoviću, delegatu CK KPJ, u kojem Tito izražava želju da se formira jedno vijeće za cijelu teritoriju Crne Gore, Boke, Sandžaka i Metohije. U pismu se navodi: "Smatram da bi bilo potrebno što prije u Crnoj Gori, Boki, Sandžaku i Metohiji - pristupiti pripremanju konferencije antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja za te krajeve, i to, po mogućnosti, odozdo, demokratskim putem, tajnim biranjem po srezovima ".

Iz sjećanja onih koji su bili sudionici ovih sudbonosnih događaja moguće je zaključiti da su Moša Pijade, Milovan Đilas i Aleksandar Ranković bili najenergičniji zagovornici nestanka Sandžaka kao federalne jedinice socijalističke Jugoslavije

Demokratski izbori

Nakon što je na slobodnoj teritoriji Sandžaka uspostavljena narodnooslobodilačka vlast, ***10. novembra 1943. je formiran Inicijativni odbor za sazivanje skupštine radi formiranja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka (ZAVNOS).*** Inicijativni odbor su, pored ostalih, činili Vojo Leković, Mile Peruničić, Murat Šećeragić, Sreten Vukosavljević i drugi.

Na skupštinama sreskih NOO u pet srezova izabrano je 250 delegata. ***Osnivačka skupština Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka održana je 20. novembra u Pljevljima***. Nakon uvodnog referata Mila Peruničića o političkoj i vojnoj situaciji u Jugoslaviji i na savezničkim frontovima, slijedila je diskusija koja je okončana Rezolucijom, u kojoj se, između ostalog, kaže:

"*... Radi mobilisanja i okupljanja svih narodnih snaga i ujedinjenja svih napora naroda Sandžaka, kao i radi uspešnog i brzog rešavanja svih pitanja i zadataka koje pred narod Sandžaka postavlja narodnooslobodilačka borba, skupština predstavnika naroda Sandžaka, u duhu zaključaka AVNOJ o osnivanju zemaljskih veća, odlučuje da se izabere Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Sandžaka, koje će zajedno sa izvršnim odborom izabranim iz njegove sredine stajati na čelu narodnooslobodilačke borbe, kao najviše političko telo i predstavništvo naroda Sandžaka.*

U Zemaljskom antifašističkom veću narodnog oslobođenja Sandžaka okupljeni su predstavnici naroda, bez obzira na versku i nacionalnu pripadnost, bez razlika na politička i partijska opredeljenja, a koji su svojim držanjem i radom u narodnooslobodilačkoj borbi dokazali svoju ljubav prema narodu i slobodi, oni kojima zaista na srcu leže interesi narodnooslobodilačke borbe, bratstva Srba i muslimana, njihove budućnosti...

Stvaranje borbenog jedinstva Srba i muslimana jeste prvi i osnovni zadatak koji se postavlja ne samo pred Zemaljsko antifašističko veće Sandžaka, već i pred sve čestite i rodoljubive sinove Sandžaka".

Nakon usvajanja Rezolucije upućen je i proglas narodu Sandžaka. ZAVNOS je za svog predsjednika izabrao Sretena Vukosavljevića, sa još tri potpredsjednika. Time je na teritoriji Sandžaka bio uspostavljen najviši organ narodne vlasti koji je vodio dalje napore do konačne pobjede i oslobađanja zemlje.

Tada je, također, formiran i Izvršni odbor ZAVNOS-a sa Sretenom Vukosavljevićem, profesorom Beogradskog univerziteta, kao predsjednikom i Muratom ef. Šećeragićem, muftijom i vrhovnim šerijatskim sudijom, kao potpredsjednikom.

Odmah nakon osnivanja ZAVNOS-a, održan je u Pljevljima i prvi kongres Ujedinjenog saveza sandžačke antifašističke omladine.

Valja zapaziti da je ovim pripremama i zasjedanjima rukovodila Komunistička partija Sandžaka, ali da je u radu i tijelima ZAVNOS-a učestvovao i značajan broj ljudi koji nisu bili članovi KPJ.

Podjela Sandžaka

Odlukom Predsjedništva AVNOJ-a i ZAVNOS-a, Sandžak je 29. marta 1945. podijeljen između federalne Srbije i Crne Gore. Ne postoje jasni razlozi zbog čega je Sandžak, koji je pored duge tradicije

■ **Ključna uloga Aleksandra Rankovića (s Titom) u dokidanju Sandžaka kao federalne jedinice**

svog postojanja, i pored tako značajnog doprinosa u oslobodilačkoj i antifašističkoj borbi prestao da postoji, a u momentu, kada je postalo sasvim izvjesno da će borba kojoj je toliko davao, biti okončana pobjedom. Iz sjećanja onih koji su bili sudionici ovih sudbonosnih događaja moguće je zaključiti da su Moša Pijade, Milovan Đilas i Aleksandar Ranković bili najenergičniji zagovornici nestanka Sandžaka kao federalne jedinice socijalističke Jugoslavije.

Sandžak je u DSR pretrpio ogromne ljudske i materijalne žrtve – strijeljano je 8 150 ljudi, u jedinicama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije je poginulo oko 2 500 boraca, popaljeno je i bombardovanjem uništeno oko 25 000 kuća i škola. Sandžak je dao 27 narodnih heroja, od kojih je 19 poginulo u ratu.

Makijaveli kaže da sve što u historiji propadne, propadne iz dobrih razloga.

Sedam decenija nakon odluka ZAVNOS-a, nakon dugog puta koji su narodi Sandžaka u međuvremenu prošli, nakon mnogo prolivene krvi najboljih sinova i kćeri Sandžaka, nemoguće je ne primijetiti, da su dalekovidost i vizionarstvo odluka ZAVNOS-a i danas jednako snažni.

Poslije toliko napora, stradanja i različitih pokušaja, neki lideri s ovih prostora danas dolaze do epohalnih zaključaka o strateškom partnerstvu između Srba i Bošnjaka, koji su prije više od sedam decenija bili sadržani u Rezoluciji ZAVNOS-a. Podsjetimo se – *Stvaranje jedinstva Srba i muslimana jeste prvi i osnovni zadatak koji se stavlja pred sve čestite i rodoljubive sinove Sandžaka* - bilo je sadržano u tekstu same Rezolucije.

Uvažavanje vrijednosti slobode, mira i suživota Bošnjaka Crnogoraca, Srba i drugih naroda koji žive na prostoru Sandžaka nameće se kao univerzalno vrijedno opredjeljenje i globalno relevantan izbor u svijetu koji je sve međuzavisniji, koji se sve brže mijenja i više opterećuje različitim iskušenjima i izazovima.

Ideal suživota, jednakosti i borbe protiv svih prijetnji za savremenu civilizaciju će tražiti ne samo strateško partnerstvo između Bošnjaka i Srba već i ostalih naroda na teritoriji Sandžaka, a i znatno šire.

Svakako je moguće tvrditi da u stabilnosti Sandžaka, u harmoniziranju odnosa i postizanja višestrano korisne saradnje između Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine leži formula mira i stabilnosti Balkana pa i znatno šireg geografskog prostora.

Ideja Sandžaka kao evropskog regiona, stoga postaje sve zanimljivija za stanovnike Sandžaka, za sve prijestonice koje prema Sandžaku imaju odgovornost (Beograd, Podgorica i Sarajevo), a i za centre međunarodnog uticaja i moći, u

■ **Lideri se smjenjuju, ali su mir i razvoj imperativ**

Povodom donošenja novog zakona o radu

Zasnivanje radnopravnog odnosa i zaključenje ugovora o radu

Advokat Hakija Kurtović, vodeći ekspert iz oblasti radnoga prava u našoj zemlji, za „Damar“ piše o radnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, sa posebnim osvrtom na propise o radu u Federaciji Bosne i Hercegovine i institut ugovora u radu

Radno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini, kroz njegov historijski razvoj, može se podijeliti u dvije epohe. U prvu epohu radnog zakonodavstva svrstavaju se propisi Savezne Republike Jugoslavije, koji su bili u primjeni do 1990. godine. Kao najvažniji propis iz oblasti radnog zakonodavstva može se tretirati Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa u SFRJ. Tim propisom, u cjelosti su bila definirana pitanja koja se odnose na način i postupak zasnivanja radnog odnosa, ostvarivanja prava radnika kod poslodavaca, postupak i način zaštite prava radnika kod poslodavca i druga značajna pitanja koja se odnose na cijenu rada, zaštitu na radu i druga pitanja iz radnog odnosa. Donošenjem novog Ustava Republike Bosne i Hercegovine, kojim je RBiH proglasila svoju samostalnost i nezavisnost u odnosu na Saveznu Republiku Jugoslaviju, prihvaćeni su svi propisi kojima su regulirna pitanja iz radnih odnosa pa i Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa. Taj zakon preuzet je kao republički zakon uz neznatne izmjene ili dopune. Pored ovog zakona u RBiH se primjenjivao i Zakon o radnim odnosima. Njime su bila uređena pitanja koja su Saveznim zakonom o osnovnim pravima iz radnog odnosa ostavljena da se urede i republičkim zakonom.

Proglašenjem neposrednih ratnih opasnosti, kasnije ratnog stanja, Skupština RBiH, odnosno, Predsjedništvo RBiH, svojom uredbom je preuzelo Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa u BiH kao i Zakon o radnim odnosima iz 1990. godine, koji se za vrijeme ratnog stanja, ili u slučaju neposredne ratne opasnosti, primjenjivao kao zakon Bosne i Hercegovine. U istom periodu donesena je i Uredba o radnoj obavezi, kojom su definirana prava i obaveze lica koja su se nalazila u radnom odnosu, ako nisu pozvana na službu u Oružane snage ili raspoređena u druge državne organe, preduzeća ili pravna lica. Tom uredbom je određeno da se, za vrijeme trajanja radne obaveze, primjenjuju propisi o radnim odnosima, izuzev pitanja koja su uredbom uređena.

■ Piše: **Hakija KURTOVIĆ**

Nakon prestanka rata i ratnih okolnosti, naprijed opisani zakoni i Opći kolektivni ugovor bili su u primjeni sve do donošenja Zakona o radu iz 1999. godine, kojim su stavljeni van snage svi propisi koji su uređivali pitanja iz radnih odnosa u Federaciji BiH, izuzev Zakona o zaštiti na radu, koji je još uvijek na snazi.

Zakon o radu u FBiH je propis koji je donio značajne promjene u vezi sa pravima i obavezama radnika i poslodavaca. Prvo, ovaj zakon je prvi put definirao pojam „radnik“ i pojam „poslodavac“ na način koji je bio sasvim drugačiji u odnosu na kategoriju tih subjekata iz ranijeg zakonodavstva. Ovaj zakon definirao je način zasnivanja radnog odnosa po osnovu ugovora o radu bez raspisivanja javnog oglasa, zatim je definirao prava i obaveze radnika i poslodavaca, zaštitu prava radnika i druga pitanja koja se odnose na prestanak ugovora o radu i zaštitu radnika u vezi s tim. Ovaj zakon uredio je i pitanja smanjenja broja zaposlenika zbog tehničkih i organizacijskih razloga i proceduru koju je poslodavac u tom postupku morao da sprovede. Kao posebno poglavlje ovog zakona je to što je zakon odredio mogućnost da su radnici koji su kod poslodavca zatečeni na radu sa 31.12.1991. godine imali pravo da se u roku propisanom zakonom jave za uspostavljanje radnopravnog statusa kod svog poslodavca, odnosno pravnog sljednika preduzeća kod kojeg su se, na dan 31.12.1991. godine, nalazili u radnom odnosu.

Kao značajan propis o zaštiti prava zaposlenika može se označiti i Zakon o vijeću zaposlenika, koji je donesen 2004. godine. Zakon o vijeću zaposlenika je, prvi put nakon završetka rata i ratnih

■ **Ko je partner: Poslodavci i SSSBiH se dogovorili o najnižoj plati**

okolnosti, propisao mogućnost osnivanja vijeća zaposlenika kao posebnog predstavničkog organa kod poslodavca te uredio pitanja izbora, prestanak mandata članovima vijeća, obaveze poslodavaca prema vijeću i dr. Ovim zakonom je propisana i uloga sindikata da se, u slučaju neorganiziranja vijeća zaposlenika te definiranja obaveze poslodavaca da se, prije donošenja odluka značajnih za prava i interese zaposlenika, obavezno konsultira sa vijećem zaposlenika ili sindikatom. Kao značajan institut iz ovog zakona naglašava se to što je zakonom propisano da se, u slučaju nekonsultiranja sa sindikatom na način i u postupku propisanim zakonom, pojedinačne odluke poslodavca od značaja za prava zaposlenika smatraju pravno ništavim.

Novi zakon o radu

Na kraju, u augustu 2015. godine, usvojen je i objavljen novi Zakon o radu kojim su uvedeni novi zakonski instituti u odnosu na prethodni zakon, a to su: promjena pojma „zaposlenik“ u pojam „radnik“, zasnivanje radnog odnosa, stupanje na rad radnika, obaveze poslodavca da prijavi radnika na penzijsko i invalidsko osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti, obaveza poslodavca da radniku dostavi fotokopije prednjih prijava u roku od 15 dana od dana zaključenja ugovora o radu; obaveza poslodavca da uspostavi zakonom propisanu evidenciju rada u skladu sa podzakonskim aktom nadležnog ministra; zabranu svake vrste diskriminacije i definiranja novih osnova diskriminacije koji su označeni kao mobing, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje, diskriminacija u vezi sa sindikalnim aktivnostima kod poslodavca; zaključivanje ugovora o radu na neodređeno ili određeno vrijeme; uređenje pitanja zapošljavanja pripravnika i pitanje stručnog osposobljavanja lica bez zasnivanja radnog odnosa; radno vrijeme, odredbe koje uređuju pitanja prekovremenog rada, zaštite radnika koji rade noću, noćnog rada maloljetnika, pitanja u vezi sa godišnjim odmorom usaglašena sa konvencijama MOR-a i Revidiranom evropskom socijalnom poveljom; zaštita radnika, posebna zaštita maloljetnika, zaštita žene, porođajno odsustvo; plaće, pravo na jednakost plaća, utvrđivanje najniže plaće i njeno usklađivanje; pitanja kojima se uređuje kolektivno pregovaranje i kolektivni ugovori, rok trajanja kolektivnih ugovora i način njihovog usaglašavanja. Na kraju, novim zakonom definirane su obaveze utvrđivanja reprezentativnosti sindikata i udruženja poslodavaca.

U ovom članku osvrnuti ću se na ugovor o radu iz novog Zakona o radu Federacije BiH.

Uvodne napomene

Ugovor o radu je jedan od glavnih instituta novog Zakona o radu kao propisa kojim se uređuju ostvarivanje i zaštita prava rad, prava na rad i po osnovu rada, zapošljavanja i drugih prava i obaveza po osnovu rada i radnog odnosa kod poslodavaca na koje se primjenjuje Zakon o radu.

Ugovor o radu je obavezujući pravni osnov za zasnivanje radnog odnosa kod poslodavca. U prošlosti se radni odnos poistovjećivao sa ugovorom o radu, što je pogrešno shvatanje. Naime, radni odnos je pravni odnos između radnika i poslodavca, a pitanja u vezi sa pravima i obavezama iz tog pravnog odnosa uređuju se ili definiraju ugovorom o radu, koji, na dan stupanja na rad radnika, potpisuju poslodavac i radnik - to je ustvari pravni osnov za zasnivanje radnog odnosa.

Polazeći od naprijed opisanih odredbi, ugovor o radu bi se mogao odrediti kao pismeni sporazum zaključen između poslodavca i radnika na osnovu kojeg se radnik uključuje u organizirani rad kod poslodavca u okviru organizacije rada, koju je propisao poslodavac ugovorom, ili svojim posebnim aktom, zauzimajući određeno radno mjesto na kojem radnik obavlja određen posao i za svoj rad dobiva određenu naknadu kao pravičnu nadoknadu za rad, pod uslovima koji su utvrđeni ugovorom o radu, pravilnikom, kolektivnim ugovorom ili zakonom. Kako sam naprijed opisao, pojam ugovora o radu i radnog odnosa su veoma slični. Da bi postojao radni odnos, prethodno se mora zaključiti ugovor o radu i tada se stvara pravni

Ugovor o radu je obavezujući pravni osnov za zasnivanje radnog odnosa kod poslodavca. U prošlosti se radni odnos poistovjećivao sa ugovorom o radu, što je pogrešno shvatanje. Naime, radni odnos je pravni odnos između radnika i poslodavca, a pitanja u vezi sa pravima i obavezama iz tog pravnog odnosa uređuju se ili definiraju ugovorom o radu, koji, na dan stupanja na rad radnika, potpisuju poslodavac i radnik - to je ustvari pravni osnov za zasnivanje radnog odnosa

Zaključak (I)

Zakon, ugovor, poslodavac i radnik

Ugovor o radu jedan od najvažnijih instituta iz oblasti Zakona o radu i njegova najvažnija odrednica jeste da je to pravni osnov za zasnivanje radnog odnosa.

U prednjem dijelu ove analize forme i značaja ugovora o radu ukazao sam i na njegove najbitnije elemente, tj. da je ugovor formalno-pravni akt, da se zaključuje u pismenoj formi i da su subjekti ugovora poslodavac i radnik.

Naprijed opisane institute, na osnovu kojih se zasniva ili iz kojih proizilazi ugovor o radu, analizirao sam kroz formu važećeg Zakona o radu kao najvažnijeg izvora radnog prava u radnom zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine.

U analizi ugovora o radu nisam mogao ukazati na pitanja koja se mogu definirati i kolektivnim ugovorom i koji se mogu označiti u sadržaju ugovora o radu, jer kolektivni ugovori u Federaciji BiH po zakonu prestaju 22.12.2015. godine sa mogućnošću da isti budu produženi za još tri mjeseca.

Iz analize odredaba Zakona o radu moglo bi se reći da je Zakon o radu skoro u potpunosti posvećen radnopravnom odnosu zasnovanom na ugovoru o radu, zaključenom između poslodavca i radnika.

Značajno ograničenje za zaključenje ugovora o radu proizilazi iz samog Zakona o radu, tj. da ugovor mogu zaključiti zdravstveno sposobni radnici. To znači da radnik, prije zaključenja ugovora o radu, poslodavcu mora priložiti zdravstveno uvjerenje, kao i to da ugovor o radu mogu zaključiti osobe koje imaju punu poslovnu sposobnost, tj. da su starije od 15 godina.

odnos između poslodavca i radnika, koji se u praksi označava pojmom „radni odnos“. Radi pojašnjenja ovog pojma, ukazujem da radni odnos predstavlja pravni odnos koji pripada velikoj grupi pravnih odnosa koji nastaju u procesu rada i iz kojih proizilaze različita prava i obaveze za učesnike u tom pravnom odnosu i to na osnovu zakonskih određenja radnog prava kojim se konstituira radni odnos, a u skladu sa Zakonom o radu između poslodavca i radnika.

Ugovor o radu, kao osnov za uspostavljanje radnog odnosa, je titulus prava, obaveza i odgovornosti koji se stiču na radu i u vezi sa radom. Ugovor o radu je sui generis institut radnog prava zbog uslova koje moraju ispunjavati ugovorne strane da bi radni odnos nastao, trajao ili prestao, odnosno kako bi ugovor bio raskinut i odgovornost ugovornih strana u vezi sa raskidom.

Ugovor o radu karakteriziraju slijedeće specifičnosti:

- Ugovor o radu je dvostruko obavezujući ugovor jer ga zaključuju dvije ugovorne strane; s jedne strane poslodavac, koji se obavezuje drugoj ugovornoj strani, tj. radniku, dati posao i za izvršeni rad utvrditi mu i isplatit pravičnu naknadu, a druga ugovorna strana je radnik, koji je dužan obavljati poslove po uputama poslodavca i u toku obavljanja voditi računa o svojoj ličnoj zaštiti i interesu poslodavca da povjereni posao izvrši na najprihvatljiviji način za poslodavca.

■ **Premijer FBiH Fadil Novalić protiv dogovora Sindikata i poslodavaca**

- Ugovor o radu je dobrovoljan ugovor, što znači da je za zaključenje ugovora dovoljna volja stranaka. U praksi, ugovor o radu nudi poslodavac radniku na dan njegovog zaposlenja, a radnik ima pravo prihvatiti ili odbiti ponuđeni ugovor.

- Ugovor o radu se zaključuje u pismenoj formi i zato je to formalni ugovor kojim se decidno uređuju prava i obaveze između poslodavca i radnika, a njegov sadržaj mora biti usklađen sa odgovarajućim odredbama Zakona o radu.

Ugovor o radu je titulus prava, obaveza i odgovornosti koji se stiču na radu i u vezi sa radom. Ugovor o radu je sui generis institut radnog prava zbog uslova koje moraju ispunjavati ugovorne strane da bi radni odnos nastao, trajao ili prestao, odnosno, kako bi ugovor bio raskinut i odgovornost ugovornih strana u vezi sa raskidom

- Ugovor o radu, iako je vrsta obligacionih odnosa, zaključuje se u skladu sa Zakonom o radu kao lex specijalis propis pa se u sudskoj praksi uglavnom ovaj ugovor svrstava u kategoriju posebnih ugovora koji nisu zasnovani na Zakonu o obligacionim odnosima već na Zakonu o radu.

Najbitniji elementi ugovora o radu su njegova pismena forma i sadržaj, a taj sadržaj je decidno propisan Zakonom o radu. Ugovor o radu zaključuje se u pisanoj formi i sadrži podatke o:

- Nazivu i sjedištu poslodavca;
- Imenu i prezimenu, prebivalištu odnosno boravištu radnika;
- Trajanju ugovora o radu,;
- Danu otpočinjanja rada;
- Mjestu rada ili radu van sjedišta;
- Radnom mjestu na koje se radnik zapošljava uz kratak opis poslova;

- Dužini i rasporedu radnog vremena;
- Plaći, dodacima na plaću te periodima isplate;
- Naknadama plaće po osnovu rada;
- Trajanju godišnjeg odmora;
- Otkaznom roku i drugim podacima u vezi sa uslovima rada, utvrđenim kolektivnim ugovorom.

Vrste ugovora o radu

- Ugovor o radu na neodređeno vrijeme,
- Ugovor o radu na određeno vrijeme,
- Ugovor za obavljanje pripravničkog staža,
- Ugovor o stručnom osposobljavanju,
- Ugovor o obavljanju privremenih i povremenih poslova,
- Ugovor o radu direktora,

Ugovor o radu se uvijek odnosi na tekući rad koji radnik obavlja lično kod poslodavca sa kojim je zaključio ugovor o radu;

Ugovor o radu se u pravilu zaključuje na neodređeno vrijeme kod poslodavca koji je, kroz organizaciju svog rada, stvorio potrebu za prijem radnika određene vrste, zanimanja ili kvalifikacija;

Ugovor o radu se može zaključiti i na određeno vrijeme, po obimu ograničeno, u smislu da se radnik prima za obavljanje određenih sezonskih ili drugih poslova;

Naprijed opisani rad po ugovoru o radu predstavlja zasnivanje radnog odnosa za obavljanje poslova iz djelatnosti poslodavca;

Kod poslodavca u pravilu postoji više radnika za izvršavanje njegove osnovne djelatnosti pa se takav rad može nazvati zajedničkim radom koji zahtijeva jedinstveno prihvatanje radnika uputstava za obavljanje poslova koje izdaju nadležni rukovodioci poslodavca;

Zaključak(II)

Rad nije roba

Može se konstatirati da ugovor o radu ne spada u kategoriju obligacionih ugovora, već da je to poseban pravni posao, koji se zaključuje između poslodavca i zdravstveno i poslovno sposobnog radnika, u skladu sa Zakonom o radu, kao lex specialis propisom jer, po međunarodnim standardima, „rad nije roba“ pa se zato ugovor o radu zaključuje u skladu sa Zakonom o radu.

U vezi sa međunarodnim standardima o tretiranju rada, ukazujem da je Bosna i Hercegovina članica Međunarodne organizacije rada (MOR) od 1993. godine, koja je prihvatila preko 66 konvencija ove organizacije pa, u skladu sa tim međunarodnim izvorima prava, mora uskladiti i svoje radno zakonodavstvo, odnosno dužna je primjenjivati konvencije MOR-a i njene standarde. Kada su u pitanju međunarodni izvori prava, ukazujem da je BiH prihvatila i Evropsku socijalnu povelju iz 1961. godine, revidiranu u maju 1996. godine i da je Evropska socijalna povelja sastavni dio Ustava Federacije BiH (tačka 8) i predstavlja najvažniji instrument za zaštitu ljudskih prava koji ima pravnu snagu ustavnih odredbi. Uz prednje, ukazujem i na Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, čiji je potpisnik i Bosna i Hercegovina, a koji je sastavni dio Aneksa 1. tačke 7. Dejtonskog ustava (Aneks IV), koji predstavlja dodatni sporazum o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini.

Za naprijed opisani rad radnik dobiva ugovorenu nadoknadu ili nadoknadu propisanu kolektivnim ugovorom ili zakonom

Prestanak ugovora o radu

S obzirom da sam u prednjem dijelu ovog članka ukazao na formu i vrste zasnivanja radnopravnog odnosa zaključenjem ugovora o radu u skladu sa mjerodavnim Zakonom o radu, ukazujem i na prestanak ugovora o radu propisan Zakonom o radu.

Ugovor o radu prestaju:

Smrću radnika;

Sporazumom poslodavca i radnika;

Kad radnik navrši 65 godina života i 20 godina staža osiguranja, ako se poslodavac i radnik drugačije ne dogovore;

Kada se, na osnovu evidencije rada, utvrdi da radni odnos radnika traje 40 godine, ako se poslodavac i radnik drugačije ne dogovore;

Dostavljanjem pravosnažnog rješenja o priznavanju prava na invalidsku penziju zbog gubitka radne sposobnosti;

Otkazom ugovora o radu u skladu sa Zakonom;

Istekom vremena na koji je zasnovan ugovor o radu na određeno vrijeme;

Ako radnik bude osuđen na kaznu zatvora u trajanju od tri mjeseca-danom stupanja na izdržavanje kazne;

Ako radniku bude izrečena mjera bezbjednosti, vaspitna ili zaštitna mjera u trajanju dužem od tri mjeseca početkom primjene te mjere;

Po osnovu pravosnažne odluke nadležnog suda, koja za posljedicu ima prestanak radnog odnosa. ◆

Stanje prije i poslije tranzicije i privatizacije

(Ne)uspjesi privatizacije i tranzicije u BiH

Dvadeset godina je prošlo nakon rata, a prema svim očekivanjima u Bosni i Hercegovini tek bi trebao da uslijedi značajniji ekonomski oporavak. Tek nedavno je BiH prebacila fokus sa poslijeratne rekonstrukcije na transformaciju prema tržišnoj ekonomiji, bržem otvaranju za strane investicije i hvatanju priključka na putu u euro-atlanske integracije

■ Piše: **prof. dr. sc. Enes HAŠIĆ**, redovni profesor Univerziteta u Zenici

Dvadeset godina je prošlo nakon rata, a prema svim očekivanjima u Bosni i Hercegovini tek bi trebao da uslijedi značajniji ekonomski oporavak. Uzimajući u obzir vrijeme koje je BiH izgubila tokom rata devedesetih godina kao i dugi period tranzicije, može se konstatovati kako protekle dvije decenije nisu uspješno iskorištene da bi se dovršili svi ključni procesi i kako bi se omogućilo da država sustigne ostale zemlje koje su više uznapredovale u ovom procesu. Tek nedavno je BiH prebacila fokus sa poslijeratne rekonstrukcije na transformaciju prema tržišnoj ekonomiji, bržem otvaranju za strane investicije i za hvatanje priključka na putu u euro-atlanske integracije. Međutim, još uvijek se strani i domaći investitori suočavaju sa brojnim ozbiljnim preprekama u poslovanju, uključujući složen pravni i regulatorni okvir, netransparentne procedure poslovanja, slabe sudske strukture i korupciju. U tom kontekstu, pokušavamo postaviti neka pitanja i ponuditi odgovore u vezi dosadašnjih iskustava u procesu tranzicije i privatizacije u Bosni i Hercegovini.

Osiromašena kadrovska baza

U 1990. godini Bosna i Hercegovina je imala 1.054.295 zaposlenih, od čega 1.026.254 u državnom/javnom sektoru. Ovih 97,3% radnika funkcionisalo je u uslovima samoupravljanja i planske privrede, uglavnom kroz velike koncerne, koji su nastali ujedinjavanjem preduzeća širom Bosne i Hercegovine pa i na širim prostorima, kao što su npr. Unis, Šipad, Hidrogradnja, Hepok ili Energoinvest. Rat je, pored ogromne devastacije, rezultirao velikim „odljevom mozgova“ i nestankom značajnog dijela visokoobrazovanog, rukovodećeg kadra, koji se educirao i izgradio u ovim holdinzima. Time je krajnje osiromašena baza kadrova koji bi uspješno mogli da vode ovakva preduzeća, na menadžerskom nivou.

Krajem 2015. godine broj zaposlenih osoba u Bosni i Hercegovini iznosi 701 600 radnika, što znači da je oko tristo hiljada radnih mjesta izgubljeno u proteklom periodu. Uzimajući u obzir izuzetno velike i nesporne uticaje rata i ratnih dešavanja na privrednu i ukupnu društvenu situaciju, ipak ne možemo a da se ne zapitamo: da li je poslije rata bilo moguće učiniti mnogo više na planu privrednog razvoja, te da li se pozitivnom ocjenom može ocijeniti dosadašnji proces sveukupne društvene tranzicije?

Često se sa ili bez razloga govori o ugroženosti i neravnopravnosti pojedinih društvenih grupa, ali nema spora o tome kako se nalazimo u situaciji da se najveći broj građana može smatrati socijalno ugroženim i egzistencijalno nesigurnim. Uništene su brojne fabrike, a slike obespravljenih radnika, ljudi koji su dovedeni na rub egzistencije - jer nisu dobili plaću nekoliko mjeseci - rad bez uplate doprinosa, rad “na crno”... dio su naše svakodnevnice. Uz brojne druge razloge ovakvog stanja, posebno se u fokus naših društvenih (ne)uspjeha može staviti proces privatizacije državnog kapitala, te se (ne)uspjela privatizacija i proces tranzicije u kojem se naša zemlja još uvijek nalazi s pravom označavaju glavnim krivcima stanja u kom se nalazimo i što smo postali zemlja brojnih socijalnih slučajeva i stanja siromaštva velikog broja naših građana. Veliki dio vojske nezaposlenih u Bosni i Hercegovini za svoj težak položaj upravo krivi one koji su proveli privatizaciju na pogrešan način. Popis preduzeća koja su nekad prehranjivala brojne porodice, a danas su tek ruine, doista je dug. Ako se zađe u bilo koji bosansko-hercegovački grad, naći će se brojni primjeri loše privatizacije i tek rijetki svijetli primjer preduzeća koja su, i nakon pretvaranja državnog u privatno, nastavila uspješno poslovati.

Pogrešan model privatizacije

O tome gdje smo nekad bili i kuda smo stigli, najočitije mogu da posvjedoče primjeri sa ulica naših gradova i naselja nekad i sad. Nekada je život u našim gradovima počinjao u ranim jutarnjim satima. Već od pet sati ulice u svim gradovima diljem Bosne i Hercegovine su bile prepune ljudi koji pješice, biciklima, automobilima, autobusima, ili na drugi način idu, žure ili jure da stignu do svojih radnih mjesta. Sadašnja jutra, od najvećih do najmanjih gradova, izgledaju potpuno drugačije. Svugdje je sve isto, i sve je otužno i mirno skoro do sedam sati ujutro. Nema radnika, nema fabrika, nema posla, kao da nema nikakvog života. Tek poslije sedam sati ulice ožive i napune se učenicima, studentima, administrativnim radnicima...

Ne dovodeći u pitanje osnovno opredjeljenje i potrebu provođenja procesa sveukupne društvene tranzicije, gdje je privatizacija državnog kapitala nesporno jedan od najvažnijih segmenata tranzicije, sa punim opravdanjem se može postaviti pitanje da li smo kao društvo i država pogrešno vodili ove procese. Uz napomenu da svaka opšta ocjena nužno ima i korekcije kroz (rijetke) primjere uspješnog provođenja procesa privatizacije, nije teško argumentovano ustvrditi kako je u Bosni i Hercegovini napravljeno niz pogrešaka u procesu privatizacuje, te da zbog toga privatizacija ni izbliza nije uspjela.

Država loš prodavač

Prije svega odabran je vrlo sporan model privatizacije sa brojnim nedefinisanim pravnim i ekonomskim odnosima. Nedovoljno su definisana i zaštićena prava i obaveze svih subjekata privatizacijskih procesa počevši od države i njenih organa, preko prava dotadašnjih radnika i drugih građana, pa do prava ozbiljnih stranih i domaćih investitora i poštenih kupaca državnog kapitala.

Nesporna su činjenice da u procesu privatizacije između ostalog: nisu osigurana potpuna prava radnika u procesu privatizacije; najavljivana restitucija koja je trebala prethoditi privatizaciji nije provedena; država je kao loš prodavac ostala i bez vlasništva i bez ikakvih ozbiljnijih prihoda od privatizacije; građani su prevareni kroz obezvrijeđene certifikate koji su se prodavali i za dva posto od njihove nominalne vrijednosti; ozbiljni kupci su se povukli iz procesa privatizacije. ...

Postupak privatizacije, odnosno vlasničke transformacije u Bosni i Hercegovini počeo je 1990. godine i odvijao se po modelu prodaje internih dionica radnicima, zaposlenim u preduzećima, a zaustavljen je početkom ratnih sukoba. Revizijom ove prijeratne privatizacije u kasnijem procesu privatizacije potvrđena je privatizacija oko 1,4 milijarde KM dioničkog kapitala ili oko 8% u ukupnom kapitalu F BiH. Privatizacijskim propisima izabran je i uokvireni model masovne privatizacije u F BiH koji je omogućavao učešće građana, privatizacijskih investicionih fondova (PIF) i drugih investitora, a prvenstveno temeljen na tkz. certifikacijskoj privatizaciji. Ovaj model prioritetno omogućava da se iskorištavanjem certifikata, kao platežnog sredstva, vrši kupovina dijela ili ukupnog državnog kapitala nekog preduzeća. Dodjelom certifikata građanima, formalno su date početne pozicije svakom pojedincu za ostvarenje privatnog vlasničkog

■ **Asim Jonuzi**

udjela u raspoloživom državnom kapitalu. Ali provedebena iskustva su pokazala da je certifikacijska privatizacija bila apsolutni promašaj, jer je zapravo pogodovala samo raznim mešetarima i tajkunima, a građane i radnike (pa i ozbiljne i poštene investitore) učinila izigranim i prevarenim. Kroz certifikatsku privatizaciju nije prodavan državni kapital za novac, nego je to faktički bila zamjena državnih obaveza prema građanima u obliku certifikata za dionice, pa nije ni bilo nikakvog novčanog toka. Problem je u tome što su certifikati otkupljivani od građana za beznačajne realne iznose čime je stvoren prostorza različite manipulacije i privatizacijske prevare.

Prema podacima kojim raspolažemo u Federaciji Bosni i Hercegovini je od 1999. godine do 2011. godine prodato 1.079 preduzeća, dok su djelimično privatizirana 94 preduzeća. U ovom periodu ukupno je prodato državnog kapitala u vrijednosti 9,027 milijardi KM, što je najvećim dijelom naplaćeno u certifikatima i to 8,4 milijarde KM (realne tržišne cijene cca. 280 miliona KM), dok je gotovinom plaćeno oko 542 miliona KM. To znači da (uzimajući u obzir činjenicu kako je realna vrijednost certifikata na crnom tržištu uobičajeno bila oko tri posto) lako dolazimo do zaključka kako je na taj način omogućeno pojedincima da vrijednost državnog kapitala od oko devet milijardi steknu po deset puta manjoj cijeni, odnosno za oko 820 miliona KM.

Iz ovog podatka je uočljivo je da pri izboru najracionalnijeg modela privatizacije, a posebno kod privatizacije velikih poduzeća, koja su inače nositelja razvoja, nije bilo ozbiljnih i stručnih analiza, kao i da interes države kao prodavca, te interesi njenih građana nisu bili adekvatno zaštićeni i ostvareni.

Opravdano se postavlja pitanje koji bi to ozbiljan prodavac prodao nešto po deset puta nižoj cijeni. Očito je kako je država bila loš prodavac, a da su radnici i građani najveće žrtve pogrešno provedenog procesa privatizacije. Radnici su u privatizacijskom i postprivatizacijskom procesu postali taoci plutokracije (vlasti bogataških struktura) i politokracije (vlasti političkih struktura), čije je srastanje dovelo do pretakanja društvenog bogatstva u privatne džepove. Time je ugroženo opće dobro (prava radnika) zarad pojedinačnih interesa (vlastito bogaćenje), a o čemu svjedoče brojni primjeri loše privatizacije kao što su privatizacije : Krivaja d.d. Zavidovići; Feroelektro d.d. Sarajevo; Vranica d.d. Sarajevo; Soda so Holding -"Polihem" d.d. Tuzla; Konjuh d.d. Živinice; "Energopetrol" d.o.o.; Konfekcija "Borac" d.d. Travnik; Alhos d.d. Sarajevo u stečaju; Soda so Holding "Dita" d.d. Tuzla; Tuzlanska banka; Una banka d.d. Bihać; Fabrika duhana Sarajevo d.d. Sarajevo; Bosnalijek d.d. Sarajevo; Soko Mostar; kao i mnogi drugi slučajevi neuspješnih privatizacija.

Promjena strukture vlasništva

Krajnji cilj privatizacijskog procesa jeste promjena zatečene strukture vlasništva i na tim osnovama preraspodjela ekonomske moći, koji bi na kraju trebao rezultirati privrednom stabilizacijom, rastom i razvojem na širem makroekonomskom nivou. Postavljeni ciljevi privatizacije i na njima očekivani efekti, bez sumnje privatizaciju čine pozitivnim i poželjnim procesom. Ali, uporedo sa prednostima, ona je praćena i teškoćama koje

Nekada je život počinjao u ranim jutarnjim satima. Već od pet sati ulice u svim gradovima diljem BiH su bile prepune ljudi koji pješice, biciklima, automobilima, autobusima, žure ili jure da stignu do radnih mjesta. Sadašnja jutra, od najvećih do najmanjih gradova, izgledaju potpuno drugačije. Svugdje je sve isto, otužno i mirno je skoro do sedam sati ujutru kada dio ulica oživi i njima krenu učenici, studenti, administrativni radnici...

Nedostižne devedesete

U 1990. godini Bosna i Hercegovina je imala 1.054.295 zaposlenih, od čega 1.026.254 u državnom/javnom sektoru. Ovih 97,3% radnika funkcionisalo je u uslovima samoupravljanja i planske privrede, uglavnom, kroz velike koncerne, koji su nastali ujedinjavanjem preduzeća širom BiH, kao što su Unis, Šipad ili Energoinvest. Rat je, pored ogromne devastacije, rezultirao velikim „odljevom mozgova" i nestankom značajnog dijela visokoobrazovanog, rukovodećeg kadra, koji se educirao i izgradio u ovim holdinzima. Time je krajnje osiromašena baza kadrova koji bi uspješno mogli da vode ovakva preduzeća na menadžerskom nivou.

Krajem 2015.godine broj zaposlenih osoba u Bosni i Hercegovini je 701.600 radnika, što znači da je oko trista hiljada radnih mjesta izgubljeno u proteklom periodu. Uzimajući u obzir izuzetno velike i nesporne uticaje rata i ratnih dešavanja na privrednu i ukupnu društvenu situaciju, ipak, ne možemo a da se ne zapitamo: da li je poslije rata bilo moguće učiniti mnogo više na planu privrednog razvoja te da li se pozitivnom ocjenom može ocjeniti dosadašnji proces sveukupne društvene tranzicije?

su neminovno dio transformacije privrede iz netržišne u tržišnu, pogotovo ako se provodi u specifičnom društveno-političkom ambijentu kakav je naš. Bosansko-hercegovačka privreda i društvo devastirano ratom, postojeće ustrojstvo države, neujednačena pravna regulativa, podijeljen ekonomski prostor, neujednačen pristup privatizaciji i pokušaj da se kroz taj proces izmire zaostala potraživanja građana, nedovoljna pripremljenost preduzeća za privatizaciju, slaba upravljačka struktura u njima kao i cjelokupna poslovna klima, nedosljedno provođenje zakona, politička nestabilnost zemlje, slučajevi otvorenog i indirektnog političkog miješanja i opstruiranja privatizacijskog procesa, uzroci su slabih rezultata u dosadašnjem procesu privatizacije.

Prednosti privatizacije vidljive su i prepoznatljive tek nakon njenog cjelovitog provođenja budući da obuhvata čitav niz postupaka za čiju provedbu je potreban duži vremenski period. Prezaduženost preduzeća po osnovama prava zaposlenih iz radnog odnosa, obaveza dobavljačima, kreditima, neadekvatni sistemi zaštite od nezaposlenosti i socijalne zaštite, nepripremljenost dijela državnog kapitala za privatizaciju zbog sporova oko vlasništva, nedostatak sredstava za pripremu preduzeća za privatizaciju, također su neke od upečatljivih prepreka u njenom provođenju.

Pored loših primjera privatizacije, postoji bar deset firmi koje su primjer uspješne privatizacije, gdje je nastavljena proizvodnja i razvijana tehnologija, a radnici zadržani. Stvorene su dobre izvozne prilike, a tako privatizirana preduzeća su postavljena na zdrave temelje (primjeri nekih preduzeća iz Tešnja i Goražda). Ova pozitivna iskustva pokazuju da nije problem u privatizaciji, nego u njenom postupku provođenja, nedovoljnoj kontroli i reviziji, uvjetima i metodama koji su postavljani kupcima jer su državna poduzeća obično funkcionisala ispod očekivanja, a na štetu državne blagajne i potrošača. Loše vođena i podvrgnuta političkim ciljevima sa viškom zaposlenih i lošom organizacijom sa zastarjelom tehnologijom, uvijek zavisna od državne pomoći i subvencija sa previsokim cijenama, ta poduzeća su jasan dokaz kako inferiorne efikasnosti državnog vlasništva, tako i nerealnosti ideje o naklonosti države.

Diskriminacija stranih investitora

Certifikati podijeljeni građanima Federacije BiH mogli su se zamijeniti za dionice preduzeća koja su bila javno ponuđena u privatizaciji prema slobodnoj volji ili putem ulaganja u investicione fondove. Pojedinci, a prije borci iz prethodnog rata, bili su na prvi pogled povlaštenoj poziciji jer su dobivali dodatne certifikate, ali s obzirom na kasniju stvarnu vrijednost certifikata svi su se na kraju osjećali prevarenim. U uslovima nesređenih registara hartija od vrijednosti i nerazvijene berze kapitala, dolazilo je do mešetarenja i otkupa vaučera i certifikata mimo za to predviđenih institucija i ispod onog što se smatralo realnom tržišnom vrijednosti.

Ipak, domaći akteri su u procesu privatizacije stavljeni u privilegovan položaj u odnosu na potencijalne strane investitore. Prisutna diskriminacija stranih investitora, koji nisu mogli da učestvuju ni kakvim preferencijalnim prodajama kapitala. Data je prednost upravo domaćim kupcima, ali i špekulantima, koji su već bili u posjedu sredstava za investiranje. To je omogućilo tzv. „novoj poslovnoj eliti" idealne okolnosti, u kojima preuzimaju državnu imovinu po povlašćenim uslovima. Istovremeno stranim investitorima su vrlo često postavljani rigorozni uvjeti za učešće u privatizacijskim procesima, ili su strani investitori bili suočeni sa probranim i izuzetno dobro uvezanim domaćim „elitama", koje su često u sprezi sa političkim moćnicima sprečavali ulazak stranih investitora u „njihove zone interesa". Jedan od očitih primjera diskriminacije stranih investitora moguće je analizirati na vrlo specifičnom slučaju preduzeća „Citrus" d.o.o. iz Ljubljane, Republika Slovenija.

U vrijeme početka privatizacijskih procesa u Bosi i Hercegovini preduzeće „Citrus" d.o.o. iz Ljubljane, bilo je vrlo uspješno slovenačko preduzeće, a većinski vlasnik ovog preduzeća Muharem Kulauzović bio je istaknuti slovenački privrednik. Prema njegovoj izjavi i izjavi jednog od tadašnjih djelatnika ovog preduzeća Asima Jonuzija, preduzeće „Citrus" d.o.o. Ljubljana je ušlo u privatizaciju u Bosni i Hercegovini kao jedan od najvećih stranih investitora, sa namjerom da uloži izuzetno značajna vlastita sredstva u iznosu od cca.10 miliona eura, te da izvrši dodatna ulaganja u privatizirana preduzeća iz obezbjeđenih bankarskih sredstva u vidu kredita u iznosu od cca. 30 miliona eura.

Međutim, ovo preduzeće kao strani investitor i učesnik u procesu privatizacije, kao i djelatnici ovog preduzeća, su bili izloženi nevjerovatnom progonu i organiziranoj hajci, a u kojoj su prikriveno ili otvoreno učestvovali moćni i uticajni pojedinci iz političke i javne vlasti. Metodi progona, sprečavanja i diskriminacije preduzeća „Citrus" d.o.o. Ljubljana bili su vrlo perfidni i mogli bi se uporediti sa najgorom praksom totalitarnih režima. Konačni efekti uvog slučaja su prosto za nepovjerovati: preduzeće „Citrus" d.o.o. Ljubljana je izbačeno iz privatizacijskih procesa, i pri

Pored loših primjera privatizacije, postoji bar deset firmi koje su primjer uspješne privatizacije, gdje je nastavljena proizvodnja i razvojna tehnologija, a radnici zadržani u radnom odnosu. Stvorene su dobre izvozne prilike, a firme su postavljene na zdrave temelje. Nije problem u privatizaciji, nego u njenom postupku provođenja, nedovoljnoj kontroli i reviziji, uvjetima i metodama koji su postavljani kupcima

tom je izgubilo vlastiti kapital u vrijednosti od cca.10 miliona eura, i na kraju je zbog toga moralo završiti u stečaju. Osnivač preduzeća „Citrus“ d.o.o. Ljubljana i izuzetno uspješni slovenački privrednik Muharem Kulauzović, državljanin Slovenije, ostao je i bez vlastite kuće i ostale imovine, te je osuđen od strane kantonalnog suda u Bihaću na kaznu zatvora od osam i pol godina. Njegov punomoćnik Asim Jonuzi, takođe slovenački državljanin, optužen je i osuđen je pred Kantonalnim sudom u Bihaću na kaznu zatvora od devet i pol godina, iako nikada nije bio zaposlenik ili ovlaštena osoba u preduzeću „Citrus“ d.o.o. Ljubljana, niti u bilo kom preduzeću koje je bilo privatizirano od strane„Citrus“ d.o.o. Ljubljana. Ove su vjerovatno jedine, ali zasigurno najviše kazne izrečene bilo kom od učesnika procesa privatizacije u Bosni i Hercegovini. Prema izjavi Asima Jonuzija važno je napomenuti kako su oba ova slovenačka državljanina mogla na jednostavan način da izbjegnu kazneni progon u Bosni i Hercegovini i da traže da im se eventualno sudi u Sloveniji. Međutim, vjerujući u vlastitu nevinost dobrovoljno su se iz Slovenije vratili u Bosnu i Hercegovinu i odazvali tužilaštvu i sudu u Bihaću, da bi pred Kantonalnim sudom u Bihaću bili izloženi, po njegovim riječima, apsolutno neutemeljenom i montiranom procesu . Ova sudska odluka kasnije je značajnim dijelom promijenjena od strane Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine. Danas Muharem Kulauzović i Asim Jonuzi žive i rade u Sloveniji. Asim Jonuzi (BRISATI u međuvremenu je promijenio ime u Asim Busch Puzitsch) vodi nekoliko izuzetno uspješnih slovenačkih preduzeća i iskreno se nada se da će se i u Bosni i Hercegovini u budućnosti promijeniti sveukupni društveni i poslovni ambijent, te da će strani investitori i strani kapital biti drugačije tretirani i uvažavani.

Ovo je samo jedna ilustrativna priča koja svjedoči o razmjerama diskriminacije stranih investitora u procesu privatizacije u Bosni i Hercegovini. U interesu bolje i perspektivnije budućnosti Bosne i Hercegovine izuzetno bi bilo važno da ova iskustva pravilno shvatimo i iz njih izvučemo određene pouke. Dobitnik Nobelove nagrade 1999.godine za hemiju egipatski naučnik dr. Ahmed Zeweil (živi u SAD, Kalifornija) je jednom prilikom izjavio:

„Nije da su na zapadu genijalci, a u nas glupaci. Oni samo pomažu propalog dok ne uspije, a mi se borimo protiv uspješnog dok ne propadne!“

Navedeni slučaj preduzeća „Citrus“ d.o.o. Ljubljana i njegovih djelatnika na najbolji način potvrđuje ovu misao uvaženog dobitnika Nobelove nagrade.

Razmjere otimačine i nobelovac

Progon „Citrusa“ samo je jedna ilustracija koja svjedoči o razmjerama diskriminacije stranih investitora u procesu privatizacije u Bosni i Hercegovini. U interesu bolje i perspektivnije budućnosti BiH bi bilo važno da ova iskustva pravilno shvatimo i iz njih izvučemo određene pouke.

Dobitnik Nobelove nagrade 1999. godine za hemiju, egipatski naučnik dr. Ahmed Zeweil (živi u SAD, Kalifornija) je jednom prilikom izjavio:

- Nije da su na zapadu genijalci, a u nas glupaci. Oni samo pomažu propalog dok ne uspije, a mi se borimo protiv uspješnog dok ne propadne!

Navedeni slučaj preduzeća „Citrus“ d.o.o. Ljubljana na najbolji način potvrđuje ovu misao uvaženog dobitnika Nobelove nagrade.

■ **Niko da se pozabavi kriminalnim rasparčavanjem: SOKO Mostar**

Dodatne izmjene zakona

Dosadašnji učinci privatizacije preduzeća, pogotovo posljednjih, su neznatni, čime se ne pridonosi daljnjem prilivu direktnih stranih ulaganja u BiH. U situaciji u kojoj se naša država danas nalazi, ona nije u mogućnosti obezbijediti dovoljno svježeg kapitala za oživljavanje poslovnih aktivnosti svojih preduzeća. S druge strane, inostrani investitori nisu zainteresirani za ulaganja u preduzeća, pa i za saradnju sa preduzećima čiji je ona vlasnik. Zbog toga je proces privatizacije, prije svega usmjeren ka stvaranju uslova za oživljavanje privrednih kapaciteta koji se danas nikako ili nedovoljno koriste. Ovakvo stanje stoga zahtijeva hitno definisanje adekvatnijeg modela tranzicije vlasništva kojem bi istovremeno trebalo prilagoditi postojeći pravno-regulacioni okvir.

To bi, između ostalog, podrazumijevalo dodatne izmjene zakona i podzakonskih propisa u ovoj oblasti, donošenje zakona o restituciji, zakona o kontroli ugovora povodom izvršene privatizacije, uspješnije provođenje postupaka stečaja, bolju koordinaciju agencija za privatizaciju sa ostalim organima ovlaštenim za provođenje procesa privatizacije.

Dosadašnji učinci privatizacije preduzeća, pogotovo posljednjih, su neznatni, čime se ne pridonosi daljnjem prilivu direktnih stranih ulaganja u BiH. U situaciji u kojoj se naša država danas nalazi, ona nije u mogućnosti obezbijediti dovoljno svježeg kapitala za oživljavanje poslovnih aktivnosti svojih preduzeća. S druge strane, inostrani investitori nisu zainteresirani za ulaganja u preduzeća, pa i za saradnju sa preduzećima čiji je ona vlasnik. Zbog toga je proces privatizacije, prije svega usmjeren ka stvaranju uslova za oživljavanje privrednih kapaciteta koji se danas nikako ili nedovoljno koriste. Ovakvo stanje stoga zahtijeva hitno definisanje adekvatnijeg modela tranzicije vlasništva kojem bi istovremeno trebalo prilagoditi postojeći pravno-regulacioni okvir. To bi, između ostalog, podrazumijevalo dodatne izmjene zakona i podzakonskih propisa u ovoj oblasti, donošenje zakona o restituciji, zakona o kontroli ugovora povodom izvršene privatizacije, uspješnije provođenje postupaka stečaja, bolju koordinaciju agencija za privatizaciju sa ostalim organima ovlaštenim za provođenje procesa privatizacije. ◆

Obilježen Dan Sandžaka: Iz Sarajeva poslata poruka jedinstva i podrške

Dodijeljena 31 stipendija đacima i studentima

Ove godine, više nego ikad, obezbijeđena sredstva za 31 stipendistu – socijalno ugrožene uspješne đake i studente. Na jednom mjestu brojni donatori, uvaženi gosti, ali i, što je vrlo bitno, predsjednici sandžačkih opština. Jednoglasna podrška projektu, a po riječima Ekrema Lekića, predsjednika Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka, želja je da dogodine broj stipendija bude još veći

■ Piše: **Almir ŠKRIJELJ**

Dan Sandžaka veličanstveno je obilježen u Sarajevu 21.11. 2015. godine, u sali Gazi Husrev-begove biblioteke i kao nikada do sada pokazao da je jedinstvo naroda i političara iz Sandžaka moguće. U prelijepoj atmosferi na jednom mjestu su bili predsjednici pet opština sa prostora Sandžaka, ambasador Republike Crne Gore u BiH nj.e. Milan Lakić, reis Crne Gore Rifat ef. Fejzić, šef kabineta reisu-l-uleme BiH Rifat Fetić, te veliki broj gostiju iz Turske, Srbije i Bosne i Hercegovine.

Stipendisti i donatori

Skupu se uz iskrene riječi zahvalnosti obratio predsjednik Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka Ekrem Lekić, koji je u emotivnom govoru izrazio ponos što u prepunoj sali Gazi Husrev-begove biblioteke preovladava omladina.

- Neizmjerno sam sretan što pored uvijek rado viđenih lica, vidim i ove mlade ljude koji gaje emociju prema svom rodnom kraju ili rodnom kraju svojih roditelja. Posebno zadovoljstvo mi predstavlja što večeras mogu pozdraviti ljude sa posebnim osjećajem za osobe koje se školuju, a to su donatori 31 stipendije za socijalno ugrožene i uspješne učenike i studente. Ove godine smo uspjeli obezbijediti sredstva za 31stipendistu, a ja i moji saradnici ćemo nastaviti ulagati napore u ovom pravcu - da broj stipendija svake godine bude sve veći - istakao je gospodin Lekić.

Istorijski osvrt na ZAVNOS i najbitnije datume koji se vežu za Sandžak u svom ekpozeu izložio je prof. dr. Selmo Cikotić. Naglasio je važnost organizovanja stanovništva Sandžaka u turbulentnim vremenima s početka Drugog svjetskog rata, što je i posljedica zasijedanja ZAVNOS-a u Pljevljima 1943. godine, koje je imalo neizmernu važnost u daljem toku dešavanja.

■ **Ekrem Lekić uručuje zahvalnicu reisu Rifatu Fejziću i profesorici u penziji Nezaheti Akšamiji, koji su pojedinačno donirali stipendije**

■ **Najplodnija godina UGPS-a: predsjednik Ekrem Lekić je preporodio Udruženje i najavio nove akcije**

Skupu se u ime predsjednika opština iz Sandžaka (Rožaja, Prijepolja, Sjenice, Tutina) obratio predsjednik Opštine Petnjica Samir Agović koji je čestitao organizatoru Dan Sandžaka i zahvalio rukovodstvu Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka za brigu i pomoć socijalno ugroženim i uspješnim učenicima i studentima.

Zadovoljstvo i zahvalnost

Reis Crne Gore Rifat ef. Fejzić je u svom obraćanju rekao:

- Iz Podgorice dolazim u Sarajevo da prenesem poruku prijateljstva naroda Crne Gore svim narodima Bosne i Hercegovine!

Na kraju programa skupu se obratio i akademik prof. dr. Ejup Ganić, zadovoljan organizacijom skupa i svim onim što je rukovodstvo Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka na čelu sa gospodinom Lekićem uradilo u proteklom periodu.

Ono što je privuklo posebnu pažnju svih prisutnih te večeri, jeste obraćanje učenice devetog razreda osnovne škole Elme Kandić, koja se zahvalila svim donatorima i Udruženju građana porijeklom iz Sandžaka u BiH na dodijeljenim stipendijama, kazavši:

Spisak donatora

DONATOR	VLASNIK/ DIREKTOR
«DALLAS ENTERIJERI» D.O.O. ILIDŽA	LJUTVO HAJROVIĆ
«HOTTES RELAX COMPANI» D.O.O. SARAJEVO	BILAL BAŠOVIĆ
«SECURITAS BH» D.O.O. SARAJEVO	MIRSAD ĆATIĆ
«TIBEX ROYAL GROUP» D.O.O. SARAJEVO	VAHID TAHIROVIĆ
«GREEN OIL» D.O.O. SARAJEVO	REKO MUHOVIĆ
«MRKULIĆ COMPANY» D.O.O.	SALJO MRKULIĆ
ZDRAVSTVENA USTANOVA «ALEA- Dr. KANDIĆ»	PROF. DR. ZUVDIJA KANDIĆ
«REMIX» DOO SARAJEVO	EDIN RAMDEDOVIĆ
«CENTROTRANS-TRANSPORT ROBE» D.D.	HAJRUDIN MULIĆ
«NANE COMPANI» DOO ILIDŽA	AVDIJA ĆENANOVIĆ
S.U.R.FAST FOOD «ZMAJ»	SAFET ALJOVIĆ
SKENDER ŠKRIJELJ	
RIFAT EF. FEJZIĆ	
SALIH AKGÜL HADŽIFEJZOVIĆ	ISTANBUL
SUAD ŠKRIJELJ	
SENAD HAJDARPAŠIĆ	
HUSEJIN OK	
EKREM LEKIĆ	
ELVIS ČULJEVIĆ	
PROF. NEZAHETA AKŠAMIJA	
ALMIR ŠKRIJELJ	

■ **Rektor Univerziteta u Tuzli prof. dr. Enver Halilović i prof. dr. Selmo Cikotić**

■ **Trojica predsjednika opština: Samir Aljović - Petnjica, Ejup Nurković - Rožaje i Emir Hašimbegović - Prijepolje**

■ **Rifat Fetić, šef kabineta reisu-l-uleme IZ BiH i reis IZ Crne Gore Rifat ef. Fejzić**

■ **Salih Akgul Hadžifejzović, biznismen iz Turske, ambasador Crne Gore u BiH nj. e. Milan Lakić i prof. dr. Selmo Cikotić**

- Stipendije smatramo nagradom za svoja zalaganja i pomoć u školovanju, ali i kao odgovornost, koju ćemo, nadam se, opravdati. Iskazujem želju da i mi jednoga dana, ako Bog da, budemo dio ovakvog projekta, čiji je cilj pomoć učenicima.

Organizacioni odbor „Dana Sandžaka“ iskazuje posebnu zahvalnost gospodinu Nazifu Babaiću i glumici Elmi Juković, koji su na krajnje profesionalan način vodili cjelokupan program manifestacije. ◆

■ **Gosti iz Udruženja Bosna-Sandžak Bajrampaša - Istanbul sa akademikom prof. dr. Ejupom Ganićem**

■ **Intoniranje himne Bosne i Hercegovine**

■ **Sala Gazi Husrev-begove biblioteke bila je pretijesna**

■ **Teme za razgovor uvijek ima: prof. dr. Rifat Škrijelj i Ismet Ramčilović**

■ Voditeljski par: glumica Elma Juković i Nazif Babaić

■ Akademik prof. dr. Ejup Ganić pridružio se Hadžifejzoviću, Lakiću i Cikotiću

■ Fotografija za nezaborav: donatori i stipendisti

■ Slijeva: Besim Balić, Ismet Latić, Rizvan Halilović i Emir Hašimbegović, predsjednik Opštine Prijepolje

■ Elma Kandić zahvalila se UGPS-u u ime svih stipendista

Primijenimo pozitivna iskustva Austrije, Njemačke i Švicarske

Dualni sistem obrazovanja, šansa i za Bosnu i Hercegovinu

Ovaj način školovanja predstavlja kombinaciju teorije i prakse. Nastavni planovi i težište obrazovanja prilagođavaju se zahtjevima privrede gdje se u preduzećima učenici stručno obrazuju ili u njima polažu praksu. Rezultati istraživanja i razvoja dobijeni u zajedničkim projektima koje organizuju škole i privreda, kao što su, naprimjer, diplomski radovi ili projekti u okviru volonterskog rada u firmama, primjenjuju se u praksi

■ Piše: **Prof. dr. Duljko HASIĆ**

Intenzivne promjene društvenih i ekonomskih prilika na globalnom nivou uslovile su promjene u obrazovnim sistemima brojnih zemalja. U fokusu obrazovnih politika mnogih evropskih država tokom proteklih godina, našlo se pitanje reforme i unapređivanja srednjeg obrazovanja, posebno modernizacije srednjeg stručnog obrazovanja. Stručno obrazovanje je prepoznato kao segment obrazovnog sistema koji može doprinijeti ostvarivanju veće zaposlenosti, ekonomskom razvoju i konkurentnosti, s obzirom na to, da je njime obuhvaćen veliki broj mladih i da ono predstavlja neposrednu vezu sa tržištem rada. Povećanjem broja osoba koje stiču više srednje obrazovanje i ulaganjem u usvajanje potrebnih kompetencija u okviru promjenljivih uslova na tržištu rada, jačaju se ljudski resursi u borbi protiv nezaposlenosti. Pri tome, smatra se da nije presudna visina finansijskih sredstava koja se ulažu u obrazovanje, već strategije i načini ostvarivanja obrazovne politike u domenu stručnog obrazovanja.

Austrija je jedna od zemalja za koju se smatra da ima raznovrstan, fleksibilan i uspješan sistem srednjeg stručnog obrazovanja. Ono što je posebno karakteristično za srednje stručno obrazovanje u Austriji, jeste razvijen dualni sistem obrazovanja.

Iskustva Austrije

Pokazatelji relevantnih ekonomskih, privrednih i obrazovnih performansi zemalja sa dualnim modelom stručnog obrazovanja jednoznačno ukazuju na relativno nisku i stabilnu stopu nezaposlenosti mladih i relativno bezbolan prolazak kroz ekonomsku krizu tokom prethodnih godina. Iskustva zemalja sa višedecenijskim razrađenim sistemom dualnog obrazovanja mogu biti veoma korisna u procesu razvoja i primjene ovog modela obrazovanja u našoj sredini. U organizaciji Privredne komore Austrije, u novembru ove godine prisustvovali smo specijalističkom seminaru na temu „Dualni sistem obrazovanja, teorija i praksa u Austriji“. Na ovom studijskom putovanju, posjetili smo četiri velika preduzeća: Telekom Austrije, Reiffaizen banka, Siemens, Marriot hotel; obavili posjete u dvije škole i ,također, bili prisutni na dvije edukacije u Austrijskoj privrednoj komori (WKÖ).

Dualni sistem obrazovanja postoji samo u rijetkim zemljama poput Austrije, Njemačke i Švicarske. Dualni sistem obrazovanja, s jedne strane omogućava da je stručna ponuda relativno bliska potrebama tržišta, a s druge strane, omogućava pouzdanost kada je riječ o kvalifikacijskim standardima. Osim toga, ovaj sistem omogućava intenzivnu fazu učenja koja poslodavcima pruža relativno pouzdanu mogućnost procjene sposobnosti i potencijala određenog kandidata na kraju njihovog obrazovanja. Tako se smanjuje i rizik od donošenja pogrešnih odluka. Bez dualnog sistema obrazovanja bi broj nezaposlenih među mladima u Austriji i Njemačkoj, s velikom vjerovatnošću, bio u sličnim dimenzijama kao što je to trenutno u ostalim evropskim zemljama, poput Francuske ili Italije. Ali bez jake regulacije tržišta rada dualni sistem obrazovanja, vjerovatno, ne bi postojao. Reguliranje tržišta rada i dualni sistem obrazovanja u Austriji su, očito, postigli nevjerojatno plodnu simbiozu.

Posebnost austrijskog obrazovnog sistema predstavlja uska povezanost između privrede i obrazovanja. Ovakva vrsta obrazovanja usko povezana sa praksom, korisna

Ovakva kombinacija obrazovanja se širom Evrope smatra uzornom i predstavlja ključni faktor uspjeha privrede u Austriji. Austrijski investitori posebno cijene profesionalnu stručnost i dobro osnovno znanje austrijskih zaposlenih

je ne samo za učenike u privredi, već i za apsolvente viših zanatskih škola, fakulteta i univerziteta.

Škole za sticanje zanimanja uz praktični rad i više zanatske škole primjenjuju dualni sistem školovanja koji, ustvari, predstavlja kombinaciju teorije i prakse. Nastavni planovi i težište obrazovanja prilagođavaju se zahtjevima privrede gdje se u preduzećima učenici stručno obrazuju ili u njima polažu praksu. Rezultati istraživanja i razvoja dobijeni u zajedničkim projektima koje organizuju škole i privreda, kao što su, naprimjer, diplomski radovi ili projekti u okviru volonterskog rada u firmama, primenjuju se u praksi.

Privreda i obrazovanje

Ovakva kombinacija obrazovanja se širom Evrope smatra uzornom i predstavlja ključni faktor uspjeha privrede u Austriji. Austrijski investitori posebno cijene profesionalnu stručnost i dobro osnovno znanje austrijskih zaposlenih. Ova zemlja raspolaže razgranatom mrežom tercijarnih obrazovnih institucija u koju se ubrajaju 21 visoka stručna škola, 22 javna univerziteta i 13 privatnih univerziteta. Visoke stručne škole, koje nude 393 smjera, posebno su usredsređene na potrebe preduzeća i održavaju intenzivne kontakte sa industrijom. Preko 47% studijskih smjerova visokih stručnih škola usklađeni su sa redovnim poslom. Osim orijentisanosti ka praksi, austrijski sistem obrazovanja polaže veliki značaj i specijalzaciji. I kada je riječ o višim školama tehničkog ili trgovačkog smjera obrazovanja, uvijek postoji mogućnost specijalizacije.

Imajući navedeno u vidu, opredijelili smo se da u ovom radu prikažemo i analiziramo način funkcionisanja dualnog obrazovanja u Austriji, kao i stečena znača u Austriji prilikom studijskog boravka. Posebna pažnja usmjerena je na zakonsku regulativu u ovoj oblasti, na način ostvarivanja dualnog obrazovanja, prohodnost kroz sistem i perspektive mladih na tržištu rada. Također, ukazuje se na prednosti i izazove ostvarivanja dualnog sistema srednjeg stručnog obrazovanja. Srednje obrazovanje obično slijedi nakon završetka jedinstvenog i nepodijeljenog obaveznog obrazovanja i traje najčešće tri ili četiri godine. Obavezno obrazovanje, bilo da obuhvata dva stupnja (osnovno i niže srednje obrazovanje) ili se ostvaruje kao jedinstvena struktura, skoro u svim obrazovnim sistemima, ima opšteobrazovni karakter i ne nudi stručno obrazovanje u vidu neposredne pripreme za konkretno zanimanje i rad. S druge strane, na nivou (višeg) srednjeg obrazovanja postoje različiti oblici i putevi sticanja tog obrazovanja, različiti tipovi i vrste srednjih škola, kao i raznovrsne kvalifikacije koje se mogu steći. Grubo gledano, osnovna podjela na nivou (višeg) srednjeg obrazovanja vrši se između programa: (a) opšteg obrazovanja, koje priprema učenike za dalje obrazovanje na tercijarnom nivou i (b) stručnog obrazovanja, koje priprema učenike i za svijet rada i za nastavak školovanja. U okviru ova dva tipa često postoje i podtipovi (opšte akademsko obrazovanje, opšte stručno obrazovanje itd.).

■ **Obrazovanje u Austriji dobar model za nas**

Funkcija stručnog obrazovanja, posmatrano iz šire socijalno-ekonomske perspektive, jeste osposobljavanje kvalitetne i kompetitivne radne snage koja treba da doprinese ekonomskoj stabilnosti i napretku. U užem smislu, osnovna funkcija stručnog obrazovanja jeste da obezbijedi sticanje tržišno prepoznatljivih znanja i vještina, kao i da omogući pristup zapošljavanju, zaradi, socijalnoj participaciji i daljem učenju. Posljednjih godina politike obrazovanja sve više ističu mogućnost zaposlenja kao krajnji cilj stručnog obrazovanja, što podrazumijeva stalnu konkurentnost pojedinca na tržištu rada, imajući u vidu potrebna znanja, vještine i kompetencije. Mogućnost zaposlenja u tom smislu zahtjeva od osoba ne samo da posjeduju stručne kompetencije, već i da su proaktivni, preduzimljivi i spremni na promjenu karijere.

Organizacija i modaliteti

Organizacija i način ostvarivanja srednjeg stručnog obrazovanja mogu imati različite modalitete. U većini slučajeva stručno obrazovanje se realizuje u stručnim školama, što uključuje organizovanje praktične nastave u samim školama i/ili stručne prakse u kompanijama/organizacijama. S druge strane, u nekim evropskim zemljama, prije svega Austriji, Njemačkoj i Švicarskoj, dominantno se javlja model stručnog obrazovanja koji se odvija u dualnoj formi. Dualno obrazovanje podrazumijeva da se veliki dio

obrazovanja i obuke odvija u kompanijama/organizacijama (dakle, na radnom mjestu), gdje se učenicima neposredno omogućava sticanje kompetencija potrebnih za obavljanje određenog posla ili zanimanja.

Ključna odlika dualnog sistema ili dualnog modela srednjeg stručnog obrazovanja jeste da se obrazovanje i obuka odvijaju na dvije lokacije – u školi i u preduzeću (kompaniji, organizaciji), kao i da te dvije ustanove zajedno učestvuju u realizaciji stručnog obrazovanja. Također, udio stručne prakse je daleko veći u dualnom modelu stručnog obrazovanja u odnosu na programe stručnog obrazovanja koji se ostvaruju u srednjim stručnim školama, iako više evropskih zemalja u svom obrazovnom sistemu predviđa mogućnost sticanja stručnih kvalifikacija kombinovanjem teorijskog i praktičnog obrazovanja.

Sva djeca koja žive u Austriji podliježu devetogodišnjoj školskoj obavezi koja počinje kada dijete navrši šest godina. Obavezno obrazovanje obuhvata osnovno i niže srednje obrazovanje koje se odvija u različitim tipovima škola, u ukupnom trajanju od osam godina. Uz to, predviđena je još jedna (deveta) godina školovanja, s kojom se, na uzrastu od 15 godina, završava obaveza pohađanja škole. Nakon osnovnog i nižeg srednjeg obrazovanja, učenici mogu da pohađaju: gimnaziju, u trajanju od četiri godine, odnosno mogu da nastave obrazovanje u gimnaziji započeto na nižem srednjem nivou; višu stručnu školu, koja traje pet godina; srednju stručnu školu, koja, zavisno od programa, traje od jedne do četiri godine i dualno obrazovanje, čija dužina varira od dvije do četiri godine. Pored toga, postoji i jednogodišnja politehnička škola, koju poslije osam godina školovanja, uglavnom, upisuju učenici koji ne planiraju da nastave obrazovanje nakon što završe tu obaveznu devetu godinu školovanja, ili oni učenici, koji namjeravaju da nastave obrazovanje u okviru dualnog sistema.

Obrazovaanje i radni odnos

Za razliku od učenika koji stručno obrazovanje stiču samo u školama, učenici se u dualnom obrazovanju nalaze u radnom odnosu. Učenički ugovor je dokument kojim se regulišu prava i obaveze učenika i preduzeća u dualnom srednjem stručnom obrazovanju. Ugovor se mora sklopiti najkasnije tri nedjelje nakon početka obrazovanja, tj. radnog odnosa, i mora biti zaključen u pismenoj formi i proslijeđen Odjeljenju za učenike u dualnom obrazovanju pri Privrednoj komori Austrije. Učenici zainteresirani za dualno obrazovanje sami traže preduzeće/kompaniju u kojoj će imati praktičnu obuku. Pri traženju učeničkog/radnog mjesta kandidati se oslanjaju na konkurse Zavoda za zapošljavanje, koji posreduje između preduzeća koja traže učenike i zainteresovanih za dualno srednje stručno obrazovanje, ali koriste i druge mogućnosti (praćenje oglasa u medijima, samoinicijativno apliciranje kod preduzeća i sl.).

Dualno obrazovanje kofinansiraju preduzetnici (koji snose veći dio troškova, ulaganjem u obuku učenika i obezbjeđivanjem učeničke plate) i država, koja finansira stručne škole za učenike dualnog obrazovanja. Preduzetnicima i kompanijama koje učestvuju u dualnom obrazovanju obezbjeđene su određene olakšice u poslovanju. Finansijske pogodnosti podrazumijevaju smanjenje poreske stope na profit i oslobađanje od plaćanja doprinosa za zdravstveno osiguranje učenika tokom prve dvije godine obuke.

Dualno obrazovanje podrazumijeva da se veliki dio obrazovanja i obuke odvija u kompanijama/organizacijama (dakle, na radnom mjestu), gdje se učenicima neposredno omogućava sticanje kompetencija potrebnih za obavljanje određenog posla ili zanimanja

Zainteresirani za dualno srednje stručno obrazovanje u Austriji trenutno mogu da se odluče za jedno (ili više) od ukupno 199 zanimanja. Za većinu zanimanja (131) obrazovanje traje tri godine. Obrazovni profili koji se nude u okviru dualnog modela obuhvataju široku lepezu zanimanja, od onih praktičnih, manuelnih ili zanatskih (pedikir, stolar, zidar itd.) do zanimanja u oblasti administracije (bankarski službenik, knjigovođa itd.) i tehnike i tehnologije (mehaničar, tehničar informatike itd.).

Iako se kroz dualno obrazovanje stiču i teorijska znanja i praktične vještine, ono je ipak dominantno praktično orijentisano. Kao što je već pomenuto, obrazovanje i obuka se odvijaju u školi i na radnom mjestu, tj. kompaniji ili preduzeću. Otprilike oko 75 % vremena učenici provode u preduzeću, a 25 % u školi. Naime, jednom do dva puta nedjeljno ili pohađanjem blok-nastave u određenim vremenskim intervalima, stiču se teorijska znanja u školi.

U većim kompanijama instruktori se bave isključivo obukom učenika, a u manjim preduzećima su to zaposleni koji imaju i druga profesionalna zaduženja. Da bi obavljali ovu ulogu, potrebno je da imaju položen ispit za instruktora, da su pohađali specijalni kurs ili da imaju položen majstorski ispit.

Tokom praktičnog osposobljavanja, od učenika se očekuje da upoznaju proces rada i da steknu odgovarajuća stručna znanja i vještine, ali i da ovladaju širim spektrom sposobnosti i vještina neophodnih za uspješno funkcionisanje u radnom okruženju (npr. sposobnost timskog rada, socijalno-komunikacijske vještine, vještine rješavanja konflikata, adekvatan odnos prema obavezama i radnim zadacima itd.).

Raspored obaveza učenika

Raspored obaveza učenika u dualnom obrazovanju bitno se razlikuje od onog koji je određen za učenika u regularnoj školi. U radno vrijeme spada vrijeme provedeno na radnom mjestu i u školi i ono ne smije iznositi više od osam sati dnevno, tj. više od 40 sati nedeljno.

Na kraju dualnog obrazovanja polaže se završni ispit kojim se provjerava da li su kandidati usvojili set znanja i vještina potrebnih za obavljanje odgovarajućeg posla. Ispitnu komisiju, koja se sastoji od tri ispitivača, imenuje Privredna komora Austrije. Sadržaj završnog ispita za svako pojedinačno zanimanje regulisan je Odredbama o završnom ispitu koje donosi Ministarstvo. Završni ispit se sastoji iz teorijskog i praktičnog dijela, s tim što se kandidati oslobađaju teorijskog dijela ukoliko su ostvarili pozitivan uspjeh u školi. Praktični dio se dalje dijeli na pismeni i usmeni deo. Dok se pismeni dio odnosi na specifična znanja vezana za dato zanimanje, usmeni dio je okrenut praksi. Tako se usmeni dio završnog ispita kod manuelno-proizvodnih zanimanja, poput elektroinstalatera, sastoji iz praktičnog rada i stručnog razgovora sa Komisijom (gdje se očekuje da kandidat ponudi rješenje za neku problemsku situaciju), a kod drugih, kao što je bankarski službenik, ispit sadrži rješavanje praktične situacije, tj. zadatka i stručni razgovor). Procenat uspješnosti na

završnom ispitu se posljednjih deset godina kreće od 82,1% do 84,4%.

Učenici koji stiču obrazovanje u okviru dualnog sistema imaju i mogućnost polaganja maturskog ispita. Na ovaj način, učenicima je data šansa za nastavak školovanja na fakultetima i visokim strukovnim školama. Namjera prosvjetne i privredne politike je u prvom redu bila da se učenicima koji su stručne kvalifikacije stekli u okviru dualnog modela omogući lakša prohodnost, ali i da se dualno srednje stručno obrazovanje učini atraktivnijim za mlade i da se poboljša njegov status u sistemu. Naime, učenici imaju mogućnost da se, paralelno s odvijanjem dualnog obrazovanja, putem pohađanja posebnih kurseva pripremaju za stručnu maturu. Oni treba da polože ispite iz maternjeg jezika, matematike, stranog jezika i stručnog predmeta koji je u skladu sa pozivom za koji se pripremaju. Svi ispiti, osim posljednjeg, mogu se polagati u toku trajanja dualnog obrazovanja, dok se ispit iz stručnog predmeta može polagati tek poslije uspješno obavljenog završnog ispita i nakon navršene 19. godine.

U posljednjih deset godina, najveći broj učenika u dualnom obrazovanju odlučio se za neko od zanimanja iz oblasti obrade metala i mašinstva. S jedne strane, to govori o interesovanju kandidata za ove poslove, a s druge strane o ponudi privrednog sektora i spremnosti preduzeća da osposobljavaju novu radnu snagu. Zanimanja iz oblasti trgovine, građevinarstva i administracije, također se nalaze na vrhu liste najčešće biranih.

Prednosti i izazovi

Kao jedan od značajnih faktora uspješne privrede i relativno niske i stabilne stope nezaposlenosti mladih u pojedinim zemljama (kao što su Austrija, Njemačka i Švicarska), navodi se postojanje kvalitetnog stručnog obrazovanja, u okviru koga dualni model zauzima značajno mjesto. S druge strane, treba naglasiti da su zemlje koje imaju razvijen sistem dualnog obrazovanja, upravo, one zemlje koje imaju veoma razvijenu privredu.

Osnovna prednost dualnog modela je u tome što pruža mladima ozbiljnu i temeljnu praktičnu obuku, tj. obezbjeđuje im tokom školovanja sticanje praktičnog iskustva kroz neposredno radno angažovanje, što za rezultat ima kvalitetno osposobljene radnike koji su razvili potrebne stručne kompetencije.

Kombinovanje učenja u školi sa praktičnom obukom u preduzeću, skraćuje vrijeme uvođenja u posao i olakšava adaptaciju na radno okruženje i radne aktivnosti. Smatra se da dualno obrazovanje može brzo da odgovori na promjene u tehnologiji i privredi, jer ga karakteriše fleksibilnost i promjenljivost u skladu sa potrebama poslodavaca i tržišta rada. Uključenost velikog broja socijalnih partnera u koncipiranje i realizaciju dualnog obrazovanja je, također, još jedna od povoljnih okolnosti, čime se olakšava uvođenje inovacija, pospješuje produktivnost i efikasnije odgovara na potrebe ekonomije i društva.

■ **Naši maturanti najčešće bez zaposlenja**

Kombinovanje učenja u školi sa praktičnom obukom u preduzeću skraćuje vrijeme uvođenja u posao i olakšava adaptaciju na radno okruženje i radne aktivnosti. Smatra se da dualno obrazovanje može brzo da odgovori na promjene u tehnologiji i privredi

Posmatrano iz perspektive učenika, moglo bi se reći da se interesovanje za dualno obrazovanje zasniva na širokoj ponudi zanimanja, dobrim šansama na tržištu rada i, naravno, na mogućnosti ostvarivanja zarade već tokom školovanja. Uprkos svojoj efikasnosti, dualno obrazovanje se suočava i s određenim izazovima. Dok istraživanja potvrđuju da je sam transfer u svijet rada lakši za učenike iz dualnog sistema u poređenju sa onima koji su se opredijelili za druge oblike srednjeg obrazovanja, podaci vezani za dugoročnu zaposlenost, višu zaradu u kasnijem dobu i osigurano radno mjesto su manje jednoznačni.

Analize srednjeg stručnog obrazovanja u zemljama koje imaju razvijen dualni model ukazale su na brojne pozitivne strane ovog vida obrazovanja i obuke. Među ključnim odlikama dualnog obrazovanja, koje se ujedno smatraju i faktorima kojima se pripisuje njegova uspješnost, izdvajaju se: aktivna uloga socijalnih partnera u koncipiranju i realizaciji stručnog obrazovanja; dobro osmišljena, intenzivna i kvalitetna praktična nastava/obuka; sistemska povezanost stručnih škola i preduzeća koja pružaju obuku; usklađenost ponude obrazovnih profila sa potrebama tržišta rada; sistem podsticaja preduzećima za pružanje stručne obuke; jasno uspostavljena legislativa i postojanje sistema stručne kvalifikacije uz kontinuiranu profesionalnu orijentaciju itd.

Dualni model srednjeg stručnog obrazovanja i primjer Austrije odgovara specifičnostima domaćeg privrednog i obrazovnog sistema te bi se mogao primijeniti i u Bosni i Hercegovini. Iako iskustva drugih mogu biti dragocjena, treba naglasiti da se rješenja koja su se u odgovarajućim obrazovnim sistemima pokazala kao uspješna, niti mogu, niti ih treba direktno preuzimati ili kopirati, već se na njih može gledati kao na primjere dobre prakse, koje treba pažljivo analizirati prilikom razmatranja pitanja kako unapređivati određeni segment obrazovanja u svojoj zemlji. Uz to, treba imati u vidu činjenicu da dosadašnja iskustva pokazuju da cjelovito razrađen dualni sistem srednjeg stručnog obrazovanja mogu u potpunosti da podrže samo zemlje koje imaju veoma jaku privredu. ◆

Svjetionici Sandžaka: Mula Mehmed

Kako su nakon Drugog svjetskog rata spašene rožajske džamije

Odlučno je stao u odbranu dviju rožajskih džamija - Sultan-Bajazitove i Kučanske. Sve džamije u susjednim Beranama već su bile porušene, a mnoge i u Bijelom Polju, Pljevljima i drugim sandžačkim gradovima, kao i u BiH, Makedoniji i na Kosovu. Zatvaranje životnog kruga

Snažan pečat rožajskoj čaršiji u podužem periodu dao je Mula Mehmed Višegrađanin. Rođen je, kako to njegovo prezime upućuje, u Višegradu. Stasavši, odselio je u Tursku, jer nije mogao da podnese austrougarsku okupaciju u Bosni i Hercegovini. Uz imamsku službu, uporedo se bavio zanatstvom i trgovinom u Istanbulu i Solunu, koji je tada bio u okviru Turske, i tamo ostao do dolaska na vlast Kemala Ataturka, početkom dvadesetih godina prošlog vijeka. Nisu mu se dopadale Ataturkove reforme i modernizacija postotomanske Turske, a posebno ukidanje halifata i progon hodža. Napuštajući Tursku, doselio se u Sandžak, uz kratko objašnjenje:„Ja se posvađ'o s Ataturkom!“

Neko vrijeme se zadržao u Novom Pazaru, a ponajduže u Rožajama.

Islam mu je bio iznad svega ostalog, pa je radio kao imam, ali iz ubjeđenja i bez nadoknade. Za život je zarađivao od drugih poslova - obućarskih, pa onda mesarskih. Pamti se da je prvi u Rožajama pravio sudžuku i donio recept za ćevape.

Kao najveći hajr pripisuje mu se to što je po okončanju Drugog svjetskog rata spasio od rušenja rožajske džamije. Ostrašćeni partijski i skojevski aktivisti u Rožajama bili su se plaho nameračili

■ Piše: **Ismet DEDEIĆ**

da ih sravne sa zemljom, kako bi se dodvorili višim propovjednicima „komunističke religije“ kojima su džamije bile ponajveći trn u oku.

Ubistvo mula ef. Jakupage Kardovića

Ti lokalni nasilnici su i sami bili pod pritiskom činjenice da su sve džamije u susjednim Beranama već bile porušene, a mnoge i u Bijelom Polju, Pljevljima i drugim sandžačkim gradovima, kao i u BiH, Makedoniji i na Kosovu. Ti ataci su bili praćeni brutalnim ižívljavanjima, a naročito u Beranama gdje su tjerali uglednog imama Zejnilovića da predvodi rušilačke akcije, pa je od muke napustio grad.

Rušenje džamija u Rožajama trebalo je da bude završnica ranije počinjenih zlodjela komunističke vlasti na satiranju i zatiranju vjere, kulture, tradicije i dostojanstva ove drevne i prkosne bošnjačke čaršije. Najjači udarac bilo je mučko ubistvo mula ef. Jakupage Kardovića, uglednog imama i učenjaka, organizatora otpora četničkom genocidnom naumu i jedne od pesonalnih vertikala Bošnjaka u Sandžaku.

Iako svjestan kakvim se rizicima izlaže, Mula Mehmed je odlučno stao u odbranu dviju rožajskih džamija - Sultan-Bajazitove i Kučanske. Naročito je prva bila na meti kao najmarkantniji vjerski, kulturni i istorijski simbol Rožaja. Vlast je ovu „božju kuću“ najprije pokušavala omalovažiti pretvarajući je u skladište za kleku i ostalo šumsko voće. Mula Mehmed bi tokom noći organizovao akcije izbacivanja onoga što bi danju bilo uskladišteno.

Onda su nasilnici pod okriljem mraka pokušavali potkopati temelje džamije, kako bi ih Ibar odnio i dokrajčio rožajsku ljepoticu. Međutim, neumorni i odvažni Mula Mehmed bi se tada penjao na munaru i kamenicama rastjerivao napadače u njihovom rušilačkom zanosu. Tako rožajske džamije nisu doživjele sudbinu

Rušenje džamija u Rožajama trebalo je da bude završnica ranije počinjenih zlodjela komunističke vlasti na satiranju i zatiranju vjere, kulture, tradicije i dostojanstva ove drevne i prkosne bošnjačke čaršije

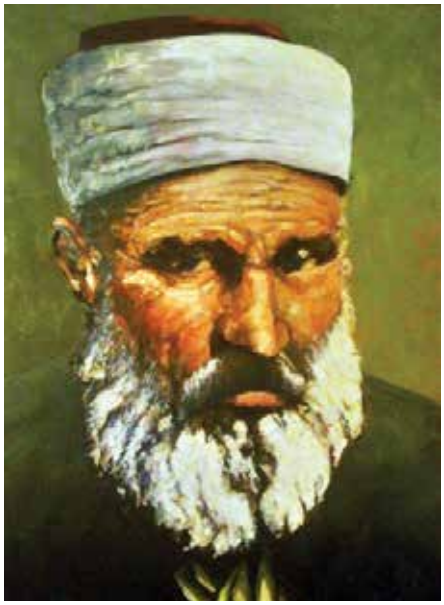

■ **Mučki ubijen Mula Jakupaga ef. Kardović**

■ **Staro Rožaje**

mnogih drugih u Sandžaku. Ostale su netaknute, zahvaljujući odlučnom Mula Mehmedovom predvođenju vjernih džematlija u odbrani duhovnih temelja i nadaleko čuvenog nama ove čaršije.

Ali Mula Mehmedovo srce nije bilo bogato samo ljubavlju prema sopstvenoj vjeri i narodu, već i izuzetnim poštovanjem prema drugima i drukčijima. Među pravoslavcima iz rožajskog kraja se pamti da je bio jedan od inicijatora razmještanja malobrojnog pravoslavnog življa u bošnjačke kuće za vrijeme Drugog svjetskog rata. Odbranivši svoje živote pred naletima raznih zlonamjernika u ratnom vihoru, Rožajci su sačuvali i glave svojih komšija, na što su bili i ostali neizmjerno ponosni.

Odanost islamu

Nepokolebljivu odanost islamu i nesalomiljivi karakter Mula Mehmed je pokazao i kada je jugoslovenska socijalistička vlast među narodom vodila propagandnu kampanju za primjenu Zakona o zabrani nošenja zara i feredže, koji je donesen 1950. godine. U tom cilju su širom Sandžaka, pa i u Rožajama, održavane tribine, a naročito su hodže bili pod pritiskom da govore u prilog ovom zakonu. Imali su instrukciju, smišljenu u partijskim komitetima, da posebno ističu kako nije grijeh skidati feredže ako je to naredio šef države jer, navodno, islamsko tumačenje nalaže da se poštuje Bog, pa iza njega gospodar države.

Mula Mehmeda su organizatori skupa ostavili da se narodu obrati na samom kraju, vjerujući da će prethodni govornici smekšati njegovu hrabrost i nepopustljivost. Nakon što su nekoliko govornika dali podršku zakonu, ispunivši želje i očekivanja vlasti, na bini se konačno pojavio Mula Mehmed i poručio: „Narode, pogrešno je tumačenje koje naredbe svakog šefa države izjednačava sa božjim naredbama. Poštuje se naredba gospodara koji poštuje božje zakone, a ne gospodara koji je nevjernik i koji se o te zakone oglušava. Ja vam poručujem da tu naredbu ne treba poštovati.“ Samo što je završio govor, Mula Mehmed je odveden u pritvor.

Pošto su nama Rožajcima Mula Mehmedova odvažnost i prkos u raznim situacijama i događanjima bili nešto sasvim uobičajeno, njegove skoro nestvarne izuzetnosti u punoj mjeri, postao sam svjestan nedavno, kada sam se susreo sa stravičnom unutrašnjom dramom hodže u knjizi poznatog pisca Huseina Bašića. Njegove more je izazvalo upravo prinudno učešće u komunističkom popularisanju skidanja zara.

Nakon što je zlosretni hodža na nizu narodnih skupova izgovorio napamet naučeni komitetski govor o skidanju zara kao izlasku muslimanskih žena iz tame na svjetlost i iz ropstva na slobodu, na najvećem i završnom skupu je zapeo nakon prve rečenice, zaboravivši sve ono što je desetinama puta ranije rutinski izrecitovao. Provala dugo zatomljivane savjesti zbog izgovaranja onog što nije bilo njegovo mišljenje i uvjerenje, rezultirala je svekolikim slomom ličnosti.

Nasuprot Bašićevom liku, Mula Mehmed od svojih uvjerenja nije odstupao nikada i ni po koju cijenu. Što je mislio to je i govorio i radio, bez ikakvog uvijanja. Tako je, poredeći se sa svojim prethodnikom na dužnosti imama, džematu otvoreno poručio: „ Džematlije moje, vi niste bili dovoljno dobri prema mula Hajrušu, velikom alimu i čovjeku, pa vas je možda i zbog toga Allah kaznio i poslao mene za imama. Sa mnom ćete dosta muke vidjeti, ali me se nećete lahko kutarisati!“

Klanjanje sabaha u Čačku

Po prirodi i temperamentu je bio plahovit čovjek i stalno jurio nekuda – za poslovima i otklanjanjem nepravdi kojima, opet, nikada nije bilo kraja, pa je zbog toga u čaršiji od milja dobio ime „Mula Juriš“.

Prilikom dolaska visokih komunističkih delegacija, lokalni zvaničnici su se trudili da ga izoluju kako, onako svojeglav, ne bi progovorio nešto o njihovim propustima i nepravdama koje se čine narodu. Ali nije im to uvijek polazilo za rukom. Prilikom jedne posjete Blaža Jovanovića, nekadašnjeg predsjednika Socijalističke republike Crne Gore, Mula Mehmed je iza nekog ćepenka dobacio: Blažo, mnogo te lažu i uljepšavaju stvari!“, te krenuo da se pozdravi s visokim gostom. Lokalna pratnja htjela je da ga

■ **Sačuvane džamije: Rožaje danas**

spriječi, a Blažo je rekao: „Pustite ga, a ti hodža reci šta te muči!“ On je, između ostalog, rekao da vlast gazi vjerske slobode, iako su ustavom garantovane, da imami nemaju penziono i socijalno osiguranje, niti to zakoni dozvoljavaju; da ih stalno sumnjiče, isljeđuju, iživljavaju se, sprječavaju vjersku poduku itd.

Blažo je rekao da tako neće ostati i, uistinu, Crna Gora je ubrzo dobila zakon koji je hodžama obezbijedio osiguranje i druge povlastice. Blažo je i, inače, ostao u sjećanju kao čestit čovjek, a u Rožajama se prenosilo na naredne generacije da je to najpravedniji i najbolji predsjednik kojeg je Crna Gora imala.

Mula Mehmed je posebno veliku pažnju poklanjao vjerskom i opštem obrazovanju djece i omladine. Upisao je prvu djecu iz rožajskog kraja u sarajevsku medresu. Koliko je bio bez ikakvog kompleksa, samosvojan i ponosan čovjek, svjedoči epizoda da je sa dvojicom dječaka koje je poveo na školovanje u Sarajevo, odmah nakon Drugog svjetskog rata, klanjao sabah na željezničkoj stanici u Čačku, prije čega je jedan od mališana glasno učio ezan. To je bilo zapanjujuće za taj grad i uopšte za to vrijeme.

Mnogi koji su išli u mejtef kod Mula Mehmeda, nastavili su škole i studije, te postali poznata imena u raznim oblastima. Kad je jedan od njegovih učenika kasnije postao visoki opštinski funkcioner, Mula Mehmeda su zadirkivali: „Ovaj ti ode u komuniste!“ Na to je on uzvratio: „ Znam ja da on na svakom sastanku uči fatihu i da mu se ono moje prvo primilo!“ Taj vedri duh i britki jezik su njegov veliki ugled dodatno krasili i uzdizali.

Povratak u Tursku

Mula Mehmedov sin Salahudin završio je medicinu, a poginuo je u odbrani Sarajeva 1993. godine. Drugi sin Sabahudin postao je doktor nauka i živio je u Novom Pazaru sve do aprila 2014. godine. Treći sin Džemo, božjom voljom, imao je mentalne poteškoće i zavisio od pomoći drugih. Ali, bio je izuzetno dobroćudna i posebno među djecom i omladinom omiljena osoba koju su pamtili kao dragu uspomenu na odrastanje u maloj, toploj i živopisnoj rožajskoj čaršiji.

Kad je ušao u duboku starost i bio penzionisan, Mula Mehmed je ponovo otišao u Tursku, zatvarajući životni krug. Rekao je da to čini jer se tamo odselilo mnogo njegovih džematlija i prijatelja, da želi da ga u mezar spuste Šabo Dacić i Hako Dedeić, za koje je uvijek govorio da su pravi mumini, te da mu tamo klanjaju dženazu mnogi iseljeni Rožajci i ostale Sandžaklije. Tri godine prije smrti, prodao je imovinu u Rožajama i sve uložio u izgradnju vakufske kuće i abdesthane u jednoj džamiji u dijelu Istanbula gdje žive ljudi iz ovog kraja. Oni koji su bili na dženazi Mula Mehmedovoj, pričali su i pričaju da takva nije zapamćena.

Posvjedočio je i taj posljednji „juriš“ Mula Mehmedov da je narod u svim njegovim boravištima visoko cijenio sve poduhvate ovog tako običnog čovjeka, a toliko uzvišene ličnosti. Zato njegov ugled nije smio ostati nepropraćen vidljivim znakom – imenom ulice ili nečim sličnim – što bi čuvalo sjećanje na Mula Mehmeda Višegrađanina – Stambolskog – Pazarca – Rožajca ponajviše. No, takvi propusti obično nisu do običnog naroda. A nije ni prekasno ni da se ovaj nedostatak otkloni. ◆

Mula Mehmedovo srce nije bilo bogato samo ljubavlju prema sopstvenoj vjeri i narodu. Među pravoslavcima rožajskog kraja se pamti kao jedan od inicijatora razmještanja malobrojnog pravoslavnog življa u bošnjačke kuće za vrijeme Drugog svjetskog rata. Odbranivši svoje živote, Rožajci su sačuvali i glave komšija, na što su bili i ostali neizmjerno ponosni

Mladi medicinari ne odlaze samo u zemlje Evropske unije

Sedmero ljekara iz Sandžaka dobilo posao u Bosanskoj krajini

Javnost uzburkao novinski tekst o mladoj doktorici Jasmini Tahirović, koja je radila u jednoj sjeničkoj pekari. Našu zemlju je u posljednje dvije godine napustilo oko 300 ljekara, a primjeri iz Bihaća i Sanskog Mosta govore da i ovdje može da se napreduje

■ Piše: **Samir KURTANOVIĆ**

Priča koja je ove godine podigla Balkan na noge, jeste ona kada je u javnost dospio članak o mladoj doktorici opće medicine iz Sjenice i njenom trenutnom zaposlenju u lokalnoj pekari, gdje radi kao prodavačica hljeba i peciva. Doktorica Jasmina Tahirović već pet godina traži posao. Nakon pet godina traganja i tri sedmice rada u pekari, ljekarka Jasmina je opet bez posla.

Zbog trenutne ekonomske situacije u Srbiji, njenu sudbinu dijeli velika većina mladih u Sandžaku, različitih zanimanja. Njezina priča ne bih bila zanimljiva da u ostalim dijelovima bivše Jugoslavije i Evrope zanimanje zdravstvenog radnika nije deficitarno, dok na ostalim poljima dolazi do hiperprodukcije kadrova. Više od 200 ljekara je u posljednje dvije godine napustilo jugozapadnu Srbiju i otišlo u inostranstvo, podaci su Ljekarske komore. Situacija u Bosni i Hercegovini je slična, jer i naši mladi liječnici napuštaju poslove i odlaze u zemlje Evropske unije, tragajući za bolje plaćenim poslom. Njihovo najčešće odredište su Njemačka, ali i Hrvatska i Slovenija, upozorili u iz Liječnike komore Federacije BiH, ističući kako zbog toga prijeti kolaps zdravstvenog sistema u cijeloj državi.

Alarmantni podaci

Predsjednik te komore Harun Drljević u nedavnoj izjavi za medije, ustvrdio je kako je u protekle dvije godine našu zemlju, u potrazi za bolje plaćenim poslom, napustilo najmanje 250 do 300 liječnika.

■ **dr. Haris Elezović: Lijepo mu je u Sanskom Mostu**

■ **dr. Ensar Nuhović: Odlično primljen u Bihaću**

Ubrzanom odlasku liječnika iz BiH u Njemačku posebice pogoduje činjenica da je ta zemlja ukinula nostrifikacijske ispite, pa je sada, uz odgovarajuću diplomu, dovoljno naučiti njemački jezik, te se odmah nakon toga može dobiti posao, pojasnio je Drljević.

Zaposlenje pa specijalizacija

Ukidanje nostrifikacijskih ispita rezultat je činjenice da liječnici iz Njemačke odlaze u skandinavske zemlje, jer i sami traže veće plaće.

Procjena je kako će Njemačkoj stoga do 2020. godine biti potrebno najmanje 20 hiljada stranih medicinskih radnika, liječnika, anesteziologa, patologa.

Cjelokupna situacija uticala je na mlade liječnike iz Sandžaka da svoje prvo zaposljenje pronađu u Bosanskojh krajini. Koliko je taj kadar ovdje deficitaran govori činjenica da prema slovu zakona strani državljanin ne može dobiti zaposlenje ukoliko ima barem jedan državljanin BIH na birou rada.

Tako su u posljednju godinu dana u Unsko-sanskom kantonu prvo zaposlenje pronašli sedmero Sandžaklija. Edvin Gilić (27) iz Sjenice zaposlen je u Domu zdravlja Bihać. U istoj ustanovi zaposlenje su pronašli Majida Cucak (27) iz Sjenice i Fuad Čolaković (26) iz Priboja. Haris Elezović (29) iz Sjenice je zaposlenik Doma zdravlja Sanski Most, sa specijalizacijom iz hirurgije. Njegov radni kolega iz istog Doma zdravlja je Ernest Redžović (32) iz Sjenice, sa specijalizacijom iz anestizilogije i reanimacije.

Ensar Nuhović (29) iz Sjenice je zaposlen u Kantonalnoj bolnici dr. Irfan Ljubijankić u Bihaću sa specijalizacijom iz hirurgije, a u u istoj instituciji zaposlen je i njegov sugrađanin Mirsad Zornić (29), sa specijalizacijom iz patologije. ◆

Uticaj graničnog spora u Malostonskom zalivu na planiranje razvoja turizma u Neumu (prvi dio)

Međudržavno rješenje, pa strateško planiranje

Za obje zemlje, Veliki i Mali Školj, kao i poluotok Klek, nemaju nikakvu drugu vrijednost, osim turističku. Za našu zemlju zapravo imaju, jer ako BiH izgubi ova dva otočića i dio poluotoka Klek, gubimo pravo izlaska na otvoreno more, odnosno gubimo status primorske zemlje. To neprihvatanje činjenice o nekada republičkoj granici, danas međudržavnoj, najviše štete nanosi jedinoj našoj primorskoj općini. Odustajanje investitora od Kleka

Nemogućnost planskog razvoja turizma u primorskom dijelu Bosne i Hercegovine, a samim tim i prostorno-planske izgradnje objekata za potrebe ove privredne djelatnosti su neriješena međudržavna razgraničenja između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Ova neriješena pitanja granica se posebno odnose na otočiće Veliki i Mali Školj, kao i na dio poluotoka Klek. To znači, da nemamo utvrđene granice između ove dvije države, u dijelu Jadranskog mora koje pripada Bosni i Hercegovini, odnosno, općini Neum, a samim tim ni mogućnost za konkretniji pristup izradi sveobuhvatnog prostornog plana za izgradnju neophodne infrastrukture i ostalih sadržaja, koji čine materijalnu osnovu za razvoj turizma.

U ovom slučaju, ne možemo govoriti o turizmu, kao «faktoru mira» već kao prepreci, da se prihvati granična linija koja je uvažavana u proteklom periodu. Jer, niti za BiH, a posebno ne za Hrvatsku, Veliki i Mali Školj, kao i poluotok Klek, nemaju nikakvu drugu vrijednost, osim turističku. S napomenom da ako BiH izgubi ova dva otočića i dio poluotoka Klek, ova zemlja gubi pravo izlaska na otvoreno more, odnosno, gubi status primorske zemlje.

Rješavanje spornih graničnih linija, slobodno se može reći, tema je o kojoj u Republici Hrvatskoj ne žele razgovarati. Razlog tome nisu samo neprijateljstva, koja su bila tokom devedesetih godina

■ Piše: **Prof. Dr. Halid KURTOVIĆ**

prošlog vijeka, već i neke nove političke ambicije vladajućih struktura ove nam susjedne zemlje.

Taj dio međudržavne linije, za koji smo se nadali da je riješen potpisivanjem Sporazuma između tadašnjih predsjednika Hrvatske i Bosne i Hercegovine 30. jula 1999. godine, još uvijek je kamen spoticanja u odnosima dvije zemlje. Otpori rješavanju ovog pitanja, posebno su prisutni na strani vladajućih struktura u Republici Hrvatskoj. Ova zemlja, iako je u Evropskoj uniji, teško se miri sa činjenicom, da mora uvažavati i prava drugih, odnosno, zemalja sa kojima graniči. To neprihvatanje činjenice da su nekada republičke granice, danas međudržavne, nanosi veliku štetu, posebno općini Neum, koja je najviše pogođena neriješenom granicom.

Naime, Neum, ne može da pristupi izradi generalnog urbanističkog plana, odnosno, plana prostornog razvoja turizma na svojoj teritoriji, sve do rješavanja navedenog problema. Neriješen teritorijalni problem imao je za posljedicu odustajanje nekih inostranih firmi od ulaganja na ove prostore (danske tvrtke Kristensen Group od gradnje elitnog hotelskog kompleksa na poluotoku Kleku, vrijednog više od 900 miliona eura).

Ovakav odnos Republike Hrvatske prema svom susjedu na čijim vratima kuca, u ovom slučaju prema Bosni i Hercegovini, daleko je od principa prisutnih u zemljama EU. Orijentacija prema Evropskoj uniji, kako Hrvatske , tako i ostalih zemalja zapadnog Balkana, je njihova prirodna težnja. Međutim, pored toga što pristup EU nudi rješenje mnogih njihovih (i unutrašnjih) problema, evidentno je, da put u evropske integracije traži i jačanje regionalnih integracija. Upravo iz tih razloga je neshvatljiv stav Republike Hrvatske da ne prihvata ranije utvrđene granice.

Položaj bh. primorja

Turistički centar Neum izgrađen je u periodu poslije II svjetskog rata, na prostoru gdje je ranije bila manja luka za pretovar soli, stoke i stočnih proizvoda, zatim tekstila, ruda i drvene mase (Zakon o obrazovanju opštine Neum, SI.

list BiH, br. 38/77, str. 1047). Današnji prostor općine obuhvata 208 km2 sa 27 279 stanovnika, a samo Neum ima 4 268 stanovnika, (Popis 1991. god.). To je jedinstven primjer izgradnje naselja na kamenjaru, na degradiranoj makiji i garigu - mediteranskoj šikari, koja se strmo penje po krševitoj padini do 100m nad morem.

Zaliv Neum-Klek sastoji se iz tri homogeno povezane cjeline: priobalje ili usko obalno područje oko Neuma, zatim marinska akvatorija i submarinski dio morskog dna. Na osnovu tih karakteristika, područje koje se od obale proteže prema otvorenoj pučini, može se tretirati kao primorski pojas u fizičkogeografskom smislu. S druge strane, za nisko položeno područje u zaleđu, od obale prema unutrašnjosti kontinentalno-kopnene teritorije, geografi imaju različite pristupe i isto tretiraju, kao: primorski kraj, odnosno, nisku primorsku unutrašnjost ili kontinentalno primorje.

Zapravo, to je bh. primorje, za koje možemo reći da je fizionomski homogena cjelina i ona je predmet našeg istraživanja. Linije uticaja prisutne na ovom prostoru, utvrđene po pojedinim fizičkogeografskim komponentama, jasno označavaju jedno područje koje se u obliku potkovice proteže od Neuma prema unutrašnjosti kopna, pri čemu posebno dolazi do izražaja forma obalnog horizontalno razvedenog reljefa, a sam zaliv Neum - Klek, označen je dubljim prodorom mora uz kopnenu obalu oko Neuma. Ovdje se posebno ističu poluotoci, koji se završavaju rtovima (Rt Rep Kleka na istoimenom poluotoku,

■ **Neumski akvatorij: Mali i Veliki Školj**

na strani Bosne i Hercegovine i Rt Međed na sjeverozapadnoj-kopnenoj obali Republike Hrvatske). Između ta dva rta je transverzalni prolaz, preko kojeg je marinska akvatorija zaliva Neum-Klek u bliskoj prostornoj vezi s akvatorijem Malostonskog zaliva - kanala (Malog Stona). Dinarski izduženim puluotokom Klek, razdvojena je akvatorija zaliva Neum-Klek od Malostonskog zaliva.

Planiranje razvoja i granice

Planiranje razvoja turizma na određenom prostoru, u najčešćem broju slučajeva zasniva se na zaštiti prirodne okoline i razvojnih projekata. Iako su ovo dvije bitne komponente svake razvojne koncepcije, postoje i mnoge druge dimenzije razvoja turizma, o kojima se mora voditi računa. A jedna od najznačajnijih je definiran suverenitet nad prostorom, koji je predmet planiranja.

To posebno dolazi do izražaja u slučajevima kada se razgraničenja trebaju provesti među zemljama susjedima, a posebno, ako je potrebno provesti razgraničenja na kopnu i moru istovremeno. To iz razloga što, međunarodno pravo, na isti način ne tretira ova dva problema. Upravo zbog tako neriješenih graničnih linija, posebno u dijelu koji ima uticaj na granice na moru, nastao je spor između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Kao rezultat takvih odnosa, pri planiranju razvoja turizma, na prostoru općine Neum, imamo sljedeće:

1. problemi u definisanju prostora, koji je predmet planiranja razvoja turizma;
2. uspostave sveobuhvatnih razvojnih planova i njihovo povezivanje s turizmom kao privrednom djelatnosti;
3. utvrđivanja prednosti i nedostataka koji proizilaze iz prostornog planiranja razvoja turizma u Neumu.

Identifikovanje problema pomaže u prepoznavanju ključnih obilježja, koji se na jedinstven način mogu iskoristiti u cilju njihovog prevazilaženja, odnosno ublažavanja njihovih uticaja. Upravo, kada je planiranje razvoja turizma na prostoru općine Neum u pitanju, imamo takav problem. Tako uočen problem, manifestira se na dva područja:

1. Političko - geografski
2. Prostorno - razvojni.

Političko - geografski se ogleda u činjenici, da ni nakon više od 15 godina, od dana kada su Republika Hrvatska i

■ **Ubrzan razvoj Neuma**

Bosna i Hercegovina priznate od strane UN i najvećeg broja zemalja svijeta, nisu u cjelosti utvrdile linije razgraničenja, kako na kopnu, tako i na moru.

Ovdje posebno dolazi do izražaja činjenica da su ove granice, posebno one koje se odnose na kopneni dio, za koje je su postojali materijalni dokazi o njihovoj pripadnosti jednoj ili drugoj državi, obostrano prihvaćene.

Sporazum o granici

Naime, 30. jula 1999. godine, u vrijeme održavanja Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu u Sarajevu, tadašnji predsjednik Republike Hrvatske, Franjo Tuđman i predsjednik Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović, potpisali su, na osnovu katastarskog stanja uspostavljenog nakon avio snimanja zemljišta, provedenog 1974. godine, Sporazum o granici između ove dvije zemlje u kojem je posebno detaljno opisana granica u primorskom dijelu ovih zemalja. Prema ovom Sporazumu, potvrđeno je da Bosni i Hercegovini pripadaju Veliki i Mali Školj, kao i vrh poluotoka Klek, prostori koje je Republika Hrvatska željela uzeti za sebe. Ovom Sporazumu o granicama, prethodio je Ugovor iz juna 1999. godine, koji je poslužio kao odrednica komisijama za granice, na osnovu kojeg su napravljene karte koje su potpisane kada i Sporazum (30. jula 1999. godine). Na osnovu postojeće dokumentacije tada je konstatirano kako su danas dva sporna otoka, Veliki i Mali Školj i ranije pripadali Bosni i Hercegovini i da oni nisu više problem razgraničenja između ove dvije države.

■ **Danci su htjeli graditi hotelsko naselje: Poluotok Klek**

Međutim, problem je nastao, kada je potpisani Sporazum trebao biti verificiran u Saboru Republike Hrvatske. Od tada se vodi spor o pripadnosti otoka Veliki i Mali Školj i vrha Kleka Bosni i Hercegovini, odnosno, Republici Hrvatskoj.

Poluotok Klek zajedno sa susjednom kontinentalnom obalom formira zaliv. Proteže se pravcem sjeverozapad - jugoistok, dužinom od 6 850 m. Najveću širinu (1250 m) ima u jugozapadnom, a najmanju (420m) u središnjem dijelu. Visina poluotoka raste postupno, od rta Rep Kleka koji se nalazi na njegovom krajnjem sjeverozapadnom dijelu, prema jugoistoku do vrha Ćurilo, gdje iznosi 263 m.

Veliki Školj je nekoliko puta veći od Malog Školja. Njegova je površina 700 m^2. Nalazi se u obalnoj-kanalskoj zoni akvatorija uz jugoistočnu obalu poluotoka Klek. Od obale poluotoka udaljen je oko175m prema jugozapadu, a od Malog Školja 2100 m, prema jugoistoku. Ovaj otok je najistureniji suhi komad u akvatorijalnom dijelu teritorije države Bosne i Hercegovine, pa prema tome predstavlja značajnu tačku za preciziranje državne granice na moru. Ovdje je međudržavno razgraničenje riješeno sporazumno, po principu ekvidistancije tj. po sredini Malostonskog kanala. Ineteresantno je i to, da je ovaj otok, kao najveći dio poluotoka Klek u privatnom vlasništvu, a njegovi vlasnici su braća Josip i Tihomir Putica, suvlasnici restorana «Orka» u Neumu

Otoci Mali i Veliki Školj se nalaze uz vanjsku, kanalsku stranu poluotoka Klek, u akvatoriju Malostonskog zaliva-kanala (Malog Stona). Ova dva otoka, prema podacima koje sam dobio u geodetskom odjelu općine Neum, od 1974. godine, kada je obavljeno avionsko snimanje općine i razgraničenje s graničnim općinama Dubrovnik i Metković, nalaze se u katastru ove općine. Nakon uspostave tih premjera, otoci Mali i Veliki Škoj i vrh poluotoka Klek su u sastavu katastarske općine Neum.

Mali Školj se nalazi neposredno uz obalu poluotoka Klek, u produžetku jednog manjeg, bočnog grebena. To je glavica slojne strukture, koja je uvijek nad morem. Otporna je prema morskoj abraziji.

Zbog male površine i čestih valova, na ovom otočiću, ne mogu uspijevati biljke niti opstaju životinje, kojih ima na ostalim otocima.

Veliki Školj je nekoliko puta veći od Malog Školja. Njegova je površina 700 m^2. Nalazi se u obalnoj-kanalskoj zoni akvatorija uz jugoistočnu obalu poluotoka Klek. Od obale poluotoka udaljen je oko 175m prema jugozapadu, a od Malog Školja 2 100 m, prema jugoistoku. Ovaj otok je najistureniji suhi komad u akvatorijalnom dijelu teritorije države Bosne i Hercegovine, pa prema tome predstavlja značajnu tačku za preciziranje državne granice na moru. Ovdje

■ Veliki Školj

Primjenom kriterijuma, prema kojima se obično po kupaču uzima 6-8 m², procijenjeni receptivni kapacitet primorja Bosne i Hercegovine iznosi 15.000 kupača u trenutku vršnog opterećenja. Uz određena proširenja plažnog prostora, računajući uz to i sa koeficijentom istovremenosti boravka na plaži od 1,3 kupača na optimalno potrebnom prostoru, proizilazi aproksimacija da je duž obale moguće formirati ponudu od približno 19.500 kompleksnih turističkih ležaja

je međudržavno razgraničenje riješeno sporazumno, po principu ekvidistancije tj. po sredini Malostonskog kanala.

Inetersantno je i to, da je ovaj otok, kao najveći dio poluotoka Klek u privatnom vlasništvu. a njegovi vlasnici su braća Josip i Tihomir Putica, suvlasnici restorana «Orka» u Neumu.

Rt Rep Kleka je krajnji, istureni dio kojim se poluotok završava preme sjeverozapadu. Na ovom rtu lociran je svjetionik, pomoću kojeg se reguliše plovidba u ovom dijelu Jadranskog mora.

Konvenciju o Pravu mora

Neovisno o postojećoj pravno-zemljišnoj dokumentaciji, na osnovu koje se Bosna i Hercegovina može smatrati vlasnikom spornih prostora, kao i međunarodnog prava o moru, Republika Hrvatska, je nakon disolucije bivše Jugoslavije uzela sebi za pravo, da prisvoji kompletnu obalu od granice na moru sa Republikom Slovenijom do granice na moru sa Crnom Gorom. Iako je svjesna činjenice, da ona nije naslijedila pravo da upotrijebi crte razgraničenja, na način kako je to učinila, s obzirom na postojanje bosanskohercegovačkog izlaza na more kod Neuma. Time je omeđila ne samo svoju obalu, već i onu koja pripada Bosni i Hercegovini, te na taj način prekršila Konvenciju o Pravu mora.

Republika Hrvatska je, također, utvrdila i Zaštitni ekološko-ribolovni pojas (ZERP), čime je direktno uskratila pravo na obavljanje djelatnosti ribarstva, zemljama sa kojima dijeli granicu na moru, a posebno Bosni i Hercegovini.

Prostorno - razvojno područje uticaja ogleda se u činjenici, da općina Neum, zbog tako izraženih težnji Republike Hrvatske, još uvijek ne može da sačini detaljan plan prostornog razvoja turizma na svojoj teritoriji. Pri tome, osnov za prostorno planiranje čine morfološko-reljefne karakteristike datog prostora. One direktno odražavaju brojna kvantitativna obilježja prostora kao osnovnog razvojnog resursa. U tom pogledu najveći značaj ima morfološka struktura i kapacitet obalnog primorskog prostora.

Cjelokupna teritorija općine Neum, predstavlja istovremeno i jedinstven turistički prostor, pa ga u tom smislu treba cjelovito tretirati u pogledu organizacije i uredenja. U tom smislu, prostorno planska koncepcija razvoja turizma u ovom bosanskohercegovačkom primorskom centru treba se bazirati na zaštiti prirodne okoline i razvojnih projekata. Iako su ovo, dvije bitne komponente svake koncepcije, postoje i mnoge druge dimenzije razvoja turizma, o kojima se mora voditi računa. Posebno se treba voditi računa o tome, da se razvojni okvir bazira na planskom pristupu uređenja prostora za turizam kao privredne djelatnositi, što se može postići insistiranjem na disciplini funkcionalnog uređenja prostora i zaštite životne sredine.

Značajne turističke vrijednosti

Primijenjena je metoda vrednovanja prostora, zasnovana na kriterijima koji su u radu definirani. Rezultati vrednovanja, nedvosmisleno pokazuju da područje Neum - Klek ima značajne turističke vrijednosti i uređenje prostora za razvoj turizma treba da bude bazirano na stručno utvrđenim elementima. Na osnovu istih se došlo do utvrđivanja saznanja o prednostima koje nastaju kao rezultat planskog pristupa prostornom uređenju primorskog dijela Bosne i Hercegovine. Te prednosti, ogledat će se u sljedećem:

1. definiraće se prostor, koji je predmet planiranja;
2. doći će do uspostavljanja sveobuhvatnih razvojnih planova i njihovog povezivanja s turizmom kao osnovnom privredne djelatnosti općine Neum;
3. utvrdiće se prednosti i nedostaci, koji proizilaze iz prostornog planiranja razvoja turizma u općini Neum.

Takav pristup pomaže u prepoznavanju ključnih obilježja područja Neum - Klek, koje se na jedinstven način može iskoristiti u promociji Neuma kao turističke destinacije. ◆

(Nastavak u sljedećem broju)

Višestoljetna povezanost: Svi smo mi Sandžaklije

Zaustaviti marginalizaciju i reviziju državljanstava

Naziv sandžak koristio se za osmansku teritorijalno-administrativnu jedinicu, a bilo ih je na stotine širom moćnog Osmanskog carstva, koje se prostiralo od Srednje Evrope do Iranske visoravni i Kavkaza te Arabljanskog poluotoka u Aziji i sjeverno-afričkog prostora - od Egipta do Alžira.

Kako bih objasnio tvrdnju da smo svi mi Sandžaklije, neophodno je napraviti kraći osvrt na historijski kontekst i višestoljetnu povezanost Sandžaka sa Bosnom. Ta povezanost datira od vremena Tvrtkovog srednjovjekovnog kraljevstva Bosne, kada se najveći dio današnjeg

prostora Sandžaka nalazio u okviru ove države. Sastavnim dijelom Bosanskog ejaleta Novopazarski sandžak će biti i u vremenu osmanske uprave, a nakon cijepanja na dva dijela i dalje će na sve načine biti vezan za Bosnu i Hercegovinu.

Bosanski ejalet i sandžaci

Njegova pripadnost Bosanskom ejaletu/vilajetu potvrđena je i Vilajetskim ustavom iz 1865. godine. Članom 2. ovog Ustava Bosanski vilajet kao važna provincija Osmanskog carstva sastojala se od 7 sandžaka: 1) Sarajevski, 2) Travnički, 3) Bihaćki, 4) Banjalučki, 5) Zvornički sa sjedištem u Tuzli, 6) Hercegovački sa sjedištem u Mostaru,7) Novopazarski sa sjedištem u Sjenici. Sandžaci su dalje bili podijeljeni na kaze, i to:

1. Sarajevski sandžak dijelio se na sedam kaza: Sarajevo, Fojnica, Visoko, Kladanj, Rogatica, Višegrad i Čajniče.

2. Zvornički sandžak dijelio se na kaze: Donja Tuzla, Gradačac, Brčko. Bijeljina, Zvornik, Srebrenica, Vlasenica, Maglaj i Gračanica.

■ Piše: **Mr. Erol RAMUSOVIĆ**

3. Travnički sandžak bio je podijeljen na kaze: Travnik, Jajce, Prusac, kasnije sjedište preneseno u Donji Vakuf, Glamoč, Duvno i Livno.

4. Banjalučki sandžak imao je kaze: Banjaluka, Gradiška, Derventa, Tešanj i Žepče.

5. Bihaćki sandžak dijelio se na kaze: Bihać, Petrovac, Ostrožac sa sjedistem u Cazinu, Kostajnica, Stari Majdan, Prijedor, Krupa i Ključ.

6. Hercegovački sandžak dijelio se na kaze: Mostar, Nevesinje, Trebinje, Stolac, Bileća, Niksić, Gacko, Foca, Konjic, Ljubuški i Piva.

7. Novopazarski sandžak imao je kaze: Novi Pazar, Sjenica, Pljevlja, Nova Varoš, Prijepolje, Bijelo Polje, Mitrovica, Berane, Bihor, Kolašin i Trgovište (Rožaje).

Treba istaći, da se naziv sandžak koristio za osmansku teritorijalno-administrativnu jedinicu, a bilo ih je na stotine širom moćnog Osmanskog carstva, koje se prostiralo od Srednje Evrope do Iranske visoravni i Kavkaza te Arabljanskog poluotoka u Aziji i sjeverno-afričkog prostora sve - od Egipta do Alžira.

Ove nepobitne historijske činjenice potvrđuju moć Osmanskog carstva, ali i konstataciju da su Bosanski ejalet i njegovi sandžaci bili dio te moći. Bošnjaci porijeklom iz Novopazarskog sandžaka s ponosom nose ime Sandžaklije iz tih dobrih i burnih vremena, ali i s pravom postavljaju pitanje - kako nazvati narod-građane iz tadašnjih preostalih šest sandžaka Bosanskog ejaleta.

U vremenu austrugarske uprave u Bosni i Hercegovini, Novopazarski sandžak će biti sastavnim dijelom Osmanskog carstva u okviru Kosovskog vilajeta, ali će biti vezan za Bosnu i Hercegovinu odredbama tzv. Novapazarske konvencije iz 1879. godine.

Cijepanje Novopazarskog sandžaka

U tom periodu sve do Balkanskih ratova 1912. - 1913., Novopazarski sandžak je

Prvi predsjednik BiH, rahmetli Alija Izetbegović je znao cijeniti i vrednovati doprinos građana porijeklom iz Sandžaka, koji je zasigurno bio nemjerljiv. Gdje su danas iz tih vremena prepoznatljivi ljudi, generali, brigadiri, borci nosioci zlatnih ljiljana, porodice šehida, svi oni koji su tada implementirani u društvo koje je iznijelo na svojim plećima borbu za odbranu države i za demokratiju

činio jedinstveno-administrativnu cjelinu s upravnim i kulturnim sjedištem u Novom Pazaru i Sjenici, pod vlašću Osmanskog carstva. Mirom u Bukureštu iz 1913. godine, održanim pod pokroviteljstvom velikih sila, Srbija je proširila vlast nad sjevernim dijelom Sandžaka (područje sa gradovima Novi Pazar, Sjenica, Tutin, Prijepolje, Priboj i Nova Varoš), a Crna Gora nad njegovim južnim dijelom (sa gradovima Pljevlja, Bijelo Polje, Berane, Bihor, Rožaje, Plav). U periodu između dva svjetska rata (1918.-1941.) Novopazarski sandžak će u teritorijalno-administrativnom smislu biti odvojen od svoje matice Bosne i Hercegovine, ali u vjerskom, duhvnom i kulturološkom pogledu, bit će njenim sastavnim dijelom, povezan zajedničkom islamskom zajednicom i brojnim neraskidivim rodbinskim i ljudskim vezama.

Svoju povezanost i pripadnost Bosni i Hercegovini, Sandžaklije su pokazale i u Drugom svjetskom ratu, kada je Bosna i Hercegovina bila u sklopu tzv. Nezavisne države Hrvatske, svojevoljno su zatražili pripajanje Bosni i Hercegovini. Od strane četničkog pokreta Draže Mihajlovića Bošnjacima iz Sandžaka prijetio je nož pod vratom, od kojeg su u velikom broju stradali u mnogim mjestima, posebno u području Priboja, Pljevalja i Bijelog Polja, gdje je samo u januaru 1943. godine ubijeno nekoliko hiljada Bošnjaka, a raseljeno nekoliko desetina hiljada ljudi.

Slijedeći ideje o nacionalnom i socijalnom oslobođenju koje su bile ugrađene u platformu Narodnooslobodilačke borbe, a cijeneći sudjelovanje i antifašističku borbu naroda Sandžaka, osnovan je ZAVNO Sandžaka, koji je imao funkciju osnovnog organa narodne vlasti u Sandžaku. U Sandžaku je za vrijeme Drugog svjetskog rata bila konstituisana uprava Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka koje je utemeljeno u Pljevljima 20. novembra 1943. Predsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije na Drugom zasjedanju 29. novembra 1943. godine u Jajcu je donijelo odluku o ravnopravnom statusu ZAVNO Sandžaka sa drugim ovakvim organima u zemlji.

Međutim, usljed političkih i nacionalnih previranja, te iskazivanja velikodržavnih pretenzija ZAVNOS je ukinut 29. marta 1945. godine na zasjedanju u Novom Pazaru, a područje pod upravom ZAVNOS-a podijeljeno je između SR

■ **Bosanski elajet i sandžaci**

Crne Gore i SR Srbije. Na zasjedanju u Novom Pazaru 29. marta 1945. ZAVNO Sandžaka zaključio je podijeliti područje Sandžaka između Crne Gore i Srbije i time raspustilo to tijelo javne uprave. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Sandžaka poslužilo je svrsi rasplamsavanja i širenja partizanskog pokreta, ali nije uspjelo prerasti u savezni jedinicu Nove Jugoslavije. Odluka o podjeli Sandžaka donijeta je na sjednici Predsjedništva AVNOJ-a, bez prethodnog izjašnjavanja naroda, suprotno volji dijela političkog rukovodstva ovog upravnog područja i utjecala je da jedan dio vodećih ljudi Sandžaka ne sudjeluje u primjeni.

Uspostavljanjem republičkih granica 1945. godine, Sandžak je podijeljen između Srbije i Crne Gore. Kao neminovna posljedica jugoslovenskog federalizma, Sandžak je počeo gubiti koheziju jedinstvenog prostora. Južni i sjeverni dijelovi regije su počeli, nakon 1945. godine, gravitirati prema vlastitim republičkim centrima u privrednom, prometnom i političkom smislu. Nakon pogoršanja odnosa između Srbije i Crne Gore u SRJ, administrativna linija koja prolazi sredinom Sandžaka je dobila sve odlike međudržavne granice. Raspadom državne zajednice Srbije i Crne Gore ovaj proces je službeno okončan.

Pjesma autora iz Sandžaka

Daleko je Sandžak moj
rodna gruda ponosita
te ljepote nigdje nema
nek' zna svako ko upita.

Daleko je Sandžak moj
rodna gruda, srcu mila
tu je majka koja nas je
prvim hljebom nahranila.

Eh, da mi je samo
Višegradom proći
i putima znanim
svom Sandžaku doći.

U Priboju prvu
kahvu da popijem
a poslije svejedno
gdje krila da svijem.

Evropska regija Sandžak

U skladu sa međunarodnim pravnim aktima i načelima Evropske unije neophodno je rješavati status Sandžaka kao ekonomske i kulturne regije. Stoga su važne neke ideje koje idu u pravcu rješavanja ovog pitanja. Ponuđena platforma uvaženog akademika prof.dr. Ejupa Ganića, o Euroregiji Sandžak, poštujući grani-

ce Srbije i Crne Gore je dobra polazna tačka za razvoj Sandžaka u smjeru ekonomije i kulturne suradnje. Dokaz navedenom je formiranje Euroregio EMR, gdje su gradovi u pograničnom dijelu Holandije, Belgije i Njemačke danas na zavidnom nivou ekonomskog razvoja, a prije formiranja regije ih je pratila vrlo loša ekonomska situacija. Time bi se spriječio veliki odliv stanovništva iz Sandžaka, nezaposlenost, investicije pokrenule oronulu privredu, stvorili bi se uslovi za razvoj poljoprivrede i turizma...i td.

Građani porijeklom iz Sandžaka su BiH u ratu dali veliki doprinos, a nakon rata vrijednim, poštenim radom pune budžet Bosne i Hercegovine. Kao pripadnici bosanskohercegovačkog naroda, koji ne zaboravljaju svoje korijene daju svoj puni doprinos bosanskohercegovačkoj društvenoj zajednici. Pitam se, da li je ljubav uzvraćena ? Posve objektivno, naravno da nije !

Prvi predsjednik BiH, rahmetli Alija Izetbegović je znao cijeniti i vrednovati doprinos građana porijeklom iz Sandžaka, koji je zasigurno bio nemjerljiv. Gdje su danas iz tih vremena prepoznatljivi ljudi, generali, brigadiri, borci nosioci zlatnih ljiljana, porodice šehida, svi oni koji su tada implementirani u društvo koje je iznijelo na svojim plećima borbu za odbranu države i za demokratiju? Danas nam govore da treba zanemariti taj doprinos a takve ljude marginalizirati. Ne želim poimenično govoriti o značaju i doprinosu građana porijeklom iz Sandžaka jer, za takvo nešto bi bilo potrebno napraviti najmanje monografiju ili napisati knjigu, što zasigurno, u narednom periodu ostaje obaveza građana porijeklom iz Sandžaka u BiH prema svojoj braći, familiji, prijateljima, komšijama koji su dali život za današnji mir u Bosni i Hercegovini.

Zašto do danas niko nije otvoreno progovorio o ovim problemima koji su evidentni? Zašto ne reći istinu koju žele političke strukture sukcesivno zanemarivati? Takva situacija izaziva revolt kod mnogih, pa i kod mene, zato imam satisfakciju, ali i obavezu da napišem barem nekoliko rečenica, koje će možda probuditi svijest i izazvati pažnju odgovornih političkih struktura u Bosni i Hercegovini.

■ **Podjela Jugoslavije na okupacione zone 1941. uvod u podjelu Sandžaka**

Nakon mog dugogodišnjeg boravka u BiH (U BiH sam od 1982.god) i promatranja, analiziranja postojeće situacije, došao sam do zaključka da se svjesno i planirano stvarao i još uvijek stvara animozitet prema nama i marginalizuje ukupni naš doprinos razvitku bosanskohercegovačkog društva. Možda i mi (Bošnjaci porijeklom iz Sandžaka) snosimo dio krivice, jer do danas se nismo demokratskim putem usprotivili takvim stavovima, a nisam siguran da će se na tom planu ubrzo nešto i promijeniti.

Posle smrti prvog predsjednika BiH Alije Izetbegovića, građani porijeklom iz Sandžaka sistematski se uklanjaju iz značajnijih društveno-političkih struktura BiH, a koriste samo u vremenu izbora u svrhe pridobijanja glasova u lokalnim i regionalnim zajednicama, gdje mogu svojim glasom postići prevagu za vrlo bitne pozicije, kako u državnim tako i u entitetskim strukturama vlasti.

Činjenice da u Turskoj živi 1.500.000 građana porijeklom iz Sandžaka, u Srbiji oko cca 500.000, samo u Beogradu oko 200.000, u Crnoj Gori cca 100.000, u Makedoniji 50.000, na Kosovu 30.000, u zemljama zapadne Europe cca 300.000, u Americi 350.000, same po sebi govore o našoj ukupnoj snazi i kapacitetu

Obespravljenost Sandžaklija

Danas smo svejdoci da političke stranke u BiH, biraju više podobne nego sposobne kadrove, kako u izvršnim tako i zakonodavnim strukturama. To je i razlog zašto ne postoji dobra volja da se u ovom procesu utvrdi brojno stanje građana porijeklom iz Sandžaka u političkim strukturama, koje je zasigurno minorno. Ako se nastavi taj trend, jednog dana će se i građani porijeklom iz Sandžaka u BiH zapitati da li je bilo dobro čekati i ćutati, ili je bilo neophodno bazirati se na stvaranju podloge za usmjerenje glasova kako bi se stvorio odbrambeni štit od potpune marginalizacije. Marginalizacija Bošnjaka porijeklom iz Sandžaka je prisutna u mnogim segmentima života. Tako je učinjeno u oblasti: politike, pravosuđa, privrede, te obrazovanja, gdje se studenti porijeklom iz Sandžaka na nekim državnim univerzitetima i fakultetima u Bosni i Hercegovini tretiraju kao stranci, a studenti Slovenije i nekih drugih država iz regiona, kao domaći studenti. Zaboravilo se na doprinos koji su dali i još uvjek daju! Suočavamo se, također, sa inicijativom za reviziju državljanstava, koja je opet usmjerena na građane porijeklom iz Sandžaka u BiH. To, jednostavno, boli!

Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka je nevladina organizacija koja egzistira od 1991. godine na teritoriji BiH. U svom sastavu ima veliki broj aktivista,

članova koji po svojim stečenim zvanjima, ali i po sposobnostima i znanjima, mogu zasjeniti sve današnje političke strukture u BiH. Posebno imam obavezu napomenuti da u BiH ima prema našim saznanjima 104 doktora znanosti. I pored velikog angažmana i različitih sadržajnih aktivnosti u Udruženju, nailazi se na mnoge nezaobilazne prepreke. No, zahvaljujući agilnosti, aktivnosti i upornosti mnogih unutar Udruženja, uspješno se podijele stipendije studentima, preskoče neke prepreke, i što je najvažnije, održava se komunikacija sa velikim brojem članova i simpatizera.

Brojnost (cca 200.000 Bošnjaka porijeklom iz Sandžaka) je veoma značajan faktor za svaku stranku koja želi vlast u državi. Nadam se da se nećemo odvajati i tražiti na taj način prava, jer mi smo isključivo građani BiH i naš glas ide samo za dobro države i naroda u BiH.

Činjenice da u Turskoj živi 1.500.000 građana porijeklom iz Sandžaka, u Srbiji oko cca 500.000, samo u Beogradu oko 200.000, u Crnoj Gori cca 100.000, u Makedoniji 50.000, na Kosovu 30.000, u zemljama zapadne Europe cca 300.000, u Americi 350.000, same po sebi govore o našoj ukupnoj snazi i kapacitetu.

Bošnjaci porijeklom iz Sandžaka su investirali velika sredstva u privredni sektor BiH. Navedena dijaspora kontinuirano ubrizgava kapital u Bosnu i Hercegovinu, a svi bezuvjetno vole državu, jer u njoj žive njihove bliske familije i narod iste etničke i vjerske pripadosti. Mislim da su ovi navedeni parametri više nego očigledni i dovoljni da se sadašnje političke strukture pokrenu u pravcu rješavanja velikog broja nagomilanih problema koji su evidentni, te brižljivo počnu tragati za boljim statusom i pozicioniranjem građana porijeklom iz Sandžaka u društveno političke strukture BiH.

Stoga se samo po sebi nameće pitanje: kako možemo pomoći našim najbližim u Sandžaku oko rješavanja statusa i pozicioniranja u regionu, kada nismo uspjeli riješiti naš status za 20 godina nakon rata u Bosni i Hercegovini? Institucije BiH su, također, zatajile po tom pitanju, svjesno ili ne. Na to pitanje ne mogu dati odgovor, ali sam siguran da jedinstvo bošnjačkog naroda u regionu može prvenstveno jačati državotvornost BiH, ali i poziciju Bošnjaka u zemljama regiona. To treba biti jedno od budućih prioriteta ukupne bošnjačke politike.

Ovaj tekst je isključivo usmjeren za dobrobit svih naroda u BiH, ali želi i potaknuti neke neophodne aktivnosti i procese koji se odnose na Bošnjake i njihov odnos prema rješavanju statusa Sandžaka kao regije.

Voljeti svoju državu, i svoj zavičaj je naš prepoznatljiv i upečatljiv stav, a ne prepoznaju ga samo oni koji žele da nas udalje od svog naroda. Političke strukture bošnjačkog naroda u BiH, trebaju paralelno jačati ekonomski i kulturni razvitak Sandžaka, čime bi pokazali regionu, Evropi, svijetu da smo mi jedan narod, kompaktan i jasan u strategiji budućnosti regiona.

Narod Sandžaka bezrezervno voli sve ljude, samo manjina koja se rodi sa kompleksom niže vrijednosti zaboravi odakle je, ko je i šta je, pa počinje vrijeđati ljude samo zato što ne može podnijeti poštenje, ljudskost i sve vrline koje pri sebi nema, jer su one uvijek naglašene samo kod dobrih ljudi, Sandžaklija. Nadamo se da će svi intelektualni, politički, privredni, kulturni i ljudski resursi i potencijali Sandžaka biti prepoznati na pravi način i ići u željenom smjeru i uspostavljanju ekonomske i kulturne regije Sandžak. ◆

HOTEL MARŠAL®

Specijalna ponuda

Period Nove 2016. godine
ARANŽMAN 1 (4 dana 3 noći) 304,- KM
ARANŽMAN 2 (5 dana 4 noći) 352,- KM
ARANŽMAN 3 (6 dana 5 noći) 390,- KM
ARANŽMAN 4 (7 dana 6 noći) 418,- KM
ARANŽMAN 5 (8 dana 7 noći) 436,- KM

SMJEŠTAJ NA BAZI POLUPANSIONA
BOGAT NOVOGODIŠNJI PROGRAM SA NOVOGODIŠNJIM SVEČANIM VEČERAMA I PIĆEM DOBRODOŠLICE (31.12 I 01.01.2016.)
GOSTE ĆE ZABAVLJATI (3 NOĆI) EVROPA BEND SA VOKALNIM SOLISTOM - SANJA ERNES I SPECIJALNIM GOSTOM - HAMID RAGIBOVIĆ -BESKO
DOČEK NOVE GODINE U RESTORANU I KAMIN SALI ZA GOSTE KOJI NISU NA SMJEŠTAJU(OBAVEZNA REZERVACIJA)
31.12.2015 Novog. večera i piće dobrodošlice **70,00 KM**
01.01.2016 REPRIZA novogodišnjeg programa **40,00 KM**
02.01.2016 REPRIZA sa muzičkim programom **30,00 KM**
02.01.2016 diskoteka-zakuska,muzika uživo(DJ) **20,00 KM**

Za sve informacije i rezervacije kontakt telefoni:
E-mail:rezervacija@hotel-marsal.ba
+387/33/ 584 100 , 033/ 584 200, fax:033/584 149; MOB: 063 996 700, 063 996 722
JANUAR – FEBRUAR 2016. CIJENA POLUPANSIONA PO OSOBI (ŠVEDSKI STO) 65,00 KM

Zavičajna enigma: Šta sve ne znamo o rodnom kraju, a možemo naučiti kroz tradiciju i pomoći njenom održanju

Tamo gdje vjetrovi miluju šume, brda i planine, gdje behar i život mirišu na Bihor

Lijepo je uživati u zasluženom miru i zadovoljstvu u svom zavičaju, u svojoj kući i na svom pragu. Lijepo je dočekivati i ispraćati musafire, odlaziti rodbini i svojti u posjete, za vrijeme godišnjeg odmora isprositi nevjestu, oženiti sina ili ispratiti odivu. Međutim, samo manji broj Bihoraca i Bihorki ima snage da iskorači korak dalje, učini napor više i da se na taj način kako-tako počne oduživati svom zavičaju

Poznajemo li mi Bihorci i Bihorke sebe, poznajemo li Bihor, znamo li tačno šta je to, šta smo mi, ko smo mi, odakle dolazimo, gdje se nalazimo i kuda idemo?

Poznaju li nas drugi, oni tu, oko nas, i oni tamo dalji? Poznaju li nas oni u mjestima, gradovima i državama u kojima živimo?

Znamo li odgovore na ova pitanja? Kako god bilo, vrijeme je da ih tražimo svakodnevno, iz mjeseca u mjesec, iz godine u godinu, do kraja, dok ih ne pronađemo.

■ Piše: **dr. Šemsudin HADROVIĆ**

Traženje odgovora

Neke smo odgovore počeli tražiti u proteklim decenijama. Oni se nalaze u napisanim knjigama bihorskih autora, na slikama bihorskih umjetnika, u djelima bihorskih stvaralaca diljem svijeta, u našim prvim zanatlijama u Bihoru, prvim gastarbajterima. Nalaze se u prvim firmama otvorenim u Bihoru, u onima koji se zapošljavaju i zarađuju hljeb u svom kraju, proizvode brendirane artikle, organizuju godinama tradicionalne kulturne manifestacije u Petnjici i u mjestima svog življenja, šalju signale sa Radio Bihora i tako dalje i tako redom. Dio odgovora se nalazi i u ponovo "isturenim" (reafirmisanim) rukotvorinama naših pradjedova i očeva. Takve su razne alatke, razboji, vita, trlice, krošnje, jarmovi, sepeti, štruglje, kosišta i grabuljišta, rešeta, saone i kola volujska, drljače i ralice, havani, stapovi, kalice, vretena i mahaljke, sviralje, česme i korita na svakom koraku, vodenice… stolice, bešike i dupci, parijevnice, procijepi i badnjevi na vodenicama i sve drugo što su bili prinuđeni da izrade kako bi svoje bivstvovanje na ovome svijetu učinili lakšim, smislenim i održivim. Time su, zapravo, spajajući generacije u nimalo veselom ambijentu, omogućili nama da danas uživamo u blagodetima koje nas okružuju.

To ne smijemo omalovažiti, potcijeniti niti zaboraviti. Bio bi to grijeh prema njima, prema Bogu, prema nama samima, a time i prema generacijama mladih, koji skoro da i ne znaju za većinu gore pomenutih termina i stvari.

Ništa manje važne nisu rukotvorine naših majki i sestara, naših snaha i odiva. One su svoju mladost utkale u ćilime i serdžade, u vezove razne, u pauzama dnevnog i životnog hizmeta, koga su nesebično činile svojim najdražim: bez hile, bez interesa, s epskom dimenzijom ljubavi i poštovanja prema bratu, sestri, ocu, majci, bratučedima i drugoj svojti.

Sve ovo, i još mnogo toga, tek treba da se istraži, odgonetne, učini dostupnim, razumljivim, jasnijim, očiglednijim.

To je zadatak onih koji su postali svjesni sebe, svojeg postojanja i postojanja svojih predaka u kraju koji se zove Bihor, gdje se udiše vazduh bihorski, gdje teku vode bihorske, gdje vjetrovi miluju šume, brda i planine bihorske, gdje behar i život mirišu na Bihor.

Bihorska značenja

Otkrijmo značenje naziva u našim mjestima. Otkrijmo naše šume i ljepotu u njima: naše pećine, vrtače, rijeke i virove, planine i vosoravni, naše ponornice i ponore, gajeve, brežuljke. Otkrijmo neke nazive livada, šumaraka, visova. Pronađimo odgovor na pitanja zašto se tako zovu? Šta je to Bihor? Zašto se tako zove? Zašto se nešto zove Tepe, Dvorišta, Proslop, Čukar, Velja stijena,

■ **Putevi su znakovi razvoja**

■ **Autor na ulazu u Bihorsku pećinu**

Pecko, Hodrovica, Ciglen, Moravac, Pločnik, Mušnica, Pecko, Bioča, Goduša, Crhalj, Sipanje, Godijevo, Raduliće, Zaton, Korita,Turijak, Goleš, Vilin razboj, Anđelina luka, Kovačeva česma, Lijepi sinokos, Lazine, Brežine, Katunjišta, Laništa, Rosulje, Djudj, Kremen, Borovo brdo, Lađevac, Kacuber, Dašča rijeka, Javorova, Murovac, Poroče, Vrsajke, Vlahovi itd.

Lijepo je uživati u zasluženom miru i zadovoljstvu u svom zavičaju, u svojoj kući i na svom pragu. Lijepo je dočekivati i ispraćati musafire, odlaziti rodbini i svojti u posjete, za vrijeme godišnjeg odmora isprositi nevjestu, oženiti sina ili ispratiti odivu. To su radosti za čitav Bihor. Lijepo je, i po zdravlje korisno, otići na more, imati tamo kuću, uživati u ljepotama Jadrana. Posebno je lijepo vidjeti da su ljudi u Bihoru dobro situirani, da rade i zarađuju. Da uživaju u plodovima svoga rada. Skoro svi do jednog voze dobre automobile, imaju kuće ili su kupili stanove u zemljama Evrope, obnovili stare ili napravili nove u Bihoru. Međutim, samo manji broj Bihoraca i Bihorki ima snage da iskorači korak dalje, da učini napor više i da se na taj način kako-tako počne oduživati svom zavičaju. Samo manji broj brine o tome šta će biti sutra sa našom djecom po svijetu. Samo manji broj učestvuje u formiranju i održavanju rada zavičajnih udruženja i džemata. Samo mali broj čini vanredne napore da formira folklor ili KUD, da poziva i prihvata istaknute goste iz zavičaja i domovine, da uspostavlja i održava kontakte sa dugim sličnim udruženjima, da povremeno i prema potrebi organizuje pomoć zavičaju i da redovno ljeti, aktivno učestvujući sa svom svojom familijom i rodbinom, provede po nekoliko dana u Bihoru, u Petnjici na manifestacijama koje se svakog ljeta, po mjesec i više dana, već deceniju i po organizuju upravo radi dijaspore i gostiju iz bliže i dalje okoline. Time oni na najbolji način promovišu Bihor, pomažu da se on razvija.

Nameće se pitanja: Zašto je preko 85 % Bihoraca i Bihorki izvan ovih dešavanja, zašto ih ne zanima sve ovo? Kako je moguće na kraju, da boraveći na godišnjem odmoru u Bihoru ne posjete tokom ljeta ni jednu manifestaciju, ne izdvoje ni jedno veče da vide i da se osvjedoče koliki se napori čine na emancipaciji kraja i naroda? Da vide koliko i kako važnih i uglednih gostiju dođe tokom ljeta u Petnjicu? Da li je "evropski luksuz" učinio da se zadovoljavamo materijalnom sigurnošću, a da nas je za sve drugo manje ili nikako briga? Čija je onda briga budućnost ovog kraja? Hoćemo li sada, kada je Petnjica riješila statusni položaj te dobila administrativnu upravu, dići ruke od svega? Hoćemo li i smijemo li prepustiti sudbini ovo vrijeme u kome jesmo, i kada smo, vraćajući status opštine, zapravo, vratili svoj ponos i dostojanstvo?

Sve je ovo dio bihorske enigme… A enigma je nešto što ne poznajemo, što nije lako razumljivo, što je teško shvatljivo. ◆

■ **Petnjička džamija: Kako pomoći formiranje džemata**

■ **Rukotvorine su dio tradicije, način življenja**

Bijelo Polje: Sve je ličilo na malo ozbiljniji hobi

Vizija porodičnog biznisa Muharema Tata Muzurovića

Počelo je 1992. godine kada su Muzurovići nedaleko od rijeke Bistrice, u istoimenom kraju, izgradili nekoliko bazena u koje su ubacivali mlađ iz tadašnjeg reproduktivnog centra Mareza. Danas imaju svoje mrestilište, a u jednom turnusu proizvedu 25-30 tona kalifornijske pastrmke

Vizija porodičnog biznisa familije Muharema Tata Muzurovića iz Bijelog Polja, od prije dvadeset tri godine pokazala se veoma uspješnom. Muzurovići danas posjeduju više ribnjaka u kojima u jednom turnusu proizvedu 25-30 tona kvalitetne kalifornijske pastrmke.

Počelo je 1992. godine, više kao nešto ozbiljniji hobi, nego li siguran biznis, kada su Muzurovići nedaleko od rijeke Bistrice, u istoimenom kraju, izgradili nekoliko bazena u koje su ubacivali mlađ iz tadašnjeg reproduktivnog centra Mareza. Bio je to početak tova kalifornijske pastrmke, koji je vremenom postao njihov porodični biznis.

- Kao i svaki početak, i ovaj su pratile teškoće nastale neiskustvom. No, odlučni da uspijemo brzo smo učili, konsultujući stručnjake i literaturu, što nam je pomoglo da se relativno brzo sa punim kapacitetom posvetimo novom poslu. Donijeli smo odluku da izgradimo sopstveno mrestilište i tako dobijemo matični materijal, kako bi kompletirali proces proizvodnje - s ponosom priča najstariji Muzurović.

Reproduktivni centar

Novim ulaganjima Muzurovići su se oslobodili troškova koji su se odnosili na nabavku mlađi, što je bila do tada najveća kočnica u razvoju posla.

- Proizvodnja ikre dala je porodici dodatni impuls za proizvodnju kalifornijske pastrmke, kojoj je pogodovala čista planiska voda iz Bistrice, koja u sebi sadrži dovoljne količine rastvorenog kiseonika i ima odlične deparaturne oscilacije, koje garantuju uspjeh u ovom poslu. Sve to je potvrila riba izuzetnog kvaliteta - ističe Muharem.

■ Piše: **Vukoman Batko KLJAJEVIĆ**

Pomenuti kvalitet bio je najbolja preporuka na tržištu, na kojem je njihova riba bila sve prisutnija.

- U samom Bijelom Polju, a i šire na sjeveru Crne Gore uglavnom sa mog ribnjaka se snabdijevaju restorani. Dosta ribe se plasira i preko velikih marketa, a značajne količine preuzima i kompanija „Mesopromet›› iz Bijelog Polja, tako da sa plasmanom nemam nikakvih problema – zadovoljan je Muzurović.

- S obzirom da su mi djeca završila visoke škole i napustila rodno mjesto, sada rade i žive u Podgorici. Ja sam angažovao radnike i trenutno u mojoj firmi, u okviru koje funkcioniše ribnjak, rade tri radnika u stalnom radnom odnosu. U jednom turnusu proizvedemo od 25 do 30 tona ribe. Ipak, ne mogu reći da je sve kako treba u našoj branši, te da nema problema. Oni se, prvenstveno, ogledaju u nelojalnoj konkurenciji. Dosta objekata na sjeveru Crne Gore ne posjeduje odgovrajuće dozvole predviđene za normalno funkcionisanje posla. Takva situacija remeti cjenovne odnose, koji kvare poslovnu atmosferu - saopštava Muzurović koji nalazi opravdanje za konkurenciju koja posluje bez odgovarajućih dozvola.

Smanjiti namete

- Da bi neko dobio papire i vodne dozvole za projekt, treba poprilično vremena i dosta finansijskih sredstava. To je razlog što ljudi, zasad, izbjegavaju te troškove. Mislim da država u tom smjeru treba da preduzme odgovarajuće mjere, da vrijeme za dobijanje dozvola skrati, te da smanji naknade za te namjene. Dodatni problem predstavlja nejasna politika kod formiranja stope PDV-a, koja je za sirovo govođe i svinjsko meso 7%, a dok je za ribu 19%, što je za nas proizvođače ribe nelogično i nejasno - ocjenjuje naš sagovornik.

Muzurović kaže da je ovim povodom u nekoliko navrata razgovarao sa resornim ministrom kako bi ga upoznao sa pomenutim nejasnoćama.

- Shvatio sam da u Ministarstvu poljoprivrede postoji raspoloženje da se razgovara na ovu temu u cilju iznalaženja adekvatnog rješenja. Problem je što se ono mora definisati kroz zakon, za čije usvajnja je potrebno vrijeme. Nadajmo se da će se ipak, sve udesiti kako treba - očekuje bistrički domaćin.

Da ovo nisu jedini problemi sa kojima se suočavaju proizvođači ribe, govori iskustvo naših domaćina koji decenijama nabavljaju hranu za tov iz evropskih zemalja. Ranije je to bila Njemačka pa

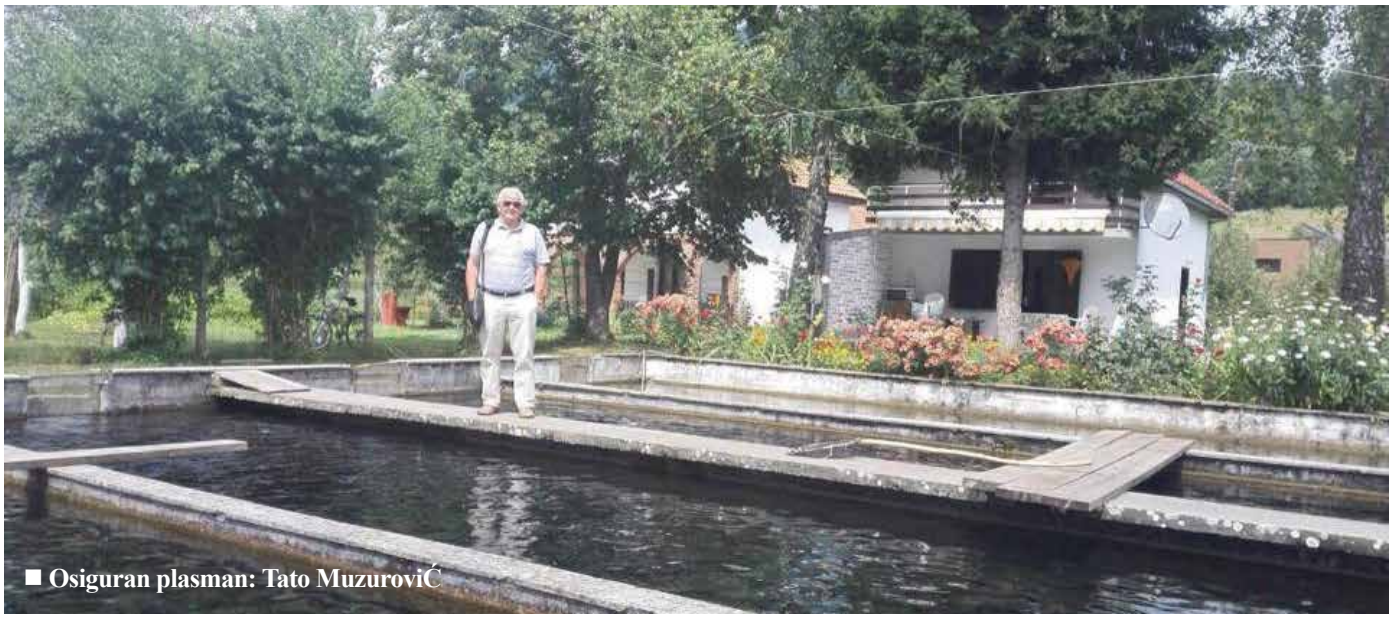

■ Osiguran plasman: Tato MuzurovićĆ

Danska, danas hranu dopremaju iz Verone, koja je visokoproteinska, izuzetnog kvaliteta i daje solidne rezultate.

Muzurović nesebično nudi pomoć kroz savjete i prenošenje sopstvenog iskustva svim zainteresovanim, koji imaju uslove za proizvodnju ribe i žele da se time bave, jer, kako kaže, riječ je o izuzetno lijepom i isplativom poslu. ◆

Da bi neko dobio papire i vodne dozvole za projekt, treba poprilično vremena i dosta finansijskih sredstava pa ljudi, zasad, izbjegavaju te troškove. Mislim da država u tom smjeru treba da preduzme odgovarajuće mjere, da vrijeme za dobijanje dozvola skrati, te da smanji naknade za te namjene. Nejasna je i politika kod formiranja stope PDV-a, koja je za sirovo govođe i svinjsko meso 7%, a za ribu 19%, što je za nas proizvođače ribe nelogično

Želimo vam puno sreće, zdravlja i uspjeha u Novoj 2016. godini

db HOTEL SARAJ

Hotel with the warmth of home

Adresa: Nevjestina br. 5
71000 Sarajevo, BiH
Telefon: +387 33 233 500
+387 33 239 510
Info mobitel : +387 61 724 678
E-mail: hotelsaraj@hotelsaraj.com
Web: www.hotelsaraj.com

Udruženje „Euro Gusinje“ u Njujorku realizovalo projekt izgradnje mostova na popularnom gusinjskom izletištu

Amerika odsad brine o Ali-pašinim izvorima

Zahvaljujući dijaspori u SAD-u, prije svih, članovima humanitarnog Udruženja „Euro Gusinje“ u Njujorku, na ovom popularnom izletištu, krajem novembra, sagrađena su tri nova mosta. To je u stvari samo početak realizacije ideje da se ovom, nadaleko poznatom turističkom biseru, a time i Gusinju, vrati sjaj, koji zaslužuje na turističkoj mapi Crne Gore i regiona

Ali-pašini izvori u Gusinju ovu zimu su, i prije prvog snijega, dočekali u novom ruhu. Zahvaljujući dijaspori u SAD-u, prije svih, članovima humanitarnog Udruženja „Euro Gusinje“ u Njujorku, na ovom popularnom izletištu, krajem novembra, sagrađena su tri nova mosta. To je u stvari samo početak realizacije ideje da se ovom, nadaleko poznatom turističkom biseru, a time i Gusinju, vrati sjaj, koji zaslužuje na turističkoj mapi Crne Gore i regiona.

Predsjednik Udruženja “Euro Gusinje” Rafet Hot kaže da je ideja da se uradi nešto konkretno za svoj zavičaj odavno prisutna. Želja im je bila, kako ističe, da urade nešto što će biti prepoznatljivo, i da to bude poklon dijaspore.

- Upravni odbor Udruženja je u jesen 2014. godine kontaktirao čelnike lokalne vlasti u Gusinju, i stupili smo u kontakt sa dr. Elvisom Omeragićem, predsjednikom Skupštine opštine Gusinje. Tada smo ga upoznali sa idejom da želimo da pokrenemo akciju prikupljanja novčanih sredstava za uređenje Ali-pašinih izvora, kao bismo dali doprinos poboljšanju turističke ponude opština Gusinje i Plav, a time i valorizovali turističke potencijale našeg zavičaja - kaže Hot, prisjećajući se samog početka planiranja za realizaciju ideje koja je ovih dana postala stvarnost.

■ Piše: **Edin JADADIĆ** u saradnji sa portalom „Revija Fokus“ - www.fokuspress.com u Njujorku

Druženje u njujorškoj Astoriji

Maja mjeseca ove godine, prilikom boravka predsjednice Opštine Gusinje Anele Čekić u Njujorku, članovi Udruženja su dobili uvjeravanje da će se u najskorije vrijeme projekt uređenja

Ali-pašinih izvora, koji postoji već više od 12 godina, naći na dnevom redu, i da će uskoro dobiti zeleno svjetlo za izlazak u javnost sa ovom idejom, odnosno, da se može početi pokretanje akcije prikupljanja novčanih sredstava za uređenje ovog turističkog bisera.

- Nismo dugo čekali na pozitivan odgovor i već sredinom ovog ljeta i zvanično je pokrenuta akcija oko uređenja ovog, u svijetu napoznatijeg, brenda našeg zavičaja. Dogovorili smo se sa rukovodiocima Opštine Gusinje da u prvoj fazi budu sagrađena tri drvena mosta - kaže Hot.

Do sada je ukupno prikupljeno oko 30 hiljada dolara, a donacije pristižu skoro svakog dana.

Što se tiče naše dijaspore, Hot kaže da je odziv Plavljana i Gusinjana u Njujorku bio veoma veliki. Svi su ideju prihvatili sa oduševljenjem, ali je, nažalost, odziv ostale dijaspore, pogotovu one iz Evrope, veoma skroman, skoro nikakav.

U svakom slučaju, ovih dana će izvođaču radova biti uplaćeno oko 11 hiljada dolara za urađeni posao, dok će ostatak novca biti usmjeren za drugu fazu radova, nakon što dijaspora obavi razgovore sa čelnicima Opštine Gusinje, koji su polovinom decembra boravili u Njujorku i bili gosti Udruženja „Euro Gusinje“ na četvrtoj „Večeri dijaspore“, koju je ovo Udruženje organizovalo u Astoriji, koja je te noći bila „centar dijaspore“.

Pozdravljajući više od 300 prisutnih na svečanosti u restoranu „Riccardo's Restoraunt“, predsjednica Opštine

■ **Druženje u njujorškoj Astoriji**

Anela Čekić zahvalila je Udruženju „Euro Gusinje“ na pozivu da prisustvuje ovom druženju i prisutne informisala o svemu što je u proteklom periodu urađeno u Gusinju, kao i o planovima za budućnost. Što se tiče projekta uređenja Ali-pašinih izvora, kazala je da se u narednoj fazi očekuju mnogo značajnija ulaganja.

- Očekujem da ćete na ljeto, kada dođete, vidjeti plod vašeg ulaganja. To što vi radite za svoj zavičaj zaista predstavlja primjer mnogima kako se voli svoj kraj. Uvijek ste brinuli za nas – sjetimo se samo vaših brojnih humanitarnih akcija, kada ste pomagali kome je bilo potrebno i van granica naše države. Sve ovo što zajedno radimo je u svrhu toga da se u Gusinju živi dostojanstveno, a ono što vi činite za nas ne ogleda se samo u ulaganjima. To predstavlja veliki podsticaj za nas da se još više i bolje angažujemo kako bi naša opština krenula dinamičnijim i bržim razvojem - istakla je Čekić.

Ona je dodala da se može zaključiti da je Opština Gusinje zaista opravdala svoje osnivanje, jer mnogi su projekti, koji su čekali godinama i bili već zaboravljeni, sada u fazi realizacije.

- Iako daleko, vi ste prepoznali da samo zajedno, vi ovdje i mi tamo, možemo na najbolji način da razvijamo našu opštinu. Znam da uvijek može da se izgradi više i bolje, a mi zaposleni u lokalnoj upravi nećemo štedjeti ni truda ni napora da opravdamo vaše povjerenje - poručila je Čekić.

■ **Predsjednica Opštine Gusinje Anela Čekić i Rafet Hot, predsjednik „Eura“**

Podrška Vlade Crne Gore

U novim projektima Opštine Gusinje neće izostati ni podrška države, - poručio je i generalni konzul Crne Gore u SAD-u, Zoran Janković, koji je također prisustvovao svečanoj „Večeri dijaspore“, i tom prilikom kazao da je Udruženje „Euro Gusinje“ dalo ogroman doprinos svemu što se radi u Gusinju.

- Volio bih da ima još nevladinih organizacija, koje će izabrati još novih projekata, jer svi zajedno ćemo ići preko mostova na Ali-pašinim izvorima i pored rijeke Grnčar. Prema tome, da uradimo što možemo. Drago mi je da Vlada Crne Gore daje podršku Gusinju i kroz Egalizacioni fond i kroz javne radove. Nadamo se da ćemo, ako ne naredne godine, bar 2017. mnogo brže sa

primorja i iz Podgorice stizati u Gusinje, a da će s tim stići i nove investicije i nova radna mjesta. Vjerujem da će potom i iseljavanja biti manje - rekao je Janković.

Akcija prikupljanja novca i dalje traje i neće se prekidati, ističe predsjednik najbrojnijeg Udruženja dijaspore „Euro Gusinje“ Rafet Hot. Njihova je želja, kaže on, da se prikupi što više novca, kao bi projekt uređenja Ali-pašinih izvora bio etapno realizovan, jer za to, itekako, postoji mogućnost.

- Sa rukovodiocima Opštine Gusinje, pogotovu sa predsjednicom Anelom Čekić i dr. Elvisom Omeragićem, kao i sa Šemsom Jarovićem, direktorom Direkcije za javne radove i investicije Opštine, od prvog dana imamo izvanrednu saradnju, na bazi uzajamnog poštovanja. Kao Udruženje nismo ni jednog trenutka ničim uslovili našu pomoć, jer nam je želja samo da pomognemo svoj zavičaj i da se na taj način odužimo Gusinju i Plavu. Nadamo se da ćemo uređenjem ovog dragulja u podnožju Prokletija i sličnim investicijama, pomoći da se poboljša turistička ponuda ova dva grada i stvore mogućnosti zapošljavanja lokalnog satnovništva, a time i bolji uslovi za život, izjavio je Hot.

Partnerski odnosi

On naglašava da se Udruženje neće zaustaviti na ovom projektu, jer im je želja da što više, makar sa investicijama, budu prisutni u zavičaju. Tome, smatra on, svakako ide u prilog i više nego partnerski odnos sa Opštinom Gusinje.

- Jedan od dokaza za to je i činjenica da je Upravnom odboru Udruženja ostavljena mogućnost da izabere kojoj firmi će na tenderu pripasti posao izrade mostova. Kud većeg respekta od toga - istakao je Hot.

Sjećajući se perioda kada je Udruženje počelo sa radom, Hot je podsjetio da je upravo jedna akcija prikupljanja sredstava u Gusinju, tokom zavičajnih susreta na Ali-pašinim izvorima, i inicirala kasnije formiranje Udruženja.

- Zahvaljujući entuzijastima iz dijaspore Selimu Čekiću, Alju Kobiljiću i Mihretu Radončiću, zajedno s Asminom Omeragić, u Gusinju je 2. avgusta 2009. godine organizovana jednodnevna akcija pod nazivom „Euro za Gusinje“. Cilj je bio da se od gostiju koji dođu na Ali-pašine izvore prikupljaju donacije koje će pomoći tadašnjoj mjesnoj zajednici Gusinje. Akcija je krenula dobro do trenutka kada su lokalni moćnici uspjeli da prekinu akciju pozivanjem pripadnika policije, pod izgovorom da organizatori nisu imali dozvolu za tu aktivnost. Međutim, mi iz Gusinja znamo da tjeramo inat i da budemo tvrdoglavi, pa su naši iseljenici, u Gusinju registrovali nevladino Udruženje „Euro za Gusinje“. Upravo je ta organizacija, koja i dalje postoji u Gusinju, bila zamajac od kojeg je stvoreno današnje humanitarno Udruženje „Euro Gusinje“ u Njujorku” - ispričao je Hot, koje je za potrebe organizacije i održavanja referenduma za povrat statusa Opštine Gusinje prikupilo i doniralo 24.000 dolara.

U znak sjećanja na ovaj susret u Njujorku, članovi Udruženja Aljo Kobilić i Selim Čekić su uvaženim gostima iz Gusinja uručili specijalne plakete, a donatoru Udruženja i humanisti Enisu Deljaninu dodjeljena je zahvalnica, koju mu je uručio Mihret Radončić, član odbora „Euro Gusinje“. A, predsjednica Anela Čekić, uručila je umjetničku sliku predsjedniku Udruženja „Euro Gusinje“ Rafetu Hotu. ◆

Za humanitarne akcije milion dolara

Udruženje je od osnivanja do danas učestvovalo, pokrenulo i realizovalo veliki broj humanitarnih aktivnosti. Samo tokom ove godine sakupljeno je oko 150.000 dolara (plus 30.000 dolara za uređenje Ali-pašinih izvora), za jednokratne pomoći, sportske i kulturne aktivnosti, a veliki dio sredstava koji je sakupljen, opredijeljen je za pomoć ljudima u zavičaju i šire kojima je bila potrebna posebna zdravstvena zaštita i liječenje.

Veliki broj humanitarnih akcija sprovedene su u saradnji sa redakcijom veb magazina www.gusinje-plav.com, čiji su članovi redakcije ujedno i članovi Upravnog odbora Udruženja.

Ovaj magazin je prošle godine dobio nagradu „Iskra“ za doprinos dijaspore u humanitarnim aktivnostima, jer je od 2002. godine bio pokretač i medisjki pokrovitelj brojnih humanitarnih akcija u okviru kojih je sakupljeno oko milion dolara.

Nagradu „Iskra“ u Crnoj Gori dodjeljuje Fond za aktivno građanstvo, u partnerstvu sa Privrednom komorom Crne Gore, Upravom za dijasporu – Ministarstvom vanjskih poslova i evropskih integracija, i Ministarstvom za održivi razvoj i turizam, a uz podršku Evropske komisije, Fondacije “Ćano Koprivica”, Fonda braće Rokfeler i Čarls Stjuart Mot fondacije.

■ **Podrška Vlade Crne Gore: Generalni konzul u SAD Zoran Janković**

Omeragić: Gusinje će postati turističko mjesto

■ **Predsjednik SO Elvis Omeragić**

Predsjednik SO Gusinje dr. Elvis Omeragić je, sjećajući se početka saradnje sa Udruženjem "Euro Gusinje", rekao da novoosnovana Opština Gusinje na početku nije imala gotovo ništa, a iz Udruženja su im i tada poručili da su tu da im pomognu za sve što im treba.

- Nije bilo nikakvih uslovljavanja. Mihret Radončić mi je tada rekao ono što je bio san svih iz „Euro Gusinja", da smo za njih mi tim koji vodi Gusinje, sa kojima žele da sarađuju, i da ih ne zanimaju političke i partijske stvari - naglasio je Omeragić.

Kazao je i da mu je čast što ih je ujedinila jedna ideja, a to je Gusinje.

- Prvo je trebalo otkloniti dilemu čiji je Ali-paša? Ali-paša je gusinjski! Onda, čiji su izvori? Izvori su samo gusinjski, a Gusinje je Crna Gora! Ozbiljna vlast ne priznaje nikakve prepreke, pogotovo ne one koje nemaju utemeljenja i koje nisu zakonske. Radili smo onako kako nalažu zakoni Crne Gore, poštujući maksimalno privatnu svojinu i pravo svakoga ko ima svoju imovinu na izvorima. Ali, ono što pripada Gusinju i Crnoj Gori nismo i nećemo dozvoliti da iko uzurpira i hoćemo da napravimo brend i mjesto gdje je svako dobrodošao. Da Gusinje što prije postane mjesto gdje će biti privilegija živjeti - istakao je Omeragić.

Novi Pazar: Otvorena ruka otvorenog srca

Humanisti koji ljudima vraćaju osmijeh na lice

Grupa mladih ljudi je došla na ideju da osnuje udruženje sa osnovnim ciljem da pomognu onima kojima je pomoć potrebna. Željeli su da ime udruženja asocira na humanitarni rad kojim će se baviti i koji će postati prepoznatljiv ne samo u Novom Pazaru i Sandžaku, već i u cijeloj Srbiji pa i šire. Tako je nastala „Otvorena ruka“

■ Piše: **Medijski tim OTVORENE RUKE Novi Pazar**

Postoji vjerovanje da se svaki čovjek rađa kao dobra osoba. Neko tu vrlinu vremenom izgubi, a neko se trudi da je zadrži što duže. Sam pojam „dobra osoba“ se može tumačiti na različite načine, ali je taj pojam Muhamed s.a.w.s. najbolje pojasnio rečenicom: „Najbolji od vas je onaj koji koristi ljudima“.

Vođeni ovim hadisom, grupa mladih ljudi je došla na ideju da osnuje udruženje sa osnovnim ciljem da pomognu onima kojima je pomoć potrebna. Željeli su da ime udruženja asocira na humanitarni rad kojim će se baviti i koji će postati prepoznatljiv ne samo u Novom Pazaru i Sandžaku, već i u cijeloj Srbiji pa i šire. Tako je nastala „Otvorena ruka“.

■ **Predsjednik udruženja Muamer Delimeđac i Meho Mahmutović**

Transparentan rad

Kada je Udruženje zvanično osnovano, 23. juna 2014. godine, imali smo samo osam korisnika. Znali smo, naravno, da u gradu ima dosta porodica kojima bi koristila bilo kakva pomoć, ali su nam u tom trenutku skromna sredstva omogućavala samo toliko. Transparentan i pošten rad, korektan i blag odnos sa korisnicima te, podrška ljudi iz gradske uprave, učinila je da mnogi preduzetnici iz našeg grada prepoznaju iskrenu namjeru – namjeru da ljudima vratimo osmijeh na lice. To je rezultiralo dobijanjem raznih donacija, a samim tim je naše Udruženje vremenom raslo i razvijalo se, postajalo sve veće. Kapacitet djelovanja «Otvorene ruke» najbolje se ogleda u tome što smo na početku imali osam porodica, naših korisnika, a na kraju 2014. godine - 80, da bi danas našu pomoć dijelili za 360 porodica. Broj korisnika se konstantno povećava, ali smo istovremeno i zahvalni svim donatorima koji prepoznaju našu iskrenu namjeru da pomognemo ljudima onako i onoliko koliko smo u mogućnosti.

Svake nedjelje, grupa volontera, u vremenskom periodu od 10-12 sati, korisnicima dijeli pakete sa namirnicama i higijenskim sredstvima, a u prostoriji našeg udruženja, korisnici mogu da odaberu i neki komad odjeće. Naravno, svaki komad odjeće je nov, zahvaljujući donacijama lokalnih privrednika. Želja volontera nije da samo dijele pomoć, već i da saslušaju probleme korisnika, kojih nažalost, ima mnogo te da im pruže savjet i utjehu koliko je to moguće. Pored redovnih aktivnosti volontera, povremeno se javi i donator koji ima želju da obraduje neku porodicu kupovinom drva za ogrjev, plaćanjem zaostalih računa za struju i sl.

Baza podataka koju imamo o našim korisnicima pruža nam potrebne informacije o tome da li će prednost za dobijanje pomoći imati samohrana majka, lice koje je bolesno ili neko treći.

Medicinski tim

Važno je napomenuti da u našem Udruženju postoji tim od 10-ak ljekara i medicinskih sestara, koji dežuraju svakog petka od 14-15 časova u našim prostorijama, pružajući besplatnu ljekarsku pomoć svima onima koji iz nekog razloga tu po-

moć ne mogu da dobiju u Domu zdravlja. Vremenom je i „apoteka“ u našem Udruženju postala veća, pa su ljekari u prilici da korisnicima daju lijekove koji su inače skupi i oni nisu bili u mogućnosti da ih sami kupe. Pored dežurstva u našim prostorijama, nije rijedak slučaj da ljekarski tim „Otvorene ruke“ posjeti neko udaljeno selo i tamo pruži medicinsku pomoć potrebnu mještanima.

Odličan rad našeg udruženja prepoznao je i Crveni polumjesec Republike Turske, koji je donacijom od 1.200 kg kurbanskog mesa za stanovnike Novog Pazara, obuhvatio i korisnike “Otvorene ruke”.

Pomoć izbjeglicama

Osim redovnih aktivnosti volontera naše humanitarne organizacije situacija nekada zahtijeva i da se angažujemo oko stvari koje su nepredvidive, a gdje je potrebna brza reakcija. Jedna takva akcija, možda i najzahtjevnija za „Otvorenu ruku“ jeste sakupljanje humanitarne pomoći za izbjeglice sa teritorija ratom zahvaćenih područja Bliskog istoka i drugih zemalja. „Otvorena ruka“,Kulturni centar iz Novog Pazara i Regionalna televizija organizovali su akciju prikupljanja pomoći, koja će se dostaviti izbjeglicama u nadi da će im to olakšati put do neke od zemalja Zapadne Evrope. U akciji koja je trajala 10 -ak dana prikupljeno je dosta toga: tople odjeće, obuće, hrane, higijenskih sredstava, pa čak i poklona za djecu sa željom da im se makar na kratko vrati osmijeh na lice. Slučajno ili ne, pomoć izbjeglicama smo odnijeli na dan Arafata, uoči Bajrama, na dan kada Allah dž. š. nagrađuje višestruko, a mi smo htjeli da sa njima podijelimo tu nagradu. Jedan dio pomoći smo podijelili izbjeglicama na autobuskoj stanici u Beogradu, a drugi dio blizu granice sa Hrvatskom, kod sela Bapska.

Nakon 800 km pređenih u jednom danu, podijeljena je pomoći koja je jedva moglo stati u kamion. Naš umor je pobijeđen osjećanjem zadovoljstva, ali i brigom za te nedužne i bespomoćne ljude. Zadovoljni, jer smo im makar malo pomogli u namjeri da nastave svoj put, a brinuli smo jer smo znali da će biti još dosta onih koji će i gladni i žedni, prespavati noć na otvorenom. Zahvalni smo Bogu što nam je dao šansu da makar nekome otklonimo brigu, a sa nama opet ostao dio brige što nismo u stanju da pomognemo svima.

■ **Volonteri i korisnici u udruženju**

■ **Volonteri Otvorene ruke u Šidu - izbjeglice iz Sirije i Afganistana**

■ **Volonteri - podjela paketa - donacija Ujedinjenih Arapskih Emirata**

Otvorena ruka nije samo humanitarno Udruženje. To je Udruženje u kome se njegovi djelatnici smatraju braćom i sestrama. Okuplja ih ideja pružanja pomoći onima kojima je to potrebno. Oni su uz njih jer saosjećaju teškoće svake porodice i pruže im OTVORENU RUKU. ◆

Najmlađa opština u Crnoj Gori ide stazama razvoja

Sajam poljoprivrede, festival stvaralaštva i posjete zvaničnika

Pod pokroviteljstvom Ministarstva poljoprivrede, opštine Petnjica, a u organizaciji nekoliko nevladinih organizacija održan je XV Sajam poljoprivrede u Petnjici. Tradicionalni festival kulturnog stvaralaštva. Posjete ministrice Zorice Kovačević, admirala Dragana Samardžića i ambasadora Turske u Crnoj Gori, nj.e. Serhata Galipa, sa koordinatorom TIKE Mustafom Yazicijem

Ovaj sajam iz godine u godinu privlači posjetioce i izlagače kako iz Petnjice, tako i iz susjednih opština. Opština Petnjica u svojoj agendi razvoja postavila poljoprivredu kao stratešku granu razvoja, koja je najveća privredna šansa. Uz razvoj seoskog turizma, valorizacijom hidro potencijala i drvoprerade, u narednom periodu možemo postići zavidne rezultate. Potrebno je raditi na stvaranju preduslova za dinamičnije iskorištavanje svih naših potencijala, što je naglasio i predsjednik Opštine Samir Agović.

- Lokalna uprava je u ovoj godini većinu investicija usmjerila na poboljšanje i razvoj ruralne infrastruture. Imali smo i imamo podršku Ministarstva poljoprivrede i ministra Petra Ivanovića. Tako da smo sredstvima Ministarstva poljoprivrede i sredstvima iz lokalnog budžeta finansirali sanaciju i nasipanje brojnih putnih pravaca kojima se služe naši poljoprivredni proizvođači. Radili smo na izgradnji i rekonstrukciji armirano-betonskih mostova, obezbijedili i ugradili znatan broj cjevastih propusta na putevima u skoro svim mjesnim zajednicama u opštini Petnjica - kazao je Agović.

Najveći projekat je izgradnja vodovoda "Murovsko vrelo". Završava se prva faza radova na ovom, najvećem vodovodu u izgradnji u Crnoj Gori. Finansiranje je obezbijeđeno sredstvima Ministarstva poljoprivrede, opštine Petnjica i učešćem građana. Posebno apostrofiramo ulogu Vojske CG, inženjerijske jedinice, koja je mnogo pomogla kod savladavanja najzahtjevnije dionice

■ Piše: **mr. sci. Ismet LATIĆ**

u dužini od 700 metara, gje je vršila minerske radove.

Opštinska Služba za poljoprivredu pružala je tehničku i stručnu pomoć poljoprivrednim proizvođačima, što je prihvaćeno sa simpatijama domaćina. Zahvaljujući ovim aktivnostima sve je više mladih ljudi koji shvataju da je poljoprivredna proizvodnja njihova šansa za bolji život.

Obradovala nas je informacija da je od 18 aplikacija za program Ministarstva poljoprivrede, "IPARD like" odobreno 13 i bit će realizovani na području naše opštine. Implementacijom ovih projekata očekujemo stvaranje uslova za otvaranje oko 50 radnih mjesta u poljoprivredi.

Vjerujemo da će i ova manifestacija doprinijeti da i dalje radimo na popularizaciji poljoprivrede i da će u narednim godinama biti sve više mladih ljudi koji će se baviti poljoprivredom, a donesena je i odluka da mladi početnici, koji će se baviti poljoprivredom, budu stimulisani.

Subvencije poljoprivrednicima

U okviru Sajma poljoprivrede Opština Petnjica je, nakon javnog poziva, organizovala raspodjelu subvencionih sredstava poljoprivrednim proizvođačima.

Prijavila su se 42 proizvođača. Nakon što je opštinska komisija posjetila sve prijavljene poljoprivrednike, izvršila uvid u postojeće stanje i izvršila evaluaciju, samo jedan od prijavljenih nije ispunjavao uslove za dodjelu sredstava za podsticaje.

Okupljene proizvođače pozdravio je predsjednik opštine Petnjica, Samir Agović, koji je istakao:

- Veliko zadovoljstvo mi predstavlja činjenica da Opština Petnjica po prvi put organizuje dodjelu podsticajnih sredstava poljoprivrednim proizvođačima. Iako raspolažemo sa skromnim budžetom izdvojili smo dio sredstava kako bismo podržali stratešku privrednu granu. Cilj nam je da se što više mladih uključi u intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju i da se na taj način otvore nova radna mjesta. Mi ćemo sa nivoa lokalne vlasti raditi sve da pomognemo i stimulišemo bavljenje poljoprivredom.

Na druženju sa poljoprivrednim proizvo-

■ **Dobitnici subvencija**

■ **Sajam poljoprivrede**

đačima bilo je i izlaganje proizvođača, koji su davali sugestije i pohvale na dosadašnji rad Opštine i Službe za poljoprivredu.

Festival stvaralaštva „Petnjica 2015“

Pod pokroviteljstvom opštine Petnjica u prepunoj sali Doma kulture u Petnjici je 17. oktobra u organizaciji Udruženja folklornih ansambala Crne Gore (UFACG), održan “Četvrti internacionalni festival izvornog stvaralaštva“. Domaćin i suorganizator festivala je KUD “BIHOR iz Petnjice.

Kuriozitet je da je ovakav festival organizovan po prvi put na sjeveru zemlje uz brojne poslenike kulture sa prostora bivše Jugoslavije i to:

Ženska vokalna grupa KUD “Bihor”- Petnjica, Šućo Nurković, guslar iz Rožaja, KUD “Ljubo Božanović” iz Pipera, Rajko Radović, guslar iz Cetinja, Nikola Kljajević, dvojnice iz Đurđevića Tare, Udruženje narodnog stvaralaštva “Đurđevi stupovi” iz Berana, sazlija Fehim Muminovićiz Plava, KUD “Biser” iz Tojšića kod Kalesije u BiH, Stevan Čavor, diple iz Čavora - Njeguši, ANUP “Jovan Dučić“ iz Trebinja - BiH, svirač na šargiji Balija Kurpejović iz Rožaja, frulaš Željko Martinović iz Podgorice, KUD “Kopaonik 1903”, Brus – Srbija, Ismet Agović, džumbus – Rožaje, KUD “Besa”, Zatrijebač – Tuzi

UFACG je osnovano 2009. godine i krovna je organizacija folklora Crne Gore, koja u svom sastavu okuplja sva zainteresovana aktivna društva iz Crne Gore, koji osjećaju potrebu da zajedničkim aktivnostima podižu nivo folklora u zemlji. Broji 34 aktivne članice, a pod njegovim pokroviteljstvom do sada su održana tri festivala: u Tuzima 2009, Podgorici 2011, Baru 2013. i ove godine u Petnjici.

- Mislim da smo mi iz “UFACG” i KUD Bihor iz Petnjice pogodili cilj. Dogovorili smo se sa nadležnima iz kulture i gradonačenikom Petnjice Samirom Agovićem da se ubuduće svake druge godine održava ovaj petnjički festival. Budite sigurni da ćemo ga podizati na sve veći i veći nivo - pozdravivši građane i goste, istakao je Hasan Đečević, direktor UFA Crne Gore.

Predsjednik Opštine Petnjica, Samir Agović nije krio zadovoljstvo što je Petnjica domaćin, podvukavši:

- Prihvatili smo organizaciju iz najmanje dva razloga: želimo da doprinesemo afirmaciji izvornog svaralaštva i što ova sredina ima isto tako izuzetno kulturno nasljeđe i narodno stvaralštvo koje treba da podijeli sa drugima, sačuva ga i unaprijedi. Samo zajednički možemo postići ovaj cilj i uz entuzijazam ostaviti nasljeđe generacijama koje dolaze.

Direktor festivala Sinan Tiganj je koordinirao aktivnosti oko organizacije, dočeka učesnika i animiranja javnosti za ovoj kulturni događaj. On kaže da je uloženo mnogo truda da se ovom prilikom okupe svi poštovaoci i čuvari izvornog blaga sa prostora EX YU prostora.

“Ostaje nam žal što KUD iz Trogira - Hrvatska, zbog teške materijalne situacije nije uspio da dođe. Takođe, KUD iz Turske, ali će biti naši gosti drugom prilikom”. Učešće su uzeli izvođači iz Makedonije, Srbije, BiH, Albanije i Crne Gore – kazao je Tiganj.

Posjeta visoke delegacije Vojske CG

Na poziv predsjednika opštine Petnjica Samira Agovića, načelnik Generalštaba Vojske Crne Gore, admiral Dragan Samardžić sa saradnicima, posjetio je Opštinu Petnjica.

U toku radnog sastanka u opštini Petnjica, predsjednik Opštine je upoznao admirala Samardžića o aktuelnoj situaciji u Opštini, te brojnim izazovima, ali i o ostvarenom napretku. Agović se zahvalio VCG na velikoj pomoći tokom izgradnje vodovoda Murovsko vrelo, najvećeg infrastrukturnog projekta koji je u izgradnji u Opštini. Naglasio je da je VCG pokazala da je spremna da izađe u susret svim građanima CG na cijeloj teritoriji kako u vanrednim situacijama, tako i u situacijama kada se obezbjeđuju bolji uslovi za život. Podsjećamo da je na zahtjev Opštine Petnjica VCG poslala inžinjerijsku jedinicu koja je izvodila miniranje na trasi vodovoda koja je jako zahtjevna i jedino se mogla savladati miniranjem i angažovanjem specijalizovanih lica. Inženjerijska jedinica VCG je boravila 39 dana i uspješno izvršila proboj stjenovite trase vodovoda u dužini od oko jednog kilometra.

Admiral Samardžić se zahvalio predsjedniku Opštine na saradnji i iskazao spremnost da VCG i u buduće bude prisutna u našoj Opštini. Cilj VCG, kazao je, da sarađuje sa svim subjektima u državi i da je na raspolaganju građanima kako u ratu, tako i u miru. Istakao je visok stepen izgrađenih kapaciteta i obučenosti pripadnika VCG, te da je VCG odavno zadovoljila NATO standarde, što je potvrdio poziv u ovaj savez.

Iako relativno kratko sarađuju, saradnja je bila intenzivna i jako kvalitetna. Može poslužiti kao dobar model saradnje vojske sa lokalnom upravom. Kandidovane su i brojne druge teme za buduću saradnju. VCG će u narednom periodu vršiti animiranje zainteresovanih mladih ljudi i prezentaciju VCG u Petnjici za eventualni angažman i posao u VCG.

■ Vojska pomogla izgradnju vodovoda: Posjeta admirala Dragana Samardžića

■ Tradicionalni festival folklora

Ambasador Republike Turske u Petnjici

Njegova ekselencija ambasador Republike Turske u Crnoj Gori Serhat Galip, sa koordinatorom TIKE Mustafom Yazicijem, posjetio je Opštinu Petnjica. Ovo je prva posjeta novoimenovanog ambasadora Turske ovoj lokalnoj za,jednici.

Predsjednik opštine Petnjica je upoznao goste o aktuelnoj situaciji u Petnjici, potencijalima za privredni razvoj kao i o mogućnostima za ulaganja Petnjicu. Pomenuo je postojeće privredne subjekte u Petnjici : Fabriku košulja „La Vista“, Siranu i mlekaru „Eko Milk“, trgovinsko i proizvodno preduzeće „Tref“, kao i vrijedne i radne ljude, koji su jedan od najbitnijih komparativnih potencijala Opštine..

- Zahvaljujući podršci koju su pružile TIKA i Vlada Crne Gore, dosta smo postigli u prethodnom periodu. Krenuli smo bez bilo kakvih sredstava. Uspjeli smo da za godinu ipo dana, koliko bitišemo kao lokalna uprava, uspostavimo organizaciju i uporedo sa tim uradili smo dosta na poboljšanju infrastrukture. Raduje nas dobra saradnja CG i Turske i u narednom periodu očekujemo njeno intenziviranje sa nekom od opština iz Turske - naglasio je Agović.

Ambasaador Turske se zahvalio na dobrodošlici i kazao:

- Odnosi Crne Gore i Turske su na najvišem nivou. Bez obzira što nemamo zajedničku granicu, Crnu Goru doživljavamo kao komšije. Dosta ljudi porijeklom iz CG živi u Turskoj i mi imamo dobre odnose čak i familijarne sa tim ljudima. Oni su se odlično integrisali u Tursku i mogu biti dobra spona sa CG. Imamo namjeru da ulažemo u ovdašnju privredu, a Ambasada će promovisati potencijale, koji se mogu što prije valorizovati. Imat ćete našu podršku i želimo da partnerski gradimo međusobne odnose.

Dogovoreno je da se u narednom periodu na adekvatan način promovišu potencijali Opštine Petnjica i da se nastavi saradnja na svim poljima, uključujući i prvirednu i kulturnu saradnju.

Javna tribina “Crna Gora u NATO-u“

Strateški interes građana Crne Gore je bezbjednost i sistem kolektivne bezbjednosti istaknuto je na javnoj tribini održanoj u Petnjici.

Tribinu “Crna Gora u NATO-u“ organizovao je ALFA Centar u saradnji sa Zajednicom opština Crne Gore i Komunikacionim timom Savjeta za članstvo u NATO, a domaćin je bila Opština Petnjica.

Na tribini su učestvovali ambasador Turske Serhat Galip, izvršni direktor ALFA Centra Aleksandar Dedović, nacionalni koordinator za NATO Vesko Garčević, profesor na Univerzitetu Mediteran dr. Branislav Radulović, poslanik u Skupštini Crne Gore Almer Kalač i predsjednik Opštine Petnjica Samir Agović.

U uvodnom izlaganju predsjednik Opštine Samir Agović je istakao značaj integracija u NATO i EU, posebno kada je u pitanju razvoj ruralnih područja.

- Građani u Petnjici su već u velikoj mjeri upoznati sa benefitima koje donose ove integracije. Prvenstveno zbog toga što veliki broj građana iz ove Opštine živi i radi u zemljama EU-a, koje su i članice NATO-a. Imamo i veliki broj građana koji žive u Turskoj a znamo da je Turska jedna od većih članica ovog Saveza. Čvrsto vjerujemo da samo sa stabilnim i mirnim ambijentom, koji ćemo obezbijediti ulazeći u ovaj sigurnosni sistem, možemo ostvariti i ubrzati privredni i svaki drugi progres - naglasio je Agović.

Izvršni direktor ALFA Centra Aleksandar Dedović je kazao da se reforme pozitivno reflektuju u različitim oblastima života i rada.

- Put u članstvo demokratskih, modernih i razvijenih zemalja podrazumijeva niz reformi koje se već pozitivno reflektuju u različitim oblastima života i rada. Ovi procesi su već u jeku i ništa ih ne može zaustaviti. Veoma je važno da kao građani prepoznamo i prihvatimo promjene koje će nam unaprijediti i obogatiti život i navike. Od same podrške članstvu, mnogo je važnije razumijevnanje ukupnih evroatlantskih integracionih procesa - naglasio je Dedović.

Nacionalni koordinator za NATO Vesko Garčević je u govoru kazao da sa optimizmom ulazimo pod veliki NATO kišobran.

- Ovo je još jedna prilika da razgovaramo o značaju evroatlantskih integracija. Prije svega da ukažemo šta su to prednosti samog pristupanja jednom ovakvom savezu, dodavši da je posjeta NAC-a bila vrlo ohrabrujuća.

Strateški intereset svih građana Crne Gore je bezbjednost, jasan je bio profesor na Univerzitetu „Mediteran“ dr. Branislav Radulović.

- Sistem kolektivne bezbjednosti je strateški interes svih građana Crne Gore. To je nešto što je potrebno ne samo Crnoj Gori, već i čitavom regionu. Nažalost, predhodna iskustva nam kazuju da Crna Gora ne smije sebi dozvoliti da bude van jednog kvalitetnog zapadnog modela bezbjednosti. Na nama je da građanima približimo prednosti i mane takvog modela i da građani na bazi toga donose mudre i pametne odluke, odluke u svom interesu - objasnio je Radulović.

Ambasador Turske Serhat Galip, vjeruje da će proširinje Saveza donijeti cjelokupnom

■ **Serhat Galip, turski ambasador u CG i koordinator TIKA-e u Mustafa Yazici u posjeti**

■ **Ministrica Kovačević otvorila kancelarije**

evroatlanskom polju veću bezbjednost i stabilnost.

- Naša zemlja sa zadovolstvom pozdravlja napore koje je Crna Gora uložila na putu za članstvo u NATO Savez. Svoje iskutsvo na tom polju dijelimo sa Crnom Gorom kao novom članicom. Sasvim je jasno da je za stabilnost NATO-a potreban Balkan, a isto tako, Balkanu za bezbjednost i integritet je potreban NATO" - zaključio je ambasador.

Ministrica Zorica Kovaćević otvorila kancelarije u Petnjici

Početkom novembra u radnoj posjeti Petnjici boravile su ministarska rada i socijalnog staranja Zorica Kovačević i direktorica Zavoda za zapošljavanje Crne Gore Vukica Jelić sa saradnicima. Tokom sastanka u Opštini, razmatrane su brojne teme od značaja za građane Petnjice. Istaknut je visok stepen saradnje Ministarstva i Opštine, ali i mogućnost da se ta saradnja unaprijedi.

Predsjednik Opštine Samir Agović goste je upoznao sa dosadašnjim radom lokalne uprave i problemima sa kojima se Petnjica susreće. Ocijenio je ovu posjetu istorijskom, jer je ovo prvi put da se otvori neko odjeljenje nadležnih ministarstava u Opštini nakon vraćanja statusa Opštine. Pohvalio je dosadašnju saradnju sa kancelarijama u Beranama, izrazivši nadu da će i službenici koji će raditi u Petnjici biti na nivou pružanja usluga kao što je to bio slučaj u Beranama. Otvaranje kancelarija za socijalni rad i ZZZCG u Petnjici je konkretan primjer brige Ministarstva za sve građane Opštine. Istakao je da će se na ovaj način građanima obezbijediti usluga za koju su do sada morali putovati od 15 do 45 km, zavisno u kojem dijelu Opštine žive, ali i da će se zaposliti nekoliko mladih i školovanih ljudi. Zahvalio se Ministarstvu za izgradnju zgrade za stambeno zbrinjavanje ugroženih porodica.

Posebno je istakao potencijale u oblasti poljoprivrede i turizma, koje treba dodatno valorizovati. Potrebno je da, kako je rekao, zajedno sa Ministarstvom i nadležnim državnim institucijama osmisle programe podrške zapošljavanja mladih i žena, kako bi se obezbijedio njihov opstanak u Opštini i suzbio izraženi trend raseljavanja.

- Opština radi sve što je u našoj moći da obezbijedimo povoljne uslove za privlačenje investitora i otvaranje novih radnih mjesta. Očekujemo podršku nadležnih ministarstava, da i oni slijede primjer Ministarstva za rad i socijalno staranje, te da u što skorijem roku otvore svoja odjeljenja u našoj opštini. Raduju nas posjete ministarke i direktorice, što pokazuje brigu nadležnog ministarstva i daje dodatni elan da nastavimo sa razvojem naše Opštine. Ističem jako korisnim programe koji su bili namijenjeni povremenom zapošljavanju kao što je bio program ZZZCG "Neka bude čisto", koji je dao dobar efekat i želimo da nastavimo s njim. Inicirao bih projekat pošumljavanja, kroz koji bi se ostvarili mnogostruki pozitivni efekti - istakao je Agović

Ministarka Kovačević se zahvalila na srdačnom dočeku, istakavši da je po prvi put u Petnjici, te da će ponijeti lijepe uspomene iz ovog kraja.

- Povod današnje posjete je otvaranje dviju kancelarija, putem kojih želimo da pružimo bolje usluge našim građanima, da skratimo put koji su do sada prelazili idući do Berana, kao i da zaposlimo ljude sa prostora opštine Petnjica. Brzo smo se dogovorili oko otvaranja ovih kancelarija, a intenzivno radimo na pripremi brojnih projekata i programa, čija realizacija će biti u narednom periodu: Izgradnja zgrade u Petnjici za potrebe Ministarstva rada i socijalnog staranja u okviru koje planiramo da otvorimo dnevni centar za starija lica u kojem će imati prostor za druženje i jedan obrok; do kraja ovog mjeseca podijelit ćemo ključeve od 12 stanova korisnicima novoizgrađenje stambene zgrade u Petnjici; lokalna uprava će pomoći u pronalaženju prostorija za Klub penzionera, čije funkcionisanje će Ministartsvo podržati; zajedno ćemo sa Opštinom raditi kampanju i promociju programa za zapošljavanje visokoškolaca. Ovim programom želimo da podržimo otvaranje novih radnih mjesta. Iz granta od sedam miliona eura, Vlada CG je opredijelila oko četiri miliona za podsticaje na sjeveru Crne Gore. Od tih sredstava mladi visokoškolci dobijat će od 10 000 do 15 000 eura po projektu. Zavod za zapošljavanje Crne Gore će obezbijediti besplatnu tehničku pomoć u izradi projekata, a od lokalne uprave očekujemo da obezbijedi mjere podrške, tako da budući korisnik nema dodatnih finansijskih opterećenja i taksi.

Direktorka Zavoda za zapošljavanje CG Vukica Jelić je istakla da je otvaranjem kancelarije ZZZCG u Petnjici ispunjena obaveza Zavoda da građanima pruži potrebnu uslugu na pravi način.

- Želimo da uspostavimo najbolju saradnju sa opštinom Petnjica. U toku su programi Zavoda namijenjeni zapošljavanju mladih u iznosu od 1.200,000 eura, kao i 800.000 eura namijenjenih zapošljavanju teže zapošljivih kategorija stanovništva (marginalizovanih grupa).

Nakon posjete Opštini, gosti su sa predsjednikom Opštine svečano otvorili kancelarije. Ministarka Kovačević i direktorica Jelić su gostovali i na lokalnom radiju, te slušaocima Radija Petnjica dodatno pojasnile razlog posjete. ◆

Pljevlja: Novembarske svečanosti: OMAŽ BEHAUDINU SELMANOVIĆU

Toplina pejzaža i šarenilo folklora

Radio je kao profesor Prve i Druge ženske gimnazije u Sarajevu, potom Učiteljske škole pa ponovo gimnazije. Podnosi ostavku, koja mu nije uvažena, ali on samoinicijativno napušta profesorski rad. Nije se slagao sa nametnutim uputstvima crtanja

U okviru Novembarskih svečanosti, u Pljevljima je u organizaciji Sekretarijata za društvene djelatnosti održana manifestacija "Omaž Behaudinu Selmanoviću", pod nazivom "Blistava jednostavnost slikara Behaudina Selmanovića-Selmana". Manifestacija je održana u prepunoj sali pljevaljske Gimnazije.

O životu i radu jednog od najznačajnijih slikara ovih prostora na fenomenalan način govorio je Ismet, poznati voditelj gotovo svih pljevaljskih kulturnih dešavanja.

O Behaudinovim djelima govorili su mr. Merima Memić, kustosica izložbe Behaudinovih radova u Sarajevu i prof. dr. Fahrudin Rizvanbegović.

- O Behaudinu Selmanoviću-Selmanu, slikaru svjetskog formata, najviše govore njegove slike. One govore i o njegovoj ličnosti i njegovoj posvećenosti

■ Piše: **Jakub DURGUT**

slikarskom pozivu. Puni doživljaj možemo osjetiti tek kada stanemo pred Behaudinova platna, a meni je velika čast što sam dio ovog velikog projekta - istakla je Memić.

Profesor Rizvanbegović je govorio o prijateljstvu sa Behaudinom Selmanovićem.

- Behaudin je bio povučena osoba. Nije mnogo govorio, a slikao je nekada i po cijeli dan u apsolutnoj tišini. Jednom prilikom mi je rekao: „Dok slikam nikada nikome nisam otvorio vrata, nisam nikada popio kafu, niti bilo šta drugo. Sve moje slike su nastale u ramazanu, jer dok radim, ja postim, i nemam potrebu ni za vodom ni za hranom". Sjećam se i svojih oduševljenja kada bih u njegovom ateljeu ugledao sliku za koju sam mislio da je završena, a on još nešto radi na njoj. U sebi sam mislio – pa neće je valjda sad pokvariti i zamolio sam ga da je više ne dorađuje, jer je savršena, a on bi mi rekao: „Bolan ne bio, ja ovu sliku moram raditi bar još šest mjeseci…" - takav je bio Behaudin, kazao je Rizvanbegović.

Prikazan je i polusatni dokumentarni film "Blistava jednostavnost slikara Behaudina Selmanovića", autora Ivana Kordića, u produkciji Televizije Sarajevo.

Povodom obilježavanja stogodišnjice rođenja slikara Behaudina Selmanovića-Selmana, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, je 16. novembra organizovao naučni skup i izložbu sa ciljem afirmacije likovnog stvaralaštva jednog od najznačajnijih bosansko-hercegovačkih umjetnika.

Behaudin Selmanović je rođen 4 jula, 1915. godine u Pljevljima, u veoma uglednoj begovskoj porodici Saliha i Atije Selmanović. Osnovnu školu učio je u Pljevljima, a gimnaziju u Beranama,

■ **Sa promocije: mr. Merima Memić i prof. dr. Fahrudin Rizvanbegović**

Sarajevu i Pljevljima. Državnu akademiju umjetnosti studirao je od 1937. -1941. godine u tri slikarske škole: profesora Krste Hegedušića, potom profesora Joze Kljakovića i, najzad, kod profesora Marina Tartalje, kod koga je proveo dva semestra na specijalizaciji. Diplomski ispit na Zagrebačkoj akademiji i zvanje profesora stekao je 22. 06.1943. godine, kada se vraća u Sarajevo, gdje zakupljuje atelje i počinje da radi.

Jedan je od osnivača Udruženja likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine. Za života je imao dvije samostalne izložbe u Sarajevu - 1966. i 1971. godine. Za svoj rad 1968. godine je dobio najveće republičko priznanje u SRBiH – „Nagradu 27. juli“.

Radio je kao profesor Prve i Druge ženske gimnazije u Sarajevu, potom Učiteljske škole, pa ponovo gimnazije. Podnosi ostavku, koja mu nije uvažena, ali on samoinicijativno napušta profesorski rad. Nije se slagao sa nametnutim uputstvima crtanja. Želio je da učenicima prenosi toplinu pejzaža, šarenilo folklora itd...

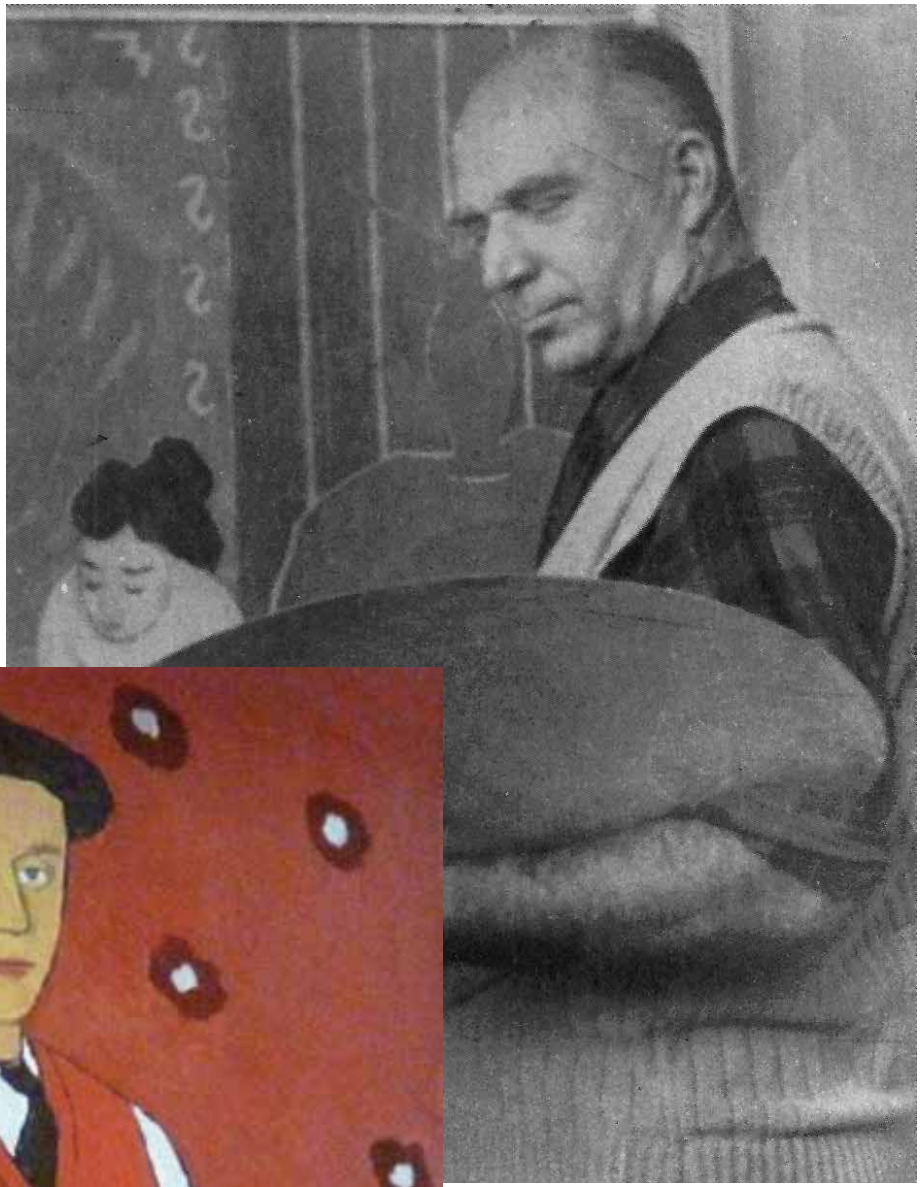

■ Behaudin Selmanović-Selman

■ Jedno od Selmanovićevih djela

Penzionisan je 1969. godine. Za života je svoja dijela zavještao Republici Bosni i Hercegovini, izuzev djela koja se nalaze kod privatnih lica i institucija. Danas se njegova zaostavština nalazi u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine. Behaudin Selmanović-Selman, umro je u Sarajevu u noći između 31. januara i 1. februara 1972. godine, a sahranjen je 3. februara na groblju Bare. Od 1994. jedna osnovna škola u Sarajevu nosi njegovo ime. ◆

Bilješka o starim gradskim kućama u Priboju

Zdanja sa hamamom, haremlukom i musafirlukom

Osnova kuće zidana je od kamena, tehnikom trpanca, čiji su zidovi bili debljine 0,90 m. Gornju sprat bio je ozidan ćerpičom ojačanim drvenim gredama. Kuća je bila pokrivena šindrom. U prizemlju je bila prostrana soba – odžaklija (ime je dobila po odžaku koji ju je zagrijevao, koja je služila za dnevni boravak, potom jedna manja soba, kao i treća soba koja je imala funkciju kuhinje. U ovoj prostoriji bio je šporet ozidan od cigle na kome je odozgo bila metalna ploča sa ugrađenim sudom za zagrijavanje vode

■ Piše: **Faruk DIZDAREVIĆ**

■ **Jedna od sačuvanih starih kuća**

Sa dolaskom Turaka u ove krajeve, od karavanske postaje sa nevelikim bojem kuća, međusobno udaljenim i raštrkanim, te nisu činile koncentrisano naselje, u urbanom smislu Priboj se preobražava u karavansku stanicu, a 1530. pominje se kao trgovište. Budući da se našao na „Bosanskom drumu“ dosta živahno se razvijao, te sredinom XVI vijeka dobija status kasabe. Osnovni pravac urbanog razvoja Priboja određivala je njegova uloga stalnog protoka putnika i trgovaca prema visoko razvijenim privrednim centrima Istoka i Zapada. Svoj razvoj naročito će doživjeti sredinom XVIII vijeka, kada je starješina Pribojskog agaluka bio Hasan-aga. A onda dolazi do izvjesnog zastoja, jer tokom narednog vijeka tri puta će biti paljen: 1806, zatim 1809. i 1875. godine. Uz ovo, u velikoj poplavi 1896. nabujali Lim uništio je brojne objekte profane i javne arhitekture, koji su predstavljali jezgro grada. Uprkos ovome, razvoj Priboja napreduje - u gradu se posljednjih decenija XIX vijeka uvodi telegraf (1865), podiže se reprezentivni „Hotel Stevovića“ (1882), fenjere sa lojanim svijećama duž glavne ulice zamjenjuju fenjeri na gas (1890), grad dobija vodu iz vodovoda (1885), glavna ulica se kaldrmiše…

Prvobitna kuća u Priboju bila je, uglavnom, kuća domaćeg stila i tipa uzeta iz seoske okoline. To je kuća od brvana ili dizme, sa visokim strmim krovom, ognjištem i sobom, a nešto kasnije i dvije sobe. Pod uticajem Turaka i majstora s juga kuće su zatim građene u balkansko-istočnjačkom stilu, od čatme ili ćerpiča, koja polako zamjenjuje kuću od kamena i drveta (brvana). Mijenja se i krov – mjesto krovine (slame i šindre) dolazi ćeramida. Radi bezbjednosti ugrađuju se gvozdene rešetke na otvorima utvrđenih kuća (Kršla je, na primjer, imala gvozdena vrata na baglamama i robusne metalne rešetke na otvorima). Kuće se prave na sprat. Unutrašnjim stepenicama (stubama) pelo se iz prizemlja na gornji boj (sprat). Mijenja se unutrašnji raspored, odnosno obogaćuje namještaj u kući. Najprije je to bila klasifikacija soba namijenjenih spavanju, odmoru, prijemu i spremanju hrane, ako se to nije radilo u posebnoj zgradi. Pravi se odjeljenje za žene – haremluk i odjeljenje za goste – musafirluk. Glavna prostorija u kući bila je dobro osvijetljena svjetlom koje je išlo preko prozora. U spavaćoj sobi niče senđer, a skoro u svakoj muslimanskoj kući pravi se hamam (banjica). Tavanice su bile od bukovih šašovaca, a sobe patosane drvenim podnicama. Zidovi su bili malterisani i obojeni krečom. Dolaze i izrazi: divanhana, sećije, raf, hatula, dolaf, ćiler, čiviluk, dušekluk, hamamčik, odžak, badža i dr. U ovom vremenu ističu se kuće Hasanagića.

Kuća Ismaila Hasanagića. Podignuta je oko 1878. godine na mjestu gdje se danas nalazi kuća Velida Smailbegovića. Bila je to, za ono vrijeme, prilično prostrana građevina dimenzija 10x12 metara, koja je imala prizemlje i sprat. Zidana je od kamena, tehnikom trpanca, čiji su zidovi bili debljine 0,90 m. Gornju sprat bio je ozidan ćerpičom ojačanim drvenim gredama. Kuća je bila pokrivena šindrom.U prizemlju je bila prostrana soba – odžaklija (ime je dobila po odžaku koji ju je zagrijevao) koja je služila za dnevni boravak, potom jedna manja soba, kao i treća soba koja je imala funkciju kuhinje. U ovoj prostoriji bio je šporet ozidan od cigle na kome je odoz-

go bila metalna ploča. U njemu je bio ugrađen sud za zagrijevanje vode, tako da su ukućani raspolagali sa toplom vodom. U ovom dijelu kuće bila je i magaza u koju se ulazilo na posebna vrata od debelih hrastovih dasaka, ojačanih metalnim zakivcima i sa halkama za rukohvat postavljenih na dvije rozete. U magazi su se držale kace sa smokom, zemljane posude za med, situ, pržu, sudovi za turšiju, stupa za tucanje žita i drugo.

Na gornji sprat se ulazilo spoljnim, natkrivenim, drvenim stepeništem sa rukohvatom ispod kojeg su bile poredane vretenasto urađene kolenike. Na njihovom početku bio je papučluk, mjesto za odlaganje obuće.

Izvjesna specifičnost ove kuće bilo je otvoreno ognjište koje se nalazilo u blizini osnove stubišta, sa slobodnim prolazom do tavana kuće na čijim krovnim gredama je zimi sušeno meso.

Podovi su redovito ribani,a i šašovci također, jer je važilo nepisano pravilo da se po čistoći šašovaca cijenila urednost kuće. Zidovi soba bojeni su krečom; podovi su bili zastrti ćilimima, preko kojih je bilo nekoliko šilteta i postećija.U velikoj sobi, na pročelju, prema prozorima, bile su sećije sa kalufli jastucima, a na sredini mangal na kome se „pekla“ kafa. Uz zid su bili ugrađeni senđeri, dolafi i musandare. Prostorije su osvjetljavane lampama na petrolej, tzv. „hamidovkama“, tako nazvanim po sultanu Abdul-Hamidu. U kući su bila dva hamama: jedan u velikoj, a drugi u maloj sobi.

Kuća trgovaca Hadžihamzića. Podigla su je dva brata Hadžihamzića nakon njihovog dolaska u Priboj iz Nikšića iza 1878. godine. Građena je po uzoru na kuću u zavičaju ove trgovačke porodice, sa izrazitim elementima bosansko-orijentalnog stila. Rađena je za potrebe dvije porodice – dvije kuće su bile stavljene pod zajednički krov. Prizemlje je rađeno od kamena. Prvobitno je bila prekrivena ćeramidom, a kasnije crijepom. U prizemlju se kroz dvoja vrata ulazilo u dvije radnje, iza kojih su se nalazila dva manja hodnika i dvije sobe. Na sprat se dolazilo preko dvoje unutrašnjih drvenih stepenica. U oba dijela kuće na spratu bilo je po tri prostorije. Prozori na zgradi su bili veliki; u prizemlju su imali drvene kapke. Porušena 1964. godine i sagrađena je višespratnica.

Austro-Ugarskom aneksijom Bosne i Hercegovine omogućeno je stacioniranje vojske u tri sandžačka grada – Priboju, Prijepolju i Pljevljima. Započinje i izgradnja pruge od Sarajeva do Uvca, gdje će stići voz 1906. godine. Pojačava se razvoj grada, a kuće podižu u stilu građanske arhitekture, sa primjetnim uticajem evropskog načina građenja kuća i unutrašnjeg rasporeda u njima. Pojavljuje se nova kuća od kamena i cigle, dosta često sa dvoslivnim krovom.

Prilikom gradnje praktikovalo se ukrašavanje, osobito na zdanjima imućnijih ljudi. Posvjećuje se pažnja ukrašavanju vrata da se ostavi utisak bogatstva i prestiža. Duboreze su radili majstori iz Polimlja, unoseći u njega originalno narodno stvaralaštvo ovoga područja. Otmjenije i bogatije kuće bile su sa obojenom tavanicom, ali samo one koje su imale ravnomjerno poređane letve.

O gradskoj higijeni su se starali sami žitelji. Svako je čistio prostor ispred svoje radnje, svoje kućno dvorište; zajednički su se održavali sokaci, čupana trava po kaldrmi, prskalo se vodom preko ljeta da nema prašine, a zimi čistio snijeg. Skupljeno smeće povremeno je odvoženo van varoši kolima sa upregnutim konjima.

Izgled Priboja nakon oslobođenja od Turaka 1912. godine, a stvaranjem Jugoslavije 1918. godine prestaje biti pogranično mjesto i gubi pređašnji značaj. Međutim, produžetkom pruge od Uvca do Priboja 1929. godine, a posebno izgradnjom kolskog puta duž Limske doline, on ponovo oživljava, uvlačeći u svoju sferu uticaja i krajeve Gornjeg Polimlja, kao i prostore prema Pljevljima, Novoj Varoši, Novom Pazaru. Formiraju se trgovačke kompanije (npr. Trgovačka kompanija udruženog kapitala Bajrović-Stevović-Veselićić). Preko Priboja se izvozi stoka, stočni proizvodi, drvo, voće, a uvozi kolonijalna roba iz Sarajeva i Beograda. Pribojski trgovci Stevovići, Borisavljevići, Paunovići, Hadžihamzići i dr. posluju sa Solunom, Trstom, Dubrovnikom, čak i sa Amerikom. Oni podižu nove kuće, unoseći u njihov stil ponešto evropsko a ponešto su prenosili iz krajeva i mjesta odakle su došli u Priboj.

Kuća Jevđevića je najstarija očuvana kuća u Priboju. Podignuta je 1879. godine. Domaćeg je stila i tipa uzetog iz seoske okoline. Služila je kao zgrada za stanovanje (na gornjem spratu), a u prizemlju je bila kafana. Dvije duže strane prizemlja zidane su od lomljenog kamena, a dvije kraće strane od nepečene cigle – ćerpiča. Sprat je rađen od borovih greda uspravno postavljenih na dizmu i u vrhu i u dnu užlijebljenih u vodoravne grede koje su na krajevima povezane na ćert. Kuća je omalterisana i okrečena i spolja i iznutra. Krov kuće bio je na četiri vode od borovih dasaka sa šljemenom na vrhu. Godine 1930. kuća je prekrivena crijepom.

U prizemlju je bila kafana, a na sprat se ulazi preko dvojih drvenih stepenica s južne strane. Na vrhu stepeništa su natkriveni doksati iz kojih se ulazi unutra, na sprat.Dominira borova građa. Vrata su također od borovih dasaka, po sistemu kušak, s gvozdenim baglamama. Sva spoljna i unutrašnja vrata imaju drvene ključaonice. Prozori na prostorijama su oveći, s drvenim kapcima spolja, rađenim na kušak. Kuća je u dosta dobrom stanju i u njoj stanuju potomci Jevđevića.

Kuća Stevovića podignuta je *(1876)*1893. godine. U početku je imala samo podrum i prizemlje, a *(1910)*1923. dozidan joj je sprat. Jedna je od prvih zgrada moderne arhitekture. Dugačka je 15 a široka 12 metara, sa ukupnom površinom od 373 m2. Prizemni dio zidan je od lomljenog kamena, a spratni od „sarajevske cigle“ U dvodjelnom podrumu odlagana je roba za trgovinu, te rakija i vino. Prizemlje se sastoji od sedam prostorija – hodnika, dvije salonske prostorije, zatim gostinske sobe, sobe za poslugu, dvije kuhinjske prostorije i sobe za banjanje. Spratni dio kuće također je imao sedam prostorija, od kojih je jedna bila biblioteka.

Dogradnjom sprata sims je iskorišten pa je dio između spratova izbačen iz zida zgrade kao ukras, a uglovi zgrade ukrašeni su plastičnim pravougaonicima sa bojenim malterom. Kuća je u dobrom stanju i u njoj stanuju nasljednici familije Stevović.

Novosagrađene kuće u Priboju s početka i iz prve polovine XX vijeka prilično su slične jedna drugoj. Kuće imućnijih ljudi zadržavaju ovu osnovnu šemu razvijajući njene pojedine elemente s manjim ili većim brojem prostorija. Posebna pažnja se posvećuje dekorisanju fasade prema ulici.

Kuća Borisavljevića je najljepša kuća sagrađena u Priboju početkom prošlog vijeka. Temelji kuće rađeni su od tesanog kamena gabra, a zidovi prizemlja i sprata od cigle. U prizemlje su dva ulaza sa ulice; jednim se ulazi u dućan, a drugim preko hodnika i drvenih stepenica se izlazi na sprat sa šest prostorija. Iz centralne sobe izlazi se na balkon sa dekorativnom ogradom od kovanog gvožđa. Kuća ima široke, moderne prozore sa metalnim roletnama na prizemlju. Fasada sa čeone strane rađena je u eklekcističkom maniru gdje preovlađuje klasicistički stil sa elementima baroka. Na frizu iznad balkona stoji natpis „Vila Jelisaveta“.Zbog nesumnjivih graditeljskih vrijednosti, kuća je na prijedlog Zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Kraljeva 1985. godine proglašena spomenikom kulture. Danas je u dosta lošem stanju, što zahtijeva njenu hitnu konzervaciju. Na spratu stanuje jedan od nasljednika porodice Borisavljević. ◆

PRIJEPOLJE: Novi grb prije novih izbora?

Bošnjaci „precrtani“ sadašnjim rješenjima opštinskih obilježja

U Prijepolju (ne)očekivano opštinska znamenja izbila u prvi plan. Predstojeći lokalni izbori „možda nisu, a možda sto posto i jesu“ razlog iznenadnog forsiranja „škakljive“ teme u političkom životu ove multietničke sandžačke opštine. „Upotreba grba“ uzdrmala i odnose dva koncepta, takozvanog, patriotskog bloka na kome su temelji Dveri i DSS. I pored svega, Bošnjaci se nadaju da će, kroz nacionalna obilježja, uskoro i konačno stići tamo gde su odavno trebali biti - na grbu opštine

■ Piše: **Muharem M. MUTABDŽIJA**

Svojstveno nekada neprikosnovenoj SPS većini u lokalnom parlamentu i snažnom bujanju nacionalnih strasti ranih devedesetih, tadašnji saziv Skupštine opštine Prijepolje, Odlukom o simbolima ovog grada u grb opštine, ogromnom većinom glasova, ugradio je grb Nemanjića, srebrnog dvoglavog orla i dva anđela koji stoje kao držači štita, a potiču sa Mileševskog anđela iz manastira Mileševa koji, neupućene ali i one druge, neodoljivo podsjećaju na čuvenu fresku Bijeli anđeo, koja je jedan od sinonima manastira Mileševa i cijelog ovog kraja. Unošenje nekog od obilježja Bošnjaka, odnosno muslimana, kojih je permanentno preko 45% u ukupnom broju stanovnika, tada nikome nije ni padalo na pamet. Bile su to, rekosmo, rane devedesete.

Stavljanje čak i imitacije čuvene freske u jedan od lokalnih simbola, naravno, nije sporno, jer ako je Bijeli anđeo predstavljao Evropu u prvoj satelitskoj razmjeni TV slike sa Amerikom sedamdesetih godina prošlog vijeka, teško da je kome u Prijepolju, ko ima iskrene poglede na život u multietničkoj i multikonfesionalnoj zajednici, on mogao smetati u grbu opštine.

Promjena simbola

Moralo je, međutim, smetati to što je gotovo polovina građana Prijepolja „precrtana“ usvojenim rješenjem grba, jer na njemu nije bilo, ni u naznakama, nikakvog obilježja muslimanskog, odnosno bošnjačkog naroda. Ta se „sitnica“ provlačila punih dvadesetak

■ **Prijepolje, grad mostova i tolerancije**

godina, uprkos po malo stidljivim pokretanjima inicijative od strane tadašnjih bošnjačkih partija da se grb promijeni. Takve su se inicijative, međutim, stalno razbijale o snažan nacionalni blok u Skupštini u kojoj su, do ovih izbora, Bošnjaci bili u osjetnoj manjini.

- Promjena simbola opštine Prijepolje jedan je od poslova kojeg je sadašnja koalicona vlast naslijedila od prethodne. Tom poslu prišli smo bez opterećenja, partijskog ili nacionalnog, želeći da krajnje profesionalno stvari dovedemo do kraja. Formirana je paritetna komisija koja se, istina, teško može zvati stranački neutralnom, jer je čine predstavnici partija koje participiraju u lokalnoj vlasti - kaže za „Damar“ predsjednik Komisije Izudin Šantić (SDP), dodavši: - Komisija je konstatovala da njen prethodni saziv nije uradio gotovo ništa, osim što je raspisan konkurs, na koji je stigao izvjestan broj prijedloga, ali prethodna Komisija nije ni zauzimala stav o njima. Mi smo zaključili da posao povjerimo profesionalcima, pa smo ostvarili kontakte sa Srpskim heraldičkim društvom, koje je u traženom roku, poštujući naše zahtjeve da grb opštine treba da odgovara istorijskim, kulturnim, etničkim i lokalnim posebnostima opštine Prijepolje, uputilo četiri prijedloga za grb.

Priča o simbolima opštine Prijepolje odavde počinje da dobija stranačko-nacionalni „šmek“. A gdje se god pojavi ta mirođija, najčešće se dovedu u pitanje krajnji proizvod, ili, makar njegova osnovna svojstva. Sve je počelo oštrim saopštenjem za javnost u kome su iz prijepoljskih Dveri optužili ovdašnjeg predsjednika Skupštine opštine Vukosava Tomaševića, koji je ujedno i član Predsjedništva DSS-a, predsjednik Opštinskog odbora DSS i član Komisije za promjene simbola opštine Prijepolje da …“ namjerava da sa grba gra-

Anđeo mira

Freska Bijeli anđeo smatra se jednim od najljepših radova srpske i evropske umjetnosti srednjeg vijeka. Nastala je u 13. vijeku kao rad nepoznatih autora Grka, školovanih u Carigradu, Nikeji i u Solunu. U 16. stoljeću je preko nje naslikana druga freska, pa je Bijeli anđeo bio sakriven sve do 20. vijeka kada je ova crkva restaurirana i gornja slika uklonjena.

Prvi satelitski prijenos video signala 1962. godine između Evrope i Sjeverne Amerike sadržavao je, među prvim kadrovima, sliku Bijelog anđela iz Mileševe što je predstavljalo pozdrav Evropljana prema Amerikancima. Nešto kasnije, isti signal je bio poslat u svemir prema mogućim vanzemaljskim oblicima života. Bijeli anđeo je odabran i za ovu priliku, jer je postao širom svijeta prepoznat kao simbol svekolikog mira.

da ukloni Bijelog anđela, pošto je zahtijevao promjenu aktuelnog amblema". Tomašević je uzvratio da su to „laži" i „besmislice" i da je promjena zahtijevana po zakonu, jer Bošnjaci čine 40 odsto stanovništva, ali bez brisanja mileševskog simbola.

- Ideja je bila da se pored Bijelog anđela nađe i bošnjačko odličje, ali nam je Heraldičko društvo poslalo četiri neutralne radne verzije, bez ikakvih vjerskih obilježja. Te prijedloge ne bismo prihvatili bez mileševskog anđela. Dveri su objavile u nekim medijima ta četiri nacrta i iskoristile ih da optuže DSS, ali i DS i SRS, koji učestvuju u lokalnoj vlasti s nama, da im smeta Bijeli anđeo - rekao je Tomašević za beogradsku „Politiku" koja se, također, bavila ovom temom.

Stranačka prepucavanja

Tomašević je naveo da nije prvi put da Dveri rade na štetu DSS-a na lokalnom nivou, mada su i na državnom dio, takozvanog, patriotskog bloka, kao i da u Prijepolju, u kojem nemaju nijednog odbornika, pokušavaju da oduzmu dio podrške DSS-u.

Dveri nisu ostale dužne. Uslijedile su nove izjave i nova saopštenja.

- Dveri su otkrile i objavile četiri sporne verzije koje su stigle iz Heraldičkog društva. Pri tome, treba reći da je Komisiji za promjenu grba, koja je pokrenuta na zahtjev predstavnika muslimana, već istekao mandat. Promjeni se protivimo i zato što je Bijeli anđeo jedan od nekoliko panevropskih simbola. Njega poštuje i muslimanski narod - ističe predsjednik Dveri Boško Obradović.

Šta kažu u bošnjačkim partijama, prije svega u najjačoj - Sandžačkoj demokratskoj pariji?

- Proces izmjene simbola u Prijepolju nema političku pozadinu, ništa se neće raditi van očiju javnosti i ovdje nema mjesta podizanju bilo kakvih tenzija. Niko od Bošnjaka sigurno nema ništa protiv Bijelog anđela i sve je ovo iskorišteno za promociju nekih stranaka - ističe predsjednik SDP u Prijepolju Esad Hodžić.

Stranke u vlasti u Prijepolju (SDP, SDA, SRS, DSS, i koalicija DS- SPS), slažu se da su dodatnu prašinu podigle Dveri koje optužuje lokalnu vlast da sve radi netransparentno, bez znanja javnosti.

Dveri, međutim, upozoravajaju da će, ukoliko bude potrebno, organizovati i proteste.

- Ako treba organizovat ćemo i peticiju, jer jednostavno, takva vlast zaslužuje da se smijeni, napominje predsjednik Dveri u Prijepolju Borko Puškić.

To nije bilo sve iz prijepoljskih Dveri koje su, nešto kasnije, pozvale predstavnike srpskih stranaka da podnesu ostavke i napuste vladajuću koaliciju u Prijepolju: "Ovo je ujedno i naš posljednji poziv srpskim strankama koje participiraju u vlasti da Srbiju i Rašku oblast stave u prvi plan i da se odazovu inicijativi Dveri za formiranjem širokog nacionalnog bloka u cilju zajedničkog nastupanja na predstojećim lokalnim izborima.

No, vratimo se opštinskim simbolima. Poslije svega, Komisija je nastavila sa naporima da se pripremi cjelovit prijedlog pa je ponovo od Srpskog heraldičkog društva zatraženo rješenje koje uključuje Bijelog anđela i bošnjačke nacionalne simbole.

- Ne možemo još uvijek govoriti o kompletnom rješenju spremnom za usvajanje od strane Komisije i javnu prezentaciju, prije nego što dođe pred odbornike Skupštine opštine, ali vjerujem da smo vrlo blizu konačnog, za sve aktere prihvatljivog rješenja. Usaglasili smo sa heraldičarima da budući grb sadrži elemente koji odražavaju istorijske, kulturne, etničke i lokalne simbole. Komisija je utvrdila sadržaj grba na kome će biti i Bijeli anđeo, i Sahat kula, i pečat Svetog Save, i ljiljani kao i lenta sa imenom opštine na oba pisma - ćirilici i latinici i 1343. godina, kada se prvi put u pisanim dokumentima pominje Prijepolje - kaže predsjednik Komisije Izudin Šantić.

Konačan prijedlog očekujemo tokom decembra. Postoje realne mogućnosti da u ovom mandatu Skupština opštine potvrdi naš prijedlog i Prijepolje dobije novi grb na kome će, kako- tako, biti uz nacionalne i druge simbole, i simboli Bošnjaka.

Sve su prilike da će sadašnja koaliciona vlast, ma kako „skrojena", ipak uspjeti da ovu priču dovede do kraja. Naravno, ukoliko se, što ne bi bilo iznenađenje, u posljednji čas ne izvuče neki skriveni „argument" kako bi se ona vratila na početak ili, pak, što bliže njemu. Bar dok ne prođu proljetni izbori... ◆

Sahat kuca, a vrijeme stalo

Sahat-kula u Prijepolju je izgrađena u 18. vijeku. Prepoznatljiva je kao jedan od simbola Prijepolja, sa posebno oblikovanim časovnikom i brojevima na njemu. Poslije više decenija zaustavljenog vremena, sahat-kula u Prijepolju i dan danas kuca.

Predanje kaže da je mehanizam za Sahat kulu donio neki Kurtović, čiji potomci i danas žive u Prijepolju.

ROŽAJE: Turjak ponovo postaje ski-centar

Stvarati nove skijaške zvijezde i radna mjesta

Staze na Turjaku bile su zarasle u korov, a ostala infrastruktura zapuštena i u većoj mjeri neiskorostiva. Da bi se zaustavilo propadanje, lokalna uprava Rožaje, na čelu sa predsjednikom Ejupom Nurkovićem, odlučila je da se ovo, nekada nadaleko poznato skijalište, rekonstruiše i obnovi

■ Piše: **Mirza LUBODER**

■ **Obnova staze II: Samo još fali snijeg**

Kada je u sklopu nekadašnjeg privrednog giganta Gornji Ibar Rožaje egzistiralo je i preduzeće za ugostiteljstvo i turizam. Raspolagalo je sa 360 ležaja u dva hotela »B« kategorije - Hotel »Rožaje« i Hotel „Turjak“ (sa 170 ležaja) i više manjih ugostiteljskih objekata.

Rožajsko područje je imalo optimalne uslove za razvoj zimskih sportova na nadmorskoj visini od 1200-1600 mnv, gdje se snijeg zadržava 120 dana godišnje. Planirana je bila izgradnja zimsko-rekreacionog kompleksa (centra) „Skrivena”- II faza turističkog centra „Turjak” sa tri hotela i 1.250 ležajela, 18 vila-apartmana, 10 zičara i pratećim sportskim objektima.

U međuvremenu, 2600 hektara teritorije Opštine Rožaje pripojeno je Beranama. To je teritorija gdje su trebali biti izgrađeni ski-tereni, a sva teritorija obiluje visokočetinarskom prvoklasnom šumom.

Rekonstrukcija skijališta

Staze na Turjaku bile su zarasle u korov, a ostala infrastruktura zapuštena i u većoj mjeri neiskorostiva. Da bi se zaustavilo propadanje, lokalna uprava Rožaje, na čelu sa predsjednikom Ejupom Nurkovićem, odlučila je da se ovo, nekada nadaleko poznato skijalište, rekonstruiše i obnovi, kako bi ponovo postalo cenar za rekreativno bavljenje skijaškim sportom. Na ovim obroncima skijaško umijeće sticali su i usavršavali mnogi Rožajci, a ništa manje ni gosti iz šireg okruženja.

Urađen je elaborat i projektna dokumentacija, te raspisan tender za rekonstrukciju staze I i staze II, te pratеće infrastrukture, uključujući i parking prostor kao i obezbjeđivanje opreme za rentanje. U planu je kompletna rekonstrukcija ski liftova. Bit će postavljena nova vučna stanica, sa novim sajlama i vučnim sidrima koja, osim što će biti kvalitetnija i udobnija, kretaće se većom brzinom, što će će zaljubljenicima u ovaj sport, povećati ugođaj i pružiti maksimum užitka.

■ **Novo preduzeće Ski centar „Hajla“**

■ **Velika očekivanja od obnove ski centra: Rožaje**

Nova radna mjesta

Lokalna uprava, na čelu sa predsjednikom Nurkovićem vrijedno radi na ovom projektu kako bi se Turjak revitalizovao i ponovo zasjao starim-novim sjajem. Opština je osnovala preduzeće "Ski centar Hajla", koje će upravljati ovim skijalištem. Treba naglasiti da će ponovno pokretanje Skijaškog centra "Turjak" stvoriti uslove za nova radna mjesta, kako pri radovima na samoj rekonstrukciji, tako i nakon puštanja u pogon ovog skijališta. Saniran je prilaz i uređen parking od skoro tri hiljade kvadratnih metara kao i pješački most. Staza je mašinski očišćena i poravnata, te su teren uz radnu akciju, finalno uredili članovi Foruma mladih „Bošnjačke stranke". U dugoročnom planu je i pribavljanje topova za osnježavanje. Osim staze II u planu za sljedeću godinu je i rekonstrukcija staze I. Obezbijeđen je i dječji ski lift, tako da će mališani moći da na pravi način žive i dožive ovaj zimski sport i da Rožaje ponovo postane rasadnik skijaških prvaka i talenata kakvi su: Tarik Hadžić, Dženis Nurković, Ilda I Denis Šabotić i mnogi drugi.

Vrijedi naglasiti da Rožaje raspolaže sa zavidnim brojem smještajnih kapaciteta, te sa izvanrednom gastronomskom ponudom po jako povoljnim cijenama, što je itekako bitan segmet turističke ponude. Osim toga, u Rožajama djeluju i planinarska društva, te se može organizovati i grupno planinarenje prema Hajli, Rosuliji, Štedimu… Također, planinarski dom "Grope", koji se nalazi u samom podnožju Hajle, na nadmorskoj visini od 1900 metara, nudi izvanredan smještaj i domaću hranu po jako povoljnim uslovima.

■ **Predsjednik Ejup Nurković je stalno na terenu**

Lokalna uprava je rekonstrukciju skijališta "Turjak" postavila kao jedan od prioriteta u planu i programu svoga djelovanja, a sredstva za obnovu, odobrila je Vlada Crne Gore

Lokalna uprava je rekonstrukciju skijališta "Turjak" postavila kao jedan od prioriteta u planu i programu svoga djelovanja, a sredstva za obnovu, odobrila je Vlada crne Gore. ◆

SJENICA: Oaza u srcu Evrope

Bjeloglavi supovi letovima zaokružuju meandre Uvca

Najveća na Balkanu i jedna od najvećih u Evropi, Pešterska visoravan sve više privlači pažnju turista. Iznova iznenađuje ljepotom predjela i netaknute prirodnje ljepote. Sjenica je proglašena za izuzetnu destinaciju Evrope i kao takva poznata je u svijetu po svojim prirodnim ljepotama

■ Piše: **Minela BIBEROVIĆ**

Do Pešteri možete doći doslovno preko sedam planina, sedam gora, i priču o Sjenici započeti kao u bajkama.. Zagrljena Golijom, Javorom, Ozrenom, Žilandarom, Giljevom, Jadovnikom i Zlatarom, predivni gradić kao iz bajke ostavlja bez daha mnoge posetioce.

Jedna od najljepših slika Sjenice su meandri rijeke Uvac, poznati kao „Sjenička zmija“, ima ih ukupno deset i sa Sjeničkim jezerom čini najatraktivniju turističku destinaciju. Sjenica je proglašena za izuzetnu destinaciju Evrope i kao takva poznata je u svijetu po svojim prirodnim ljepotama. Bijeloglavi sup se može jedino videti na ovoj lokaciji, kao rijetka i zakonom zaštićena vrsta, leti sjeničkim nebom, kraseći obode meandara svojim gnijezdima.

Nordijsko skijanje i biatlon

Ušačko pećinski sistem je još jedna u nizu prirodnih zanimljivosti ovog kraja. Unutrašnjost pećina je očaravajuća, stalagmiti i stalaktiti, stari i po nekoliko miliona godina, krase ih sa svih strana.

Pešterska polje je proglašeno za peto zaštićeno područije u Srbiji, kao i jedno od većih prirodnih parkova u Evropi.

Turistička Organizacija Sjenica od ove godine nudi i „novi proizvod“, namijenjen kako za domaće, tako i za inostrane turiste - Zimski ski centar „Žari“! Konačno ventar koji je odavno trebalo da krasi Sjenicu i njene padine, zbog specifične klime, duge zime, obilnog snijega, vrhunskih sjeničkih skijaša, svetski poznatih bijatlonaca...

Staza i niske cijene

Žari su nacionalni ski centar za nordijsko i biatlonsko skijanje, gdje se u zimskom periodu održava nacionalno i međunarodno takmičenje u navedenim disciplinama. I jedina je biatlonska staza u Srbiji! Prošle godine je urađena i skijaška staza, dugačka 900 metara, postavljen ski-lift, pa se sa nestrpljenjem čeka još malo snijega i sezona može da počne.

Cijena ski-pasa je veoma primamljiva, tako da za 500 dinara možete uživati u celodnevnom boravku na stazi. Samo 300 dinara je poludnevni ski-pas, a za samo 1200 možete provesti vikend na ovoj predivnoj lokaciji.

Zbog malih smeštajnih kapaciteta, iz Turističke organizacije Sjenica preporučuju rezervaciju smeštaja na vrijeme. Sve dodatne informacije možete naći na sajtu: www.turizamsjenica.com, kao i na mail: info@turizamsjenica.com .

Kako najavljuju iz TO Sjenica uskoro će početi i izgradnja kompleksa hotela na Žarima. Nadamo se da će se i naša dijaspora uključiti i dati doprinos razvoju turizma u Sjenici, kao jednoj od najvećih perspektiva ovog kraja. ◆

■ **Zimski ski centar „Žari“**

Dostinikom nekad i sad

Najsiromašnija opština sa najskupljim životom

Susjedno Prijepolje je imalo prihod 10 miliona eura od prodaje maline, gdje su gazdinstva od 30-50 ari. A Sjenica, pored hektara plodnog zemljišta i, po mišljenju agronoma, dobrog tla i klime za malinarstvo, nema zasađenu ni jednu parcelu

Sjenica se spominje još 822. godine u nekim francuskim spisima. Bila je prva država na tom prostoru i zvala se Dostinikom, sa centrom u današnjem selu Vrsenica. Iz nje se nakon dva vijeka razvila Raška država.

Od pamtivijeka je Sjenica zbog svog geostrateškog i političkog položaja smatrana veoma važnom tačkom. Nalazeći se na tromeđi Bosne, Srbije i Crne Gore bila je raskrsnica trgovačkih puteva. Svojim geografskim položajem, nadmorskom visinom, prirodnim bogatstvima i ljepotama (obiluje rijekama, rudama i šumom), Sjenica je do sada mogla biti kao Švicarska. Njemci su još prije više od 40 godina otvorili velike firme iako su, u to vrijeme, putevi bili mnogo lošiji nego danas, a sada kao niko nije zainteresovan!?

Ključni problem u Sjenici je zapravo „agovanje'' pojedinih privatnika, kojima ne odgovara da dođu investitori i da dobijemo nova radna mjesta. Jer dolaskom investitora povećala bi se konkurencija i plate, a to za one koji koriste narod kao jeftinu radnu snagu, nije dobro.

Ili je pak problem u pogrešnoj politici, koja se vodi u Sjenici?

■ Piše: **Minela BIBEROVIĆ**

„Age" su kupile sve velike hale i proizvodne pogone, koje uglavnom ne koriste i prazne su. Postavlja se pitanje da li plaćaju porez na te objekte koje su privatizovali, a ne rade ? A građani Sjenice plaćaju porez na kuće starije od 40 godina?

Možda Sjeničani ne znaju da sklapaju automobile, da sastavljaju veš mašine, proizvode poljoprivredne proključke, ali zar jedan kraj, koji je nekada bio veoma poznat po mesnoj industriji, ne može da ima modernu industriju i da zaposli mlade, školovane ljude.

Ili se i u ovoj sferi ljudi koriste kao jeftina radna snaga, radeći za pojedinca?

Sjenica je jedini grad u Srbiji koji nema ni jedan hiper-market, gdje bi se roba mogla uzeti na odgođeno plaćanje. Ona je jedan od najsiromašnijih gradova, ali su osnovne životne namirnice najskuplje! Relalno bi bilo da Sjenica ima bescarinsku industrijsku zonu zbog svog geografskog položaja (Srbija, BiH, Crna Gora), ali nekome ni to nije u interesu.

Susjedni grad Prijepolje je imao prihod od malina 10 miliona eura na godišnjem nivou, gdje gazdinstva imaju zemlju od 30-50 ari.

A Sjenica, i pored hektara plodnog zemljišta i po mišljenju agronoma, dobrog tla i klime za malinarstvo, nema zasađenu ni jednu parcelu. Odgovor na sva ova pitanja je veoma prost: nepismenost, malograđanstvo, ljudi bez vizije, nesposobnost da se iskoristi ono što nam je Bog dao. I, umjesto da uvozimo radnu snagu, sjenički političari i politika otjeraše mlade ljude na sve strane. ◆

Tragom pisma istaknutih Bošnjaka Hitleru

Bosančica je najstarije pismo na Balkanu

„Mi Bošnjaci kao Goti, tj. kao germansko pleme pod imenom „Bosni“, došli smo u 3. vijeku sa sjevera na Balkan, u tadašnju rimsku provinciju Iliriju. Pošto je naša zemlja bila nadaleko poznata po lijepim predjelima, dali smo novoj domovini ime Bosna, u starom narječju „Bosen“, što je značilo „dobar čovek“. Suprotno od „bijesan“ što znači „loš čovek“. U 6. vijeku došli su Slaveni u našu zemlju pod imenom Srba i Hrvata. Naši preci, kao Goti, uzeli su ih za radnike na svojim posjedima

U jesen 1942. godine istaknuti Bošnjaci pišu pismo, odnosno memorandum, Adolfu Hitleru. Kao sastavljači se pominju Uzeir Hadžihasnović, njegov zet Mustafa Softić, gradonačelnik Sarajeva i inženjer Suljaga Salihagić iz Banja Luke.

U pismu, koje je prevedeno i objavljeno u knjizi V. Dedijera: „Genocid nad Muslimanima 1941-1945“, između ostalog, Hitleru je ovako prezentirana kratka istorija Bosne i Bošnjaka:

„Mi Bošnjaci kao Goti, tj. kao germansko pleme pod imenom „Bosni“, došli smo u 3. vijeku sa sjevera na Balkan, u tadašnju rimsku provinciju Iliriju. U 6. vijeku za vladavine Teodoriksa kralja istočnih Gota, čijoj državi je pripadala i Ilirija, kao gotska granična provincija, koja je na istoku dopirala do Drine, izmijenili smo stari rimski naziv za našu zemlju, narodnim imenom „Bosna“, u starom narječju „Bosen“, što je značilo „dobar čovjek“. Suprotno „bijesan“ što znači „loš čovjek“. Pošto je naša zemlja bila nadaleko poznata po lijepim predjelima, dali smo novoj domovini ime Bosna, u namjeri da je označimo kao dobru i lijepu zemlju. Zbog toga smo i glavnoj rijeci u zemlji dali ime Bosna.

Dolazak Slavena

U 6. vijeku došli su Slaveni u našu zemlju pod imenom Srba i Hrvata. Naši preci, kao Goti, uzeli su ih za radnike na svojim posjedima, jer su tada bili upleteni u užasne borbe sa carem Istočnog rimskog carstva Justinijanom. Razlike u duhovnim i antropološkim

■ Piše: **dr. Bisera SULJIĆ-BOŠKAILO**

osobinama između nas Bošnjaka s jedne strane i slavenskih plemena, dakle Srba i Hrvata s druge strane, održale su se sve do danas, pa 90% Bošnjaka imaju tanku plavu kosu, plave oči i svijetlu boju kože, a 80% Srba i Hrvata debelu crnu kosu, crne oči i tamnu boju kože. Bošnjaci su poznati kao ljudi otvorenog karaktera, a Slaveni su ponizni, o čemu kod nas u narodu postoje mnoge anegdote. Srbi su odmah po dolasku na Balkan prihvatili istočno hrišćanstvo, Hrvati rimo-katoličko, dok su Bošnjaci ostali čvrsto pri svojoj gotskoj, arijskoj vjeri, prema kojoj Isus nije bog, već samo božansko biće, ali najsavršenije. Ovu vjeru, pod narodnim imenom bogumili, što znači vjere bogu mile, zadržali su do dolaska Turaka“ u 1463. godini. ... Kroz čitav 15. i 16 vijek upravljaju Bošnjaci evropskom Turskom od Stambola do Budimpešte. Bosanski jezik je kao jedini, pored turskog, bio proglašen državnim jezikom.“

U jednom opasnom vremenu, jednom moćnom Hitleru, tvrditi kako su Bošnjacima preci starogermani Goti, jedno od najpoznatijih i najmoćnijih starogermanskih plemena koje je uspjelo da razdrma i osvoji moćno Rimsko carstvo i da, čak, zapali Rim, bilo je ili čisto ludilo, ili čista istina.

Goti preci Bošnjacima

Ovo pismo Hitleru bilo je povod da, kao germanista, krenem u dugogodišnje istraživanje ove tvrdnje da su Bošnjaci Goti.

Na stotine i stotine vrijednih knjiga, najviše na njemačkom jeziku, razna istraživanja, intervjui sa naučnicima, doveli su do sljedećeg rezultata:

- Prvo, Bošnjaci koji su tvrdili Hiltleru da su Goti, nisu bili nimalo daleko od istine, odnosno, mnogo gotskog traga i gena je ostalo u Bosni.

- Drugo, bogumilstvo u Bosni je u suštini gotsko arijanstvo.

- Treće i najvažnije do čega sam došla tragom pisma Bošnjaka Hitleru je činjenica da je bosančica puno starija od ćirilice, za koju smatraju da su je donijeli Ćirilo i Metodije.

Bosančica je istovjetna sa gotskim pismom, odnosno Vulfilinim biblijsko-gotskom azbukom iz IV vijeka; azbukom, koju je, po mnogim naučnicima, izmislio Vulfila, kako bi Bibliju preveo na gotski. Vulfila je prvi gotski biskup koji je bio arijanac i koji je mnoge Gote preveo iz višeboštva na hrišćanstvo, odnosno arijanstvo. Prevod te Biblije se danas čuva

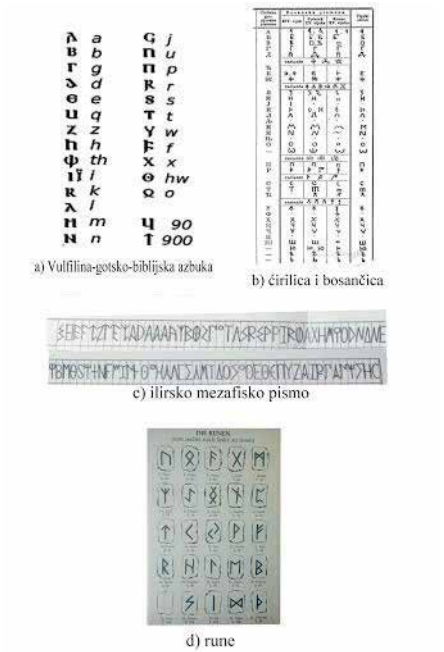

■ **Bosančica je istovjetna sa gotskim pismom**

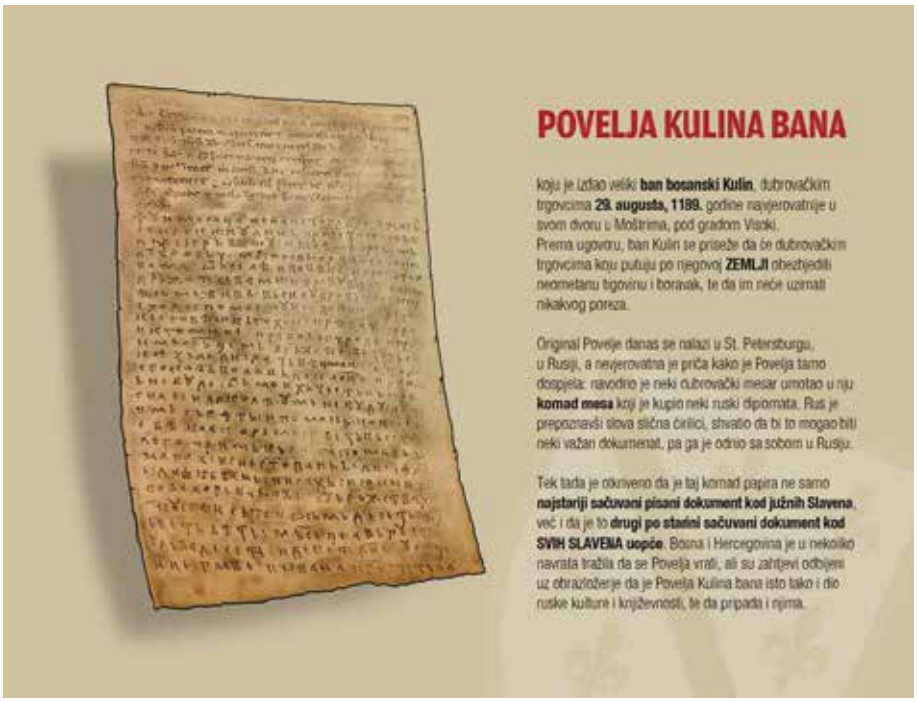

■ **Povelja Kulina najstariji međunarodni pisani dokument**

u univerzitetskoj biblioteci u Upsali u Švedskoj.

Kako to da je bosančica najstarija na Balkanu i kakve veze ima Vulfila sa bosančicom?

Tvrdnje Rossena Milleva

Da bi nam bilo to malo jasnije, pogledajmo šta tvrdi o Gotima u Bugarskoj dr. Rossen Millev, istaknuti naučnik i direktor instituta „Vulfilina kuća“ u Sofiji:

„Na gotsko-arijanskom temelju nastala je u IX vijeku herezija bogumila, jednog u osnovi alternativnog, antifeudalnog hrišćanskog učenja, koji su bili protiv ratovanja, a za život u miru. Ovo učenje se širilo ka Zapadu, gdje su Goti ranije selili i gdje njihovi nasljednici sada žive, širilo se ka Norditaliji, ka Južnoj Francuskoj, gdje ih zovu patarenima. Tako je Vulfilino učenje imalo dugoročnog utjecaja na duhovni život u Evropi...

I poslije seobe većeg dijela West i Ost Gota ka Zapadu u IV/V vijeku, u Bugarskoj je ostalo gotskog stanovništva. Dosta Gota se integriralo sa Slavenima. Masivnije učešće Gota u tim narodima se dugo prešutkivalo. Ali mnoge gotske riječi, koje su ostale u standardnom bugarskom govoru, kazuju da ih je bio veliki broj.

Riječ ljubav dolazi od gotske riječi Ljubo, mnogo toponima dolazi od gotskih i germanskih izraza: Dunav (Donau), mnogo imena: Godo, Goto, Duda, Milka, Bojan, Stojan, Dragan, Vladimir, Ljubomir...“

Prof. Millev dalje tvrdi da je ćirilično pismo nastalo u Mosiji u IX vijeku, i da je nazvano po Ćirilu, koji je Sveto pismo preveo na slavenki jezik, nastalo iz Vulfilinog pisma:

„Naša istraživanja pokazuju da je za stvaranje ćiriličnog pisma, koje danas koristi 200 miliona ljudi pored Grčke, u Rusiji, Ukrajini, Bjelorusiji, Bugarskoj,

U jesen 1942. godine istaknuti Bošnjaci pišu pismo, odnosno memorandum, Adolfu Hitleru. Kao sastavljači se pominju Uzeir Hadžihasnović, njegov zet Mustafa Softić, gradonačelnik Sarajeva i inženjer Suljaga Salihagić iz Banja Luke. U tom memorandumu oni su ustvrdili da smo mi Bošnjaci kao Goti, tj. kao germansko pleme pod imenom „Bosni“

u Makedoniji, Srbiji, Crnoj Gori, azbuka Vulfile bila i najvažnija osnova, koja je uzeta za to pismo.

Ćirilična slova sa sličnom grafičkom predstavom i istim brojnim vrijednostima se potpuno poklapaju sa Vulfilinim pismom, dok kod grčke azbuke, kod tih slova se koriste drugačiji grafemi i stoje druge brojne vrijednosti. Posebno su vidljive sličnosti u imenima slova, naprimjer, prvo slovo „A“ kod Vulfile je „Ase“, a u ćirilici „Asi“, dok je u grčkom pismu „Alpha“, a u latinskom „A“. Imena gotskih slova znamo iz Bečke Alkuinovog rukopisa iz IX vijeka, dok je ćirilica do XX vijeka ostala u upotrebi. Tako u IX vijeku, frenski kronista Valafrid Strabo izvještava da se u Tomišu (današnja rumunska Konstanca na Crnom moru, tada centar srednjovjekovne Bugarske), i dalje drži Biblija u liturgijama na gotskom govoru, kako mu „pouzdana benedikanska braća“ izvještavaju, koja su tu bila. To je i prirodno, da taj stari hrišćanski narod Gota nove slavensko-bugarske hrišćane u zemlji u organizaciji nove vjere pomaže, a to isto važi za azbuku i, uopšteno, za kulturu knjige.

Danas dosta naučnika tvrdi, kao i prof. Miliev, kako su Ćirilo i Metodije uzeli za svoju ćirilicu Vulfilino pismo kao podlogu. Ali, to je najvjerovatnije

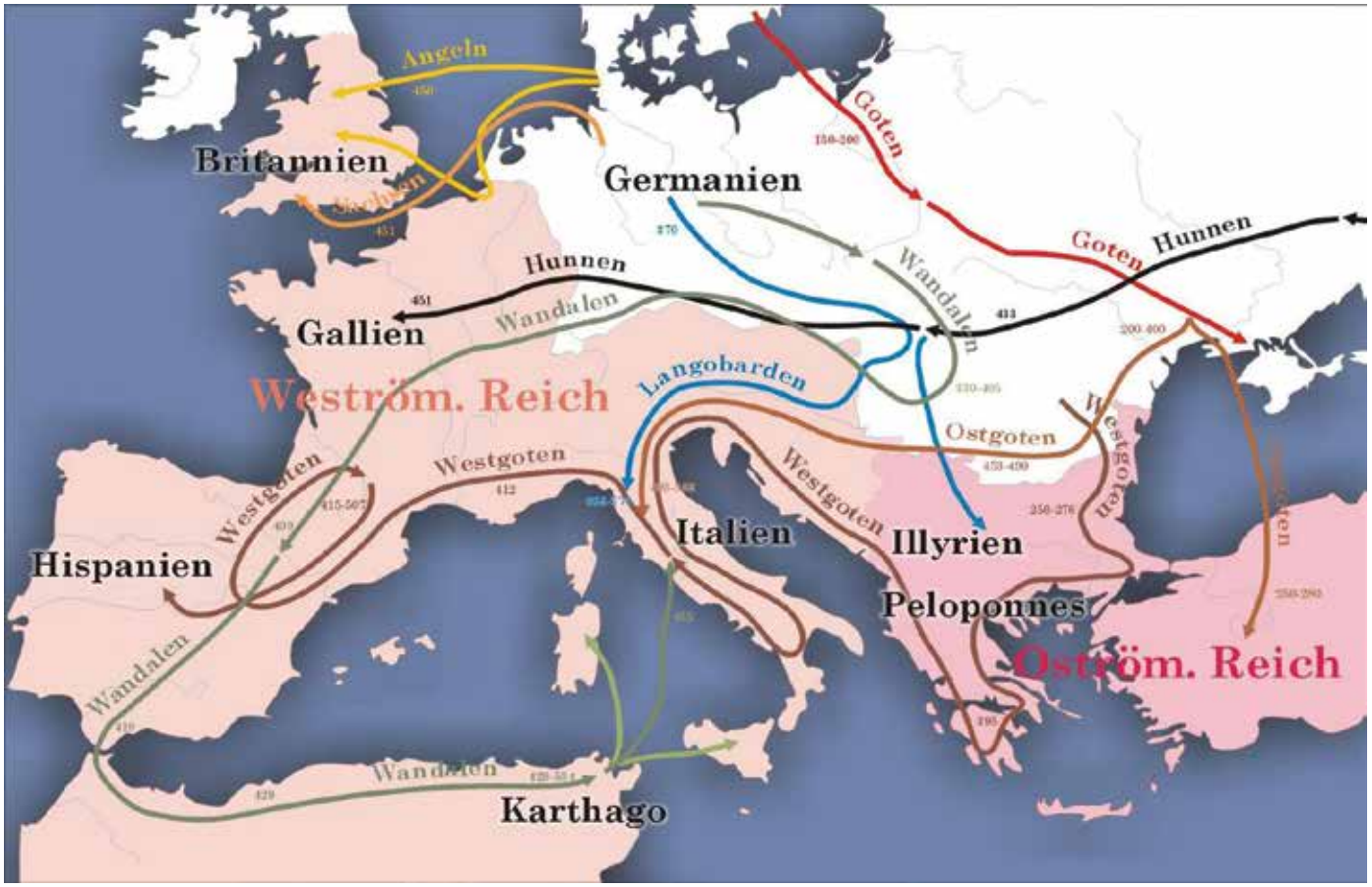

Istraživanja su pokazala da Bošnjaci koji su tvrdili Hiltleru da su Goti, nisu bili nimalo daleko od istine, odnosno, mnogo gotskog traga i gena je ostalo u Bosni. Bogumilstvo u Bosni je u suštini gotsko arijanstvo, a najvažnije do čega sam došla tragom pisma Bošnjaka Hitleru je činjenica da je bosančica puno starija od ćirilice, za koju se smatra da su je donijeli Ćirilo i Metodije

samo dio istine. Ono do čega se dolazi istražujući Gote u Bosni i uspoređujući ćirilicu, bosančicu, gotsko-biblijsku azbuku, ilirsko pismo i runsko pismo, su sljedeći rezultati, odnosno, zaključci:

Sličnosti bosančice i azbuke gotskog biskupa Vulfile, koji stvara gotsku azbuku kako bi preveo Bibliju na gotski jezik, su u mnogo čemu velike, ali, zbog prostora, ovdje ćemo napomenuti samo osnovne i glavne: prvo, sličnost ova dva pisma leži najprije u tome što im je većina znakova ista, odnosno većina slova ove dvije azbuke ima sličnosti sa grčkim slovima, zbog čega su naučnici mišljenja da im je korijen grčki. Drugo, ostatak slova koja nisu „preuzeta“ iz grčke azbuke, odnosno, ne nalaze se u grčkoj azbuci, otkrivaju, tek, tijesnu srodnost bosančice i gotske azbuke. Treće, tamo gdje su razlike između ćirilice i Vulfilinog pisma, razlike između ćirilice i bosančice, tamo su i sličnosti između bosančice i Vulfiline gotsko-biblijske azbuke iz 370. godine.

Vulfilina azbuka i bosančica

Upitaćete se otkud Vulfilina azbuka i bosančica? Postoje dokumenti iz IV vijeka, znači, u vrijeme dok je Vulfila stvarao svoju azbuku, gdje su zapisana crkvena suđenja ilirskim biskupima, arijanima, koji su bili istomišljenici sa Vulfilom i koji su se skupa borili za arijansko učenje. U crkvenoj istoriji poznat je crkveni spor iz 381. godine protiv dva ilirska biskupa - Palladiusa i Sekundianiusa, koji su optuženi da pripadaju arijanskom učenju. I danas su ostali protokoli sa ove Crkvene sinode koja se održala u Akvileji, gradiću koji pripada danas provinciji Udine u Italiji i koja je organizovana po pozivu kralja Gratiana, 5. septembra 381. godine, a na kojoj je prisustvovalo oko 36 biskupa i izaslanika. Vulfila je bio i na toj sinodi i umro je na putu za Konstantinopolj (današnji Istanbul), pokušavajući da spasi ilirske biskupe, koji su bili kao i on arijani - znači Goti. Sve ovo vodi tvrdnji da su arijski biskupi sa Vulfilom napravili azbuku kako bi se prevela Biblija na gotski, ili su od njega uzeli tu azbuku koju mi danas imamo kao bosančicu. No, činjenica, da su Iliri imali svoje pismo, koje danas malo poznajemo i koje se zvalo Mezafsko pismo (pismo koje su Iliri iz Bosne i Dalmacije u VI vijeku prije naše ere prenijeli u Italiju), gdje imamo dosta istih ili sličnih slova, govori kako nije nemoguće da je Vulfila uzeo bosančicu za podlogu svog pisma. Postoje naučnici koji smatraju da je i prije Vulfile bilo pokušaja da se napravi gotska azbuka.

U knjizi „Goti i Bosna“, koja je u štampi, nalaze se detaljniji dokazi ovih rezultata i istraživanja, odnosno nepobitnih činjenica, koje potkrepljuju tvrdnju da je bosančica najstarije pismo na Balkanu. ◆

Promocija nove knjige Faruka Dizdarevića

Smisao duhovnih vrijednosti koje obogaćuju čovjeka

Dizdarević nastoji otrgnuti od zaborava jedan broj zaslužnih umjetnika, a neke manje poznate javnosti, izvlači na vidjelo, odajući im na ovaj način zasluženu pažnju. Zatim je studiozno predstavio sva tri odjeljka koji čine pomenutu knjigu, kazao je prof. dr. Rifat Škrijelj

■ Piše: **Muaz HASANAGIĆ**

U organizaciji Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka, u subotu 19. decembra 2015. godine, u prepunoj sali Vijeća kongresa bošnjačkih intelektualaca u Sarajevu, održana je promocija knjige „**U potrazi za smislom“** autora Faruka Dizdarevića. O knjizi su govorili književnik Marko Vešović, prof. dr. Rifat Škrijelj, prof. dr. Ismet Dizdarević i autor knige. Moderator je bio akademik prof. dr. Sait Kačapor, koji je na početku programa dao kraći književni portret književnika Dizdarevića.

Marko Vešović je posebnu pažnju posvetio Dizdarevićevim tekstovima o stvaralaštvu velikog majstora riječi Ćamila Sijarića. Komentarišući Dizdarevićev esej „Stradalništvo kao umjetnička vizija u književnom djelu Ćamila Sijarića“, Vešović je istakao da kod Sijarića velike istorijske teme postaju drame malog čovjeka. Stradanje i patnja mogu uticati na naše opažanje svijeta. U velikom broju književnih djela, kao i društvenonaučnim i istorijskim studijama, pokušao se „obraditi“ fenomen stradalništva. Nastajale su najrazličitije interpretacije. Šopenhauer je, recimo, to formulisao kao promišljanje: Kada bi nam život bio beskrajan i bezbolan, rekao je, možda, nikome ne bi padalo na pamet da pita zašto svijet postoji, i to baš onakav kakav je. Zato krajnja konsekvenca te spoznaje treba da bude, s jedne strane, pojedinačni i kolektivni nauk da se zlo i zločin više ne ponove, a s druge, njihova potpuna i bezuslovna krivična kažnjivost i pojedinačno i metafizičko pročišćenje. Dizdarevićev putopis po Kirgiziji inspirisao ga je da napiše pjesmu koju je na promociji odrecitovao.

Prof. Rifat Škrijelj je, pored ostalog, istakao da Faruk Dizdarević kao književnik, književni i likovni kritičar i istoričar kulture, kroz knjigu „U potrazi za smislom“ pokazuje vrhunski dar u analizi nekih književnih i umjetničkih djela jednog broja odabranih autora koji su svojim radom obilježili vrijeme u kojem stvaraju, od kojih su neki dobro poznati čitalačkoj publici, a za neke kroz ovu knjigu prvi put saznajemo. Upravo ova činjenica pokazuje da autor Dizdarević nastoji otrgnuti od zaborava jedan broj zaslužnih umjetnika, a neke manje poznate javnosti izvlači na vidjelo, odajući im na ovaj način zasluženu pažnju. Zatim je studiozno predstavio sva tri odjeljka koji čine pomenutu knjigu.

Prof. Ismet Dizdarević je kazao da savremeno doba zanemaruje knjigu kao esencijalnu duhovnu potrebu. U borbi savremenog doba i tradicionalnih vrijednosti polako se zaboravlja da knjiga nosi, pamti „duh čovječanstva“. Tehnološki progres oduzima mjesto koje knjiga s pravom zaslužuje, mjesto kao potsticaj za svaki drugi vid djelatnosti. Danas se duboko omalovažava njena vrijednost, a time direktno narušava kulturna slika, strada jezik i njegovo naslijeđe, gubi se smisao za duhovne vrijednosti koje obogaćuju svakog čovjeka. Osnovna poruka knjige „U potrazi za smislom“ tome se suprotstavlja. Prof. Ismet Dizdarević je sagledao autorovu knjigu i u okviru psiholoških reminiscencija.

Na kraju programa, kao posjetilac ove promocije, javio se prof. dr Šefket Krcić, i istakao da mu je bilo zadovoljstvo što prisustvuje jednom ovakvom intelektualnom događaju.

Potpisnik ovih redova dodaje i sljedeće: knjiga Faruka Dizdarevića je ona svjetlost u kulturi koja otkriva nove dijelove bošnjačke istorije književnog stvaralaštva kako ne bi bilo zaboravljeno. Dugujemo mu zahvalnost na tome. ◆

■ **Sa promocije: književnik prof. dr. Marko Vešović, prof. dr. Ismet Dizdarević, autor Faruk Dizdarević, prof. dr. Rifat Škrijelj i akademik prof. dr. Sait Kačapor**

Kultura je njegov život

Faruk Dizdarević (1943.) je istoričar kulture, književnik, književni i likovni kritičar. Do sada je objavio preko 20 knjiga. Uvršten je u više antologija, almanaha i leksikona. Učesnik je naučnih skupova i okruglih stolova. Pored izdatih knjiga, njegovi tekstovi su objavljivani u zbornicima, časopisima i dnevnim novinama. Djela su mu prevedena na više stranih jezika. Za svoj književni, kulturni i društveni rad dobitnik je preko 30 nagrada i priznanja, a saradnik je i „Damara“. Oženjen je i otac troje djece. Živi u Sarajevu.

Slučajni susreti: Zaboravljene sandžačke škole

Ostalo je još ono malo ljubavi i duše

Usputni obilazak Osnovnih škola u Osionici nadomak Novog Pazara i Abrenu kod Duge Poljane, pokazao je užasnu nebrigu institucija države. Klupe iz šezdesetih godina prošlog vijeka, poduprti plafoni, samo krede i table od učila. Ovim ljudima se mora pomoći, sami ne mogu

■ Piše: **Sanela KARIŠIK BEGOVIĆ**

Krajem novembra bili smo u posjeti Sandžaku. Nekoliko lijepo provedenih dana i onda opet povratak Sarajevu. Odmorni i resetovani ne osjećamo krivudavi i pohabani put uz rijeku Ljudsku. Uživamo čak i u ovom prohladnom jesenjem jutru, injem okovanim šumama i kravama pored puta koje čupkaju zadnje zelene travke.

Usput svratismo u Osnovnu školu „Dositej Obradović“ u Osaonici, nadomak Novog Pazara, koja u ovom maglovitom jutru „posađena“ između jela djeluje prilično idilično. Moj muž je emotivno vezan za nju, jer je nekada pohađao jedno polugođe u toj školi. Odlučismo da provirmo malo unutra, da umirimo nostalgiju kada već prolazimo tuda.

Ništa se nije promijenilo, kaže moj muž! Ustvari, jeste. Sve se osipa od starosti, počev od krova, fasade, pa i unutrašnjice. Toj sumornoj slici je doprinosilo i dvorište zaraslo u korov.

Jedna ljubazna nastavnica provela nas je kroz hodnik i dvije prazne učionice. Djeca su otišla malo prije našeg dolaska. Gledali smo zidove, žute, okrnjene, neokrečene, slike naherene, prozori sa polomljenim staklima. Djeca polijepila crteže i nevješto pokušavaju da prikriju pukotine i žutila na zidovima. Sav pribor su krede i table. U jednoj učionici do pola klupe, od pola stari sto za stoni tenis. Sve toliko deprimirajuće!? Dobro je da djeca uopće mogu da uče i borave u ovim uslovima osam najljepših godina svoga života.

- Mislim da sam prepoznao svoju klupu iz šesdeset i neke godine prošlog vijeka - kaže mi muž u šali.

Zamišljam ovu dječicu za neke dvije-tri decenije... Neki će od njih biti profesori, pravnici, direktori, političari, možda svjetski sportisti ili umjetnici. Ko zna? Teško je zamisliti da se u ovakvim klimavim klupama obrazuju i odgajaju jednako vrijedni ili još vredniji članovi društva od onih koji uče u novim beogradskim učionicama, sa laboratorijama i računarima na svakom stolu? Kako i zašto je ova škola zaboravljena od institucija i ljudi? O tome kako ova dječica dolaze do škole, nismo smjeli ni da pitamo.

Strašno razočarenje

Direktor Omer Šahović je napustio sjednicu da bi nas poselamio i primio. Popričali smo kratko uvažavajući njegove obaveze. Ostavio je utisak divnog čovjeka, koji bi rado nešto promijenio da može i da ima sredstava. I sam je bio učenik ove škole, a sada je eto na njenom čelu. Ispričao nam je da su uspjeli nekako da pribave sredstva za zamjenu prozora i opremanje mokrog čvora. Bore se koliko mogu. Država se očito na ovaj dio svoje teritorije odavno ne osvrće. Zato jednom reče jedan novopazarski učitelj, Salih Karišik, sada već penzioner:

- Četrdeset godina smo od edukativnih pomagala imali samo tablu i kredu. Kao u kamenom dobu!

Tako je i danas, u 21. vijeku za dječicu Osaonice i okolnih sela koja tu pohađaju nastavu. Napustilo nas je vedro raspoloženje. Nismo više uživali u krajoliku kojem se divimo svaki put kada prolazimo ovom dolinom i koja nas je svaki put dočekivala sa novim bojama, mirisima i iznenađenjima.

Neko nam predloži da, ako smo već riješili da se sekiramo i ibretimo, posjetimo i Osnovnu školu u Žabrenu nadomak Duge Poljane. Nije usput, ali odlučismo

■ **Godinama ništa nije popravljeno: Škola u Osaonici**

■ **Luster opasan po život jer su kablovi vlažni**

■ **Poduprti plafon učionice u 21. vijeku: Škola u Žabrenu**

da provirimo malo i tamo. Solidan put od Duge Poljane do Buča, pa nekih kilometar-dva do Žabrena blatnjavim makadamom.

U Žabrenu još gore

Divno selo, divni predjeli... Čobani napajahu stoku. Tek izronili iz maglovite doline na Peštersku visoravan, okupasmo se u čistom planinskom suncu. Nismo mogli odoljeti a de ne napravimo fotografije sa dolinom punom magle u pozadini.

Jednog djeda priupitasmo - gdje je škola. Odgovori nam pokretom ruke udesno. Pod šindrom niska prizemna kuća – zovu je školom. Tu bijaše malo veselije, jer dvorište je bilo puno đaka. Njihova škola, uprkos radosti i bezbrižnom djetinjstvu, bijaše u još gorem stanju nego ona u Osaonici. Opet ljubazni učitelji... Borbu sa lošim uslovima nadomješćuju mladalačkim entuzijazmom, ljubavlju prema đacima i svom pozivu. Dječica u učionici nam pokazuju svoje petice u tekama. Za njih je ovo događaj, jer im niko ne dolazi. Vaspitačica u pretškolskom odjeljenju sa samo četvoro djece radila je u prostoriji 2,2 x 3 metra sa potpučenim plafonima i zidovima. I pored svega na njihovim licima ogledala se sreća i zadovoljstvo.

Prepušteni sami sebi – rade. Koliko mogu i uspijevaju. Teško je gledati svakodnevno ove napukle žute zidove, rupe i vlagu, čekajući kad će šta da padne na njih i djecu... Začudo, rade s vedrinom, bore se i nadaju da će njihove škole dobiti neke vedrije tonove. Valjda im one vesele dječije okice i osmijesi daju snagu i nadu

Prastara je i ova škola. Ne vjerujemo da je ijedan ekser zakucan u njoj nakon izgradnje. Na sred učionice 6-7 podupirača „drže“ plafon da se ne sruši na učionicu i djecu... Jadno. Demotivirajuće... Bilo je obećanja ljudi iz dijaspore da će pomoći u osnovnim popravkama, ali ozbiljnija inicijativa je izostala.

Ta škola je istureno odjeljenje škole „Bratstvo jedinstvo“ u Dugoj Poljani. Odlučili smo da svratimo i do direktora škole u njihovoj matičnoj školi.

Direktor Kaso Avdović, veoma dinamičan i odlučan čovjek. Pričao nam je o nastojanjima da se stvore normalni radni uslovi u školi. Uspio je da nabavi čak i dva autobusa za prijevoz đaka, te da uredi mokri čvor u Žabrenu. Ostalo sve vapi za restauriranjem.

Prepušteni sami sebi – rade. Koliko mogu i uspijevaju. Teško je gledati svakodnevno ove napukle žute zidove, rupe i vlagu, čekajući kad će šta da padne na njih i djecu...Začudo, rade s vedrinom, bore se i nadaju da će njihove škole dobiti neke vedrije tonove. Valjda im one vesele dječije okice i osmijesi daju snagu i nadu.

Nastavismo prema Sarajevu napuklih duša, svjesni činjenice da smo vidjeli samo dvije sandžačke škole, a u sličnom stanju su i mnoge druge. Mora im se pomoći. Sami ne mogu! ◆

Polemike oko bosanskog jezika ili šta je rekao Konstantin filozof

Bosanski ima dužu povijest od ostalih balkanskih jezika

Stav Odbora za standardizaciju srpskog jezika i Instituta za srpski jezik, pri SANU je bio predmet ranijih naših reagiranja. Smatramo, da je taj negatorski stav prema bosanskom jeziku, rezultat ideologijske i ekspanzionističke politike konzervativne Srbije. Koji je to cilj negiranja bosanskog jezika? Zbog čega se Bošnjaci ometaju da se obrazuju na svom maternjem jeziku? Postoji li igdje podatak da su Bošnjaci ugrožavali nekom maternji jezik

Ne samo u Bosni i Hercegovini, već i u Srbiji i Crnoj Gori, vode se žestoke polemike u vezi upotrebe bosanskog jezika, kao oficijelnog jezika Bošnjaka. Matica Bošnjaka Sandžaka je uputila polemičke proteste prema formalnim i neformalnim grupama za jezik (koje je instalirala SANU), štiteći osnovna prava komunikacije bošnjačke nacionalne zajednice, koja su djelimično objavljena na stranicama beogradske "Politike". Time odgovaramo prof. Dragoljubu Petroviću i svim srpskim lingvistima, koji nastupaju sa velikosrpskih jezičkih pozicija. Zato, ne treba čekati da bosanski jezik od politikanskih nasrtaja brane akademici Jahić, Muhić, Filipović i Zukorlić, već je to zadatak svakog pismenog i savjesnog Bošnjaka.

Naše odgovore i sporenja sa velikosrpskim i karadačkim lingvistima, ne možemo u autentičnom obliku objaviti. Suprotno autorskom pravu, naši tekstovi se prevode na srpski jezik, ekaviziraju, skraćuju te monitraju, kako bi izgubili smisao odgovora.

U interesu razvoja diskusije i šire polemike, ostaje otvoreno pitanje kada se raspravlja o bosanskom i srpskom jeziku, kao i o drugim jezicima – šta je Konstantin filozof (1380.-1431.), jedan od najstarijih pravoslavnih duhovnjaka, pisao o ovim jezicima na Balkanu? Bez obzira što smo ove redove prvenstveno pisali za čitatelje Srbije, Crne Gore i Sandžaka, želimo ovim činom da bosansku javnost o tome informiramo, u cilju razvoja konstruktivne i kreativne diskusije. To se posebno odnosi na pisce, kao svijesti i savjesti naroda, te stvaraoce i čuvare

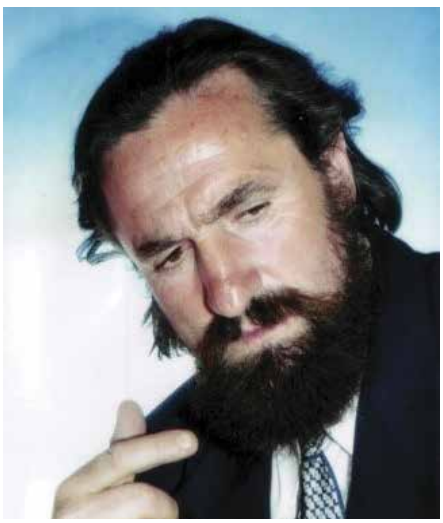

■ Piše: **akademik prof. dr. Šefket KRCIĆ**

jezika i odbrane identiteta. U tom pravcu, ovdje ću argumentirano odgovoriti na dva teksta prof. dr. Dragoljuba Petrovića, redovnog profesora Univeziteta u Novom Sadu.

1. (Dr. Dragoljub Petrović: *"Efendija, koliko arapskih jezika govoriš"*, "Politika", rubrika "Društvo", Beograd, 8. novembar 2015., str. 8.)

Predrasude prema Bošnjacima

Pitanje koje pokreće dr. **D. Petrović**, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, u spomenutom članku, Matica Bošnjaka je primila sasvim mirno i bez uznemirenja. Jer, ova institucija je navikla da iz Beograda, uglavnom, dolaze stavovi nipodaštavanja sa brojnim predrasudama, kada su u pitanju **Bošnjaci, islam, Bosna, regija Sandžak** i **bosanski jezik**.

Iznenađeni smo, da tako tendenciozno i nacionalističko pisanje i negiranje ključnih identitetskih pitanja, dolazi iz Novog Sada i Vojvodine, velikog grada i tolerantne autonomne Vojvodine, gdje egzistira preko dvadeset etnosa i gotovo toliko jezika. U tom smislu, mi ne osporavamo pravo drugima da misle šta hoće, ali kad su u pitanju tradicija jednog naroda, znanost o svakom narodu, onda treba imati u vidu njenu povijest, kulturu i duhovnost.

Zacijelo, stav Odbora za standardizaciju srpskog jezika i Instituta za srpski jezik, pri SANU je bio predmet ranijih naših reagiranja, prije više od jedne decenije. Smatrali smo, i sada smatramo, da je taj negatorski stav prema bosanskom jeziku, rezultat ideologijske i ekspanzionističke politike konzervativne Srbije. Držimo, da politika danas u Srbiji ide drugim putem, posebno što su u Sarajevu nedavno zajedno zasjedale Vlade Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, na čelu sa Denisom Zvizdićem i Aleksandrom Vučićem. Ovo ističemo, upravo zbog poštovanja lista "*Politika*", koja ima najdužu medijsku historiju od svih glasila na Balkanu. Zato želimo, kako profesoru Petroviću, tako i drugim, eventualnim sudionicima u raspravi oko ovih ili sličnih pitanja, da postavimo sljedeće pitanje**: Koji je to cilj negiranja bosanskog jezika? Zbog čega se Bošnjaci ometaju da se obrazuju na svom maternjem jeziku? Da li postoji igdje podatak da su Bošnjaci ugrožavali nekom maternji jezik?**

Smatramo da nije etički i vaspitno sugerirati, kako neko treba da se zove, ili

■ **Rječnik iz 17. vijeka (Bosansko-turski rječnik)**

■ **Prvi rječnik srpskog 214 godina kasnije**

kako treba da Bošnjaci zovu svoj jezik, jer je to pitanje riješeno na Svebošnjačkom Saboru 27.-28. septembra 1993. godine u Sarajevu i popisu stanovništva, kako u BiH, tako u regiji Sandžak i drugim enklavama. Također smatramo, da Bošnjaci nikog, pa ni Srbe neće učiti, kako će svoj jezik zvati. To je njihovo historijsko i ljudsko pravo. Bošnjaci će se Srbima i svim drugim narodima obraćati, na način kako oni žele da im se neko obraća. Prema tome, smatramo da su daleko iza nas vremena, kada su vlasti u Srbiji i Crnoj Gori od Bošnjaka pravili Peregrine (čitaj, narod bez domovine i bez prave nacionalne osobenosti), za vrijeme velike Rimske imperije.

Rječnici bosanskog i srpskog jezika

Dalje, što se tiče samog **bosanskog jezika**, pogledajte "**Bosansko-turski rječnik**", koji je sastavio čuveni bošnjački prosvjetiteljski mislilac i pisac **Muhamed Havayi USKUFI** (1584.-1644.), koji je objavljen u Tuzli 1631. godine. Riječ je o suvremeniku jednog **Frensis Bekona** (1561.-1626.), **Tomasa Hobsa** (1588.-1679.), **Džona Loka** (1632.-1704.), veoma zvučnih engleskih novovjekovnih filozofa, kao i bošnjačkog mislioca **Hasana Kafije Pruščaka** (1544.-1615.), **Sabita Užičanina** (1650.-1712.) i drugih.

Bosansko-turski rječnik iz 1631. godine

Zato, slobodan sam Vas pitati, kakvu baštinu tada ima srpski narod, prema čijoj suvremenoj kulturnoj i filozofskoj tradiciji imamo jedan etičko-estetski respekt, što možemo potvrditi brojnim djelima iz pera istaknutih bošnjačkih pisaca-akademika, počev od **Mehmeda Meše Selimovića, Ćamila Sijarića, Alije Džogovića, književnika Riza Ramića, Zaima Azemovića** i drugih.

Jasno, ovo je široko pitanje i za veliku diskusiju. Ako dr. Dragoljub Petrović, bude voljan biće pozvan od Matice Bošnjaka Sandžaka, da govori na skupu o bosanskom jeziku, a isto ćemo preporučiti da bude pozvan i od strane Internacionalnog Univerziteta u Novom Pazaru, gdje postoji ravnopravna katedra na Departamnu za filologiju za bosanski i srpski jezik, gdje može svoje stavove da javno iznese i obrazloži, kao i da bude saslušan te da dobije i znanstveni odgovor.

Bauk tema, bosanski duh i bosanski jezik, ne prestaje, bez obzira, što se Republika Srbija i njene regije, kao i kulturni fenomeni nalaze u jednoj novoj i delikatnoj balkanskoj i europskoj tranziciji, gdje su Bošnjaci kao narod, suvereni na prostoru gdje žive, a njihov bosanski jezik je priznat od relevantnih institucija međunarodne zajednice

Rječnik srpskog jezika (1818.)

Naravno, ostajemo otvoreni za sva pitanja kao i ranije. Ali, ovakvi Petrovićevi i slični tekstovi, ne doprinose kultnurnoj toleranciji među narodima i njihovim kulturama. U tom pravcu, bošnjački intelektualci okupljeni oko Matice Bošnjaka Sandžaka, razumiju apel srpskih filologa **"Sačuvajmo srpski jezik"**!? Prva djela iz oblasti srpskog jezika, kao što je poznato, su prvi put nastala 1818. ("*Rječnik srpskog jezika*"), dakle, skoro puna dva vijeka kasnije, od Uskufijevog "*Bosansko-turskog rječnika*". Ali, ovaj apel ne treba da ugrožava druge jezike i druge narode. Ako je srpski jezik ugrožen u Crnoj Gori, što je evidentna činjenica, prof. dr. Dragoljub Petrović je svoje reagiranje i stavove uputio na pogrešnu adresu, negirajući bosanski jezik. Poznata je činjenica, da srpski jezik niko ne osporava u Sandžaku, a što je bosanski jezik na meti i zbog čega, odgonetnite sami. Opet i zbog jezika Bošnjaci, plaćaju tuđu krivicu.

Reagiranje i „ Politikin" prevod

2. (Povodom teksta dr. Dragoljuba Petrovića: *"Arapski jezici i njihove bosanske paralele"*, "Politika", rubrika "Polemika", Beograd, 21. novembar 2015.)

Zahvaljujem profesoru Petroviću, na odvojenom vremenu, kojim je tumačio jedan dio moje argumentacije, a u povodu njegovog autorskog teksta "***Efendija, koliko arapskih jezika govoriš?"***. Ovdje ću govoriti na visini lista "Politike", nadajući se da ću doprinijeti boljem razumijevanju i uspostavljanju mostova među ljudima koji različito misle, ne samo o jeziku, već i o drugim pitanjima ljudske egzistencije.

Nažalost, uz sav respekt, odgovor prof. Petroviću nije bio u cjelini moguć, upravo iz razloga što, reagiranje Matice Bošnjaka, sa potpisom moje malenkosti, nije bilo autentično objavljeno. Prvo,

tekst je skraćen i praktično preveden sa bosanskog na sprski te je prilagođen uređivačkoj koncepciji lista "Politika". U drugom slučaju, da je prof. Petrović uputio svoj prilog Nezavisnoj reviji "Sandžak" ili "Sandžakpressu", bio bi mu objavljen, onako kako ga je on napisao. U tom slučaju, ako se tekst skrati i preuredi, on izgubi smisao, bez obzira što je riječ o srodnim jezicima, na kojima se mi možemo, ipak, razumjeti i ako se želimo (lično želim) poštivati. U tom pravcu, ova teza ide u prilog svim budućim sudionicima polemike oko bosanskog jezika i drugih jezika na ex-yu prostoru.

Ono što sam shvatio u iskazu, cijenjenog prof. D. Petrovića, jeste da on iz priloga u prilog, negira bosanski, kao jezik Bošnjaka, nudeći već odavno kritički prevladanu formulu ponovnog "opredjeljivanja". Zacijelo, taj proces opredjeljivanja je završen povijesnom fazom 1967.-1971., u vrijeme kada je bio zabranjen časopis "***Život***" u Sarajevu (čiji je urednik bio Mehmed Meša Selimović), upravo zbog autorskog teksta akademika M. Filipovića "*Bosanski duh, šta je to?"*. Izgleda, da ta tema "bauk," **bosanski duh** i **bosanski jezik**, ne prestaje, bez obzira, što se Republika Srbija i njene regije, kao i kulturni fenomeni nalaze u jednoj novoj i **delikatnoj balkanskoj i europskoj tranziciji, gdje su Bošnjaci kao narod, suvereni na prostoru gdje žive, a njihov bosanski jezik je priznat od relevantnih institucija međunarodne zajednice**. Matematičari bi rekli, Bošnjaci i bosanski jezik su aksiomi. No, volterijanski rečeno, ostaje da

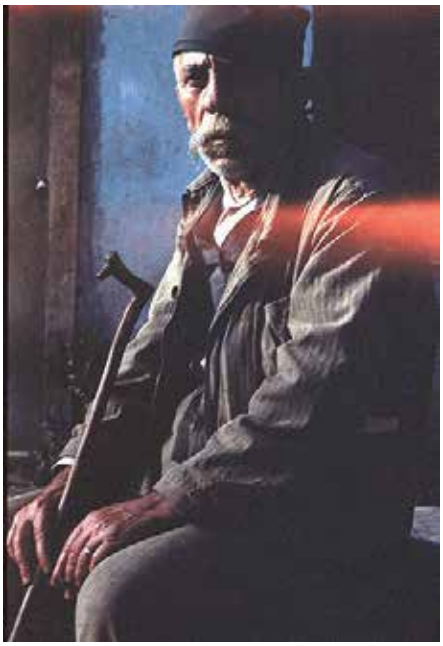

■ **Istraživači s Harvarda snimili 19 epova „pjevača priča": Avdo Međedović**

cionalizirati Bošnjake!? Mnoge bošnjačke institucije, a među prvima i Islamska zajednica u Srbiji, je E. Kusturicu ustupila srpskoj kulturi, bez kusura.

U tom kontekstu, primio sam kao jedan poseban izazov, opservacije prof. D. Petrovića, koje dolaze iz posebne busije, naglašavajući svoj prijevod da je pojam Bošnjak "Srbin iz Bosne"! (Kafkijanski apsurd, no coment). Prošla su ta vremena, prof. Petroviću, da se moglo manipulirati sa Bosnom i Hercegovinom, bez obzira na njenu milenijumsku povijest. Isto kao što je govor Srba, kako u Srbiji, tako u bilo kojoj enklavi u svijetu **srpski**, tako je i bosanski govor Bošnjaka, ne samo u Bosni i Hercegovinu i Sandžaku, nego u svim zemljama i enklavama gdje žive Bošnjaci - **bosanski**. Kazano sa stanovišta filozofije, **jezik je čovjek i vatan egzistencije**, kako bi jedan Hajdeger rekao, *jezik je kuća bitka*… Međutim, rezultati diskusija o jeziku, predstavljaju hegelovski rečeno, "*goli leš*". Zato ljudi, koji poštuju svoj jezik, na taj način imaju respekt prema svim jezicima, ne samo narodima sa kojima zajedno žive, već i drugim jezicima u svijetu uopće. U tom pravcu, imam potpuno razumijevanje za stavove srpskih lingivsta i pisaca, koji se pod devizom "*sačuvajmo srpski jezik*", mogu čitati svakodnevno u "Politici" i drugim medijima.

Konstantin filozof je ponudio rješenje, koje vodi međusobnom priznavanju jezika i našem širem razumijevanju, kada su u pitanju srodni jezici. Ovaj srednjovjekovni pravoslavni mislilac je istakao da je srpski jezik nastao kombinacijom bosanskog i bugarskog jezika. Zato je, očigledna i relevantna činjenica, da bosanski ima dužu povijest od ostalih slavjanskih jezika na Balkanu za oko 200 godina

Jezik Bošnjaka – bosanski

Vama i svim povjesničarima je poznata činjenica, da Bosna i Hercegovina, kao multikulturna i viševjerska država sa hiljadugodišnjom tradicijom traje, bez obzira na doživljenu agresiju, od Berlinskog kongresa do sada, skoro 14 decenija. To je bio težak vakat, koji nije zaobišao ni druge narode. Upravo iz tih razloga potrebno je da se kao znanstvenici, kulturni poslenici, pisci i humanisti okrenemo budućnosti, kako bi mlađe generacije, što manje bile suočavane sa problemima sa kojima su živjeli njihovi preci. Zato me čudi, da uprkos tendencijama, kao uspostavljanju mostova suradnje među narodima, Vi dolazite kao vanjski negator bosanskog jezika. Ostaje nejasno, čime je Vaš potez uvjetovan? Ne želim da izražavam kao pisac pasivan odnos prema ovom pitanju, jer u tom pravcu postoje značajne institucije u bošnjačkom narodu, kako u regiji Sandžaku, tako i šire, počev od BANU, kao krovne znanstvene institucije, te preko BNV-a, zatim filoloških katedri koji ovo pitanje, nadam se, neće ignorirati.

Helem, zapamtite, profesore Petroviću, da je na paradigmi bošnjačko-sandžačkog epskog pjesništva, kazanog na bosanskom jeziku, riješeno golemo književno **Homersko pitanje**. Dakle, tu enigmu su riješili istaknuti profesori i istraživači sa Harvarda, početkom 30-ih godina, prošlog stoljeća, koji su razgovarali i snimili 19 epova od pjesnika **Avda Međedovića** (Akovo, Bijelo Polje, 1866.-1953.), i koji su ovog nenadmašnog "*Pjevača priča*" (kako ga je nazvao **dr. Albert Lord**), vrednovali, da je nadmašio u svojim pjevanjima jednog legendarnog **Homera**. Da to nisu rekli vrhunski stručnjaci sa Harvarda, to Bošnjaci danas ne bi mogli drugima dokazati i šire elaborirati, upravo zbog presije u kojoj žive u vrtlogu ralja između Srbije i Crne Gore. Zato postavite anketno pitanje, koliko učenici srednjih i osnovnih škola znaju o Homerskom pitanju? Njihovi

Vi kažete svoju istinu. Dakle, atak na bosanski jezik Bošnjaka, doživljavamo kao osporavanje prava na život i na mišljenje. U to ste nas uvjerili kakve ličnosti Vi podržavate, gdje ste uz pominjanje nekih bošnjačkih pisaca apostrofirali ime režisera **Emira Kusturicu**, kao paradigmu, kako se Bošnjaci trebaju ponašati u Srbiji. Ovdje ste se jasno izjasnili, da je ključna tendencija programa, kako dena-

Bosanski jezik se najljepše govori u Prijepolju (gdje bi trebalo osnovati Institut za jezik ili neki studijski program), zatim u Priboju, Pljevljima. Oni pojedinci, koji šute i gledaju svoja posla, pridružuju se ataku na bosanski jezik i bošnjačku kulturu uopće

odgovori će ukazati na činjenicu koliko, upravo, znaju njihovi nastavnici.

Zacijelo, narod kojem pripada jedan Avdo Međedović, čiji se opus izučava na mnogim svjetskim univerzitetima, zaslužio je bar malo poštovanja od Vas i od drugih, koji se bave značajnim filološkim pitanjima. Prema tome, jezik je preduvjet sjećanja i pamćenja. Zato je istinska sloboda, da se svi možemo izraziti na svom jeziku, kako to argumentirano i bez predrasuda prezentira prof. dr. **Brankica Čigoja**, u svojim stručnim prilozima, kao i da zaštitimo svoj jezik od raznih nasrtaja, koji idu do toga da se jezik pojedinog kraja ili sela, imenuje kao zaseban jezik, što nije.

Zato želim, kako profesoru Petroviću, da se ne iznenađujete drukčijim reakcijama, tako i budućim, eventualnim sudionicima u raspravi oko ovih ili sličnih pitanja, da otvorimo dijalog: **Da li je relevnantno, otvoreno pitanje, kada se raspravlja o bosanskom i srpskom jeziku, kao i o drugim jezicima – šta je Konstantin filozof, najstariji pravoslavni duhovnjak, mislio i pisao o ovim jezicima na Balkanu?** Meni je to jasno. Ako je mojem oponentu i budućim sudionicima diskusije to poznato, vjerujemo, da ćemo dobiti jedan konstruktivniji prilaz rješavanju jezičkog pitanja, ne samo na teritoriji R. Srbije, već i šire u regionu. Zacijelo, **Konstantin** filozof je ponudio rješenje koje vodi međusobnom priznavanju jezika i našem širem razumijevanju, kada su u pitanju srodni jezici. Ovaj srednjovjekovni mislilac je istakao, da je srpski jezik nastao kombinacijom bosanskog i bugarskog jezika. Zato je, očigledna i relevantna činjenica, da **bosanski – ima dužu povijest od ostalih slavjanskih jezika na Balkanu**. U tom kontekstu, naša namjera nije da arbitriramo o problemima koji imaju srpski jezikoslovci sa očuvanjem srpskog jezika, već da osmislimo **strategiju očuvanja i razvoja bosanskog jezika**. S druge strane, represivni režimi Srbije i Crne Gore, su učinili sve tendenciozno, da su danas, **turcizmi** i uopće **orijentalizmi** prisutniji u zboru Nišlija i Kragujevčana, primjera radi, nego u zboru Novopazaraca i Rožajaca. Zato, Bošnjaci zbog svog bosanskog jezika ne mogu plaćati neosnovanu i nelogičnu "krivicu", jer su biološki i duhovno opstali, uprkos genocidima nad njima. Pravo na bosanski jezik je istovremeno pravo na identitet Bošnjaka, kao i formula njihovog opstanka na surovim prostorima balkanske tranzicije. Samim negiranjem bosanskog jezika, kao matičnog jezika Bošnjaka, srpski lingvisti pokazuju političke aspiracije tamošnjih lidera, da se nisu odrekli pretenzija prema suverenoj i međunarodno priznatoj državi Bosni i Hercegovini, s jedne strane, i da ometaju regionalni razvoj Sandžaka, s druge strane. Bosanski političari podstiču i održavaju dobru suradnju sa službenim Beogradom i službenom Podgoricom, a ovi centri moći, indirektno forsiraju tajne i javne grupe da osporavaju Bosnu i Hercegovinu, kao i da ponižavaju bosanski jezik!

Nadamo se da će profesor D. Petrović prihvatiti naš poziv da dođe u Sandžak i lično svojim čulima doživi ljepotu bosanskog jezika. To se ne odnosi samo na njega, već i na sve dobronamjerne istraživače, kojima je stalo do novih saznanja i istine o bosanskom jeziku. Vjerujem, da će se složiti eksperti bosanskog jezika, da se ovaj jezik najljepše govori u Prijepolju (gdje bi trebalo osnovati Institut za jezik ili neki studijski program), zatim u Priboju, Pljevljima. Oni pojedinci, koji šute i gledaju svoja posla, pridružuju se ataku na bosanski jezik i bošnjačku kulturu uopće. Zato, dižemo glas, po kome nisu pozvani i dužni pisati apologiju bosanskog jezika samo akademici **Dževad Jahić, Ferid Muhić, Muhamed Filipović** i **Muamer ef. Zukorlić,** već smo slobodni uputiti apel, svim bošnjačkim piscima, intelektualcima i kulturnim poslenicima, da ne zatvaraju oči pred ovim esencijalnim i egzistencijalnim pitanjem bošnjačke duhovne egzistencije. ◆

Godinu dana prije štampanja romana Sijarić je dobio prvu, ondašnju milionsku, nagradu na anonimnom konkursu izdavačkog preduzeća „Narodna prosvjeta“

„Bihorci“ su majdan raskošnog i sočnog sandžačkog govora

Za sjećanje na Ćamila Sijarića uvijek ima razloga, a najveći je njegovo književno djelo. Nešto o njegovom romanu „Bihorci“ govorit ćemo u ovom radu te ujedno podsjetiti da je prošlo 26 godina od kako je nesretno stradao u Sarajevu. Bilo je to 6. decembra 1989. godine

Književno djelo je složeno semiotičko jedinstvo, kompleksan znak, kojim se izražavaju rijetki, najčešće oni hrabri, oni koji imaju šta reći o svijetu u kojem žive i kojim neminovno hode. Stvaranje je novo otkrivanje života, povratak na izvor, na put koji vodi natrag ka djetinjstvu, ka mirisima djetinjstva. Pisati i objaviti napisano znači prepustiti drugima da sude o napisanom. Kad je već tako, uzimamo pravo da sudimo o prvom, davno objavljenom romanu Ćamila Sijarića, jednostavnog naslova – Bihorci. Odmah ćemo reći da su Bihorci učinili Ćamila Sijarića jednim od najautentičnijih i najboljih pisaca na ovim prostorima.

Bihorci su prvi roman Ćamila Sijarića. Objavljen je 1956. godine. Godinu dana ranije za ovaj roman Sijarić je dobio prvu, ondašnju milionsku nagradu na anonimnom konkursu izdavačkog preduzeća Narodna prosvjeta. Proglašen je najboljim jugoslavenskim romanom u konkurenciji između 150 rukopisa. Kritika i kulturna javnost su još na samom početku istakli da Bihorci u našoj književnoj produkciji predstavljaju novinu i u tematskom i u jezičkom smislu. Zato je roman doživio veliki broj izdanja i preveden na veliki broj jezika.

Prepoznavanje dobrih pisaca

Poznato je da ne postoje utvrđena kritičko-teotijska načela za prepoznavanje dobrih pisaca, ali to ne znači da ne postoji nikakav način da se dobri pisci prepoznaju. Neki su veliki i prepoznatljivi po jedinstvenom strukturiranju književnog teksta, neki po načinu komponiranja književnih likova. Ćamil Sijarić je prepoznatljiv po mnogo čemu, najviše po Bihoru, odnosno Bihorcima. Njima je Sijarić povezao sva svoja djela u skladnu cjelinu u kojoj ima mjesta za sve božije ugodnike. Tako teme iz zavičaja transformira i sintetizira u opće teme. Opisuje posljedice djelovanja stare i nove ideologije u jednom zatvorenom svijetu, a, ipak, Sijarić nije regionalni pisac, niti folklorno-dekorativni pripovjedač.

■ Piše: **akademik, prof. dr. Hasnija MURATAGIĆ-TUNA**

Ljepota umjetničkog djela sastoji se u tome da ono sveukupnošću izraza, preko književnih likova, djeluje na čitaoca, tako da mu sugerira jednu novu umjetničku stvarnost u kojoj se nalazi puna istinitost života, u kojoj se čini da je sve utemeljeno na životnoj realnosti.

U romanu nas Sijarić vodi po živopisnim predjelima svoga Bihora, pričajući nam nešto što je i moglo biti istinito, ali Bihorci su, kao i sva Sijarićeva djela, prije plod njegove pjesničke kreacije, čudesna mješavina zbilje i fikcije, nadasve originalne.

Od pojave Bihoraca pa do naših dana napisan je veliki broj radova koji se bave njegovim tumačenjem. Pisali su o njemu i književnici i lingvisti, svi u želji da objasne književne i lingvističke osobenosti ovoga u mnogo čemu specifičnog djela i pisca izoštrenog posmatračkog dara i sposobnosti, pisca ogromnog znanja i iskustva. Podsjetit ćemo na recenziju Borislava Mihajlovića-Mihiza, napisanu povodom nagrađenog Sijarićevog romana Bihorci. On piše da su Bihorci psihološko svjedočanstvo o životu „jednog zabačenog muslimanskog sela pod planinom“, neposredno poslije Prvog svjetskog rata. U njemu se opisuje nekoliko snažnih protagonista i epizodista. Fabula je „jedinstvena i zanimljiva“, kompozicija „logičan redosled sa retkom retrospekcijom, psihološko insistiranje na čvorovima romana“. Ideje nasilja nema. Jezik je „narodni, stilizovan, aromatičan... lako inspirisan narodnom poezijom“, sredstva: „lirikom protkana opservacija, unutrašnji monolog, naracija, anegdota“ (Zbornik: Kritičari o djelu Ćamila Sijarića, ANUBiH, Sarajevo, 1986, 184, 185). Muhidin Džanko tvrdi da je Borislav Mihajlović na gotovo školski način najavio jednog velikog jugoslaven-

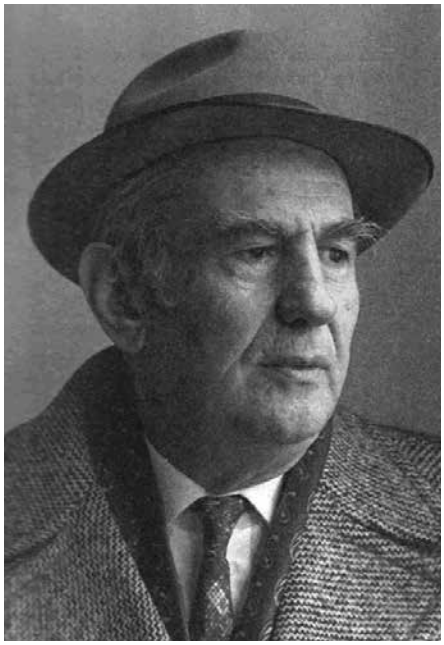

■ Ćamil Sijarić

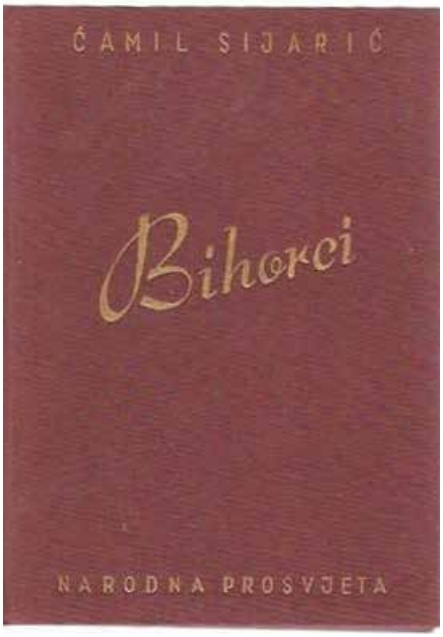

■ Roman „Bihorci“

skog pripovjedača i romanopisca „označavajući ga na koncu svoje recenzije kao ‹pisca u usponu›“ (Kritika o Ćamilu Sijariću, u: Književno djelo Ćamila Sijarića, ANUBiH, Sarajevo, 2003, 168).

Poslije Bihoraca objavljene su brojne pripovjetke Ćamila Sijarića: Zelen prsten na vodi (1956), Naša snaha i mi momci (1962), Sablja (1969), Na putu putnici(1969), zatim romani: Kuću kućom čine lastavice (1962), Mojkovačka bitka (1968), Konak (1971), ali su se Bihorci smatrali najboljim i najtipičnijim romanom, u kojem je došlo do izražaja Sijarićevo slatko i opojno pripovijedanje „nalik na usmeno čaranje i eglenisanje“ (Pripovijetke pisaca Bosne i Hercegovine, Veselin Masleša, Sarajevo, 1973, 246).

Kritike i pohvale

Međutim, bilo je i onih koji nisu imali riječi hvale o Sijarićevom prvom romanu. Krajnje negativno i vrlo arogantno o Sijarićevom umijeću pripovijedanja pisao je Miloš Bandić u ogledu s pejorativnim naslovom Veličanje prosječnosti (1958). Bandić tvrdi da je u Bihorcima prisutan tipični folklorni izraz sa regionalističkim obilježjima, odnosno da su Bihorci anahronizam iskazan u navodnoj imitaciji srpske seoske realističke pripovijetke i aluzijama na loše Veselinovićeve priče sa dugim i tautološkim dijalozima. Stil (izraz) je korektan, ali „još nestabilan i pun pukotina“.

Bilo je i onih koji su roman kritizirali zato što su smatrali da je odstupao od uobičajene, bolje reći, tradicionalne romaneskne forme i strogo uređene kompozicije, ali i zbog toga što nije imao fabulu i glavnog junaka koji bi radnju romana objedinjavao u jednu cjelinu. Roman je kritiziran i zbog toga što je impregniran epizodama zbog kojih se, tobože, osnovna nit priče ne može jasno uočiti i pratiti.

Enver Kazaz vrlo lijepo uočava da ta kritika „ne uviđa mozaičku strukturiranost romana i višesmjernost njegove tematske i idejne preokupacije, te polifoničnosti semantičkih mreža teksta“, i zaključuje da se, zapravo, ovakve epizode „u izvjesnom stepenu osamostaljuju da bi ocrtale kulturološki kontekst osnovne fabularne linije i utemeljile postupak stapanja različitih vrsta diskursa unutar složene romaneksne strukture“ (Život, broj 1-2, Sarajevo, 2000).

Odveć je poznato, zamjerke Miloša Bandića i drugih, pored Envera Kazaza, anulirali su i Mithat Begić, Dejan Đurčković, Nikola Kovač, Enes Duraković, Fahrudin Rizvanbegović, Miodrag Lalević, Predrag Palavestra, Radojica Tautović, Radovan Vučković, Miroslav Egerić, Marko Vešović, Asim Peco, Božo Milačić, Karlo Ostojić, Ljiljana Šop, Hasnija Muratagić-Tuna, Savo Stevović i još brojni proučavaoci djela Ćamila Sijarića. Dovoljno je istaknuti još samo ono što je u ogledu o Ćamilu Sijariću, u knjizi Roman 1945. – 1990. (Sarajevo, 1991), kazao Dejan Đurčković. On, naime, ističe vanredni značaj prvih knjiga ovog sandžačkog pisca, i tvrdi da Sijarićevo djelo svojom tematikom i prikazom mentaliteta jednog egzotičnog svijeta korespondira sa idejama svjetske kulturne antropologije iz polovine dvadesetog stoljeća. Sijarićeva djela su ponudila književnu viziju „jednog egzotičnog, iskonski čednog, modernim predstavama života nepomućenog svijeta, koji još uvijek ‹siše grudi prirode›“ (147, 148). Ove Đurčkovićeve konstatacije u mnogome podsjećaju na ono što je u Ogledu o Ćamilu Sijariću zapisao Midhat Begić (Sabrana djela, Raskršća IV, Svjetlost, Sarajevo 1987). Begić je naglasio da je Sijarićev stilski metod nov i originalan, da je Sijarićeva naracija posve svježa u jugoslavenskoj prozi pedesetih i šezdesetih godina dvadesetog stoljeća (384).

Treba odmah reći da Ćamil Sijarić nije slijedio modne književne pokrete. Zbog toga ga je kritizirao i V. Krnjević (U trenucima nadahnuća, u knjizi: Kritičari o djelu Ćamila Sijarića, ANUBiH, knj. 8, Sarajevo, 1986), ali i zbog toga što je tematski neinteresantan, što se služi zastarjelim proznim kazivanjem, pa po Krnjevićevom mišljenju „Sijarić bi se teško održao u literaturi koja ima malo veće pretenzije“. Unatoč svim kritikama, Sijarić opstaje, čak se sve više proučava.

Sijarić je, to je evidentno, bio opčinjen tradicijom, jer je na njoj stasavao, i želio ju je što više otkriti i pokazati čitalačkoj publici, koja je u vrijeme objavljivanja Bihoraca već bila zatrpana književnim djelima pisaca koji su nudili vlastitu modernost. Ipak, u Sijarićevom književnom postupku sadržani su moderni pripovjedni obrasci, prisutno je razlaganje realističkog modela naracije

Sijarić je, to je evidentno, bio opčinjen tradicijom, jer je na njoj stasavao, i želio ju je što više otkriti i pokazati čitalačkoj publici, koja je u vrijeme objavljivanja Bihoraca već bila zatrpana književnim djelima pisaca koji su nudili vlastitu modernost. Ipak, u Sijarićevom književnom postupku sadržani su moderni pripovjedni obrasci, prisutno je razlaganje realističkog modela naracije.

„Bihorci su izašli u vrijeme dominacije simplificiranog mimetičkog modela i zahtjeva soc-realizma za ideološkom reprezentacijom stvarnosti u književnome djelu. Sijarićev roman potpuno se oglušio o takav književni model ,otvarajući prostor ne samo za novu književnu topografiju nego i za sasvim drugačiji pristup organiziranju narativnih postupaka i osnova. U vrijeme dominacije proze s tezom, Sijarić piše roman sa lirsko-psihološkom dominantom i analitičkim razlaganjem mehanizama folklornih kulturnih oblika i principa na kojima opstoji patrijarhalna zajednica. Upravo kroz te aspekte priče razvija se i analitički diskurs u kojemu pisac otkriva da je temeljna figura egzistencijalnog smisla njegovih junaka priroda, a ne ideološki utemeljena zajednica.“ (E. Kazaz, Romani Ćamila Sijarića /Život, broj 1-2, Sarajevo, 2000/).

Bihorcima Sijarić vrlo pažljivo bira scene i vrlo ih vješto uklapa u specifičan milje, odnosno u specifičnu mozaičku strukturu, koja sugerira bogatu panoramu likova i događaja, tačnije, cjelokupnu atmosferu. U njoj dominira melanholija, kao posljedica duševnih stanja likova koji su pritisnuti kišnom maglovitom jeseni i hladnom zimom, koji žive u mrkom selu Rašlju, ubijenim vremenom, u kućama pokrivenim crnom čađavom slamom i gaze kaljavim putevima.

U tom Bihoru vodi se tiha, ali bespoštedna borba između sumnje i nade, između sna i zbilje, materijalne pohlepe i vjerskog fanatizma, između bijede i zla svakovrsnoga. Zato je to anatemisana zemlja, ali u njoj bitiše dramski uzbudljiv svijet. Bihorci su roman naročitih atmosfera u kojima dominira mučna strepnja pred novim mogućnostima života.

Sijarić, dakle, ne želi da u prvi plan ističe ljudske drame, već specifičnu atmosferu i ambijent Bihora. Zato je atmosfera veoma upečatljiva i vrlo sugestivna, pa se roman doživljava kao „poetizovana panorama... slika o načinu života i ljudi u jednom malom izolovanom selu u Sandžaku“ (R. Tošović, Ćamil Sijarić: Bihorci, Narodna prosvjeta, Sarajevo, 1956, Politika, Beograd, LIII, 1956, br. 15351). To je roman o svijetu do kojeg rijetko dopiru glasovi spolja. U njemu je sve tiho i nečujno. Bihorci su hronika jednog vremena u kojoj se preko individualnih sudbina tumače opći tokovi ljudskog života u izmijenjenim historijskim uvjetima, a oni su samo okvir u kojem se prepliće individualno i kolektivno stradanje i patnja.

Pričajući o životu nekog hadum-hodže, Sijarić priča historiju ljudi svoga zavičaja, lahkom ironijom i podsmjehom, zumirajući vrijeme kada je tek stvorena jugoslavenska država u čijim se granicama našao i Sandžak. Kroz vizuru Hadžije, jednog od glavnih likova romana, Sijarić nas vodi u bihorsko selo Rašlje, jedino u čitavom Bihoru koje je imalo mahale. U njemu se odvija gotovo cjelokupna radnja romana. U tom Rašlju sve je nekako bilo omeđeno. Najviše granice, ali i život u njemu. Granice su se pomjerale samo onda kada se zbiljski preskoče. Samo se jednom godišnje odlazilo na Lađevac, za Aliđun, ili na bjelopoljsku čaršiju. Živjelo se od zemlje i stoke. Živjelo se stihijno i prirodno, gotovo nagonski. Osluškivao se damar prirode i njenih zakona. Pratile su se njene mijene i djelovalo u skladu s njima. Historijske promjene ih nisu naročito doticale. Valjda zbog toga što su česte i nepostojane.

Rašlje je kao i svako drugo sandžačko selo. A sela su u Sandžaku takva da „kuća kuću dozvati ne može“. Jedna su polegla uz strminu, druga se spustila niz potoke, „treća ugazila u šumarke ili se skupila uz hrastov gaj“. Svako je u zavjetrini „i tu traje – staro, mrko, ubijeno vremenom“. U njemu živi usamljen i zatvoren, gotovo umrtvljen svijet, pritisnut bijedom. Samo se priroda mijenja i pokreće po ustaljenim zakonima. Sijarić gotovo hroničarski prati zbivanja ove patrijarhalne zajednice u kojoj čili mogućnost daljeg opstanka tradicionalnih obrazaca života. Njeno propadanje je neminovno, jer je pritisnuta sa svake strane. Režim kraljevske Jugoslavije na najprimitivniji način podstiče iseljavanje bošnjačkog naroda u Tursku. Bošnjačkom narodu se jasno „stavlja na znanje“ da je u novoj državi nepoželjan i da nema šta da traži. Zato se „putem od Bihora ka Novom Pazaru zacrveni počesto komora – kljuse ili dvoje pod sanducima, za njima žene i muškarci, i djeca u novim opancima, mala u naručju i na krkačama – i puno suza i uzdaha za svojim mrtvim djedovima koji ostaju tu u Bihoru. Tako u tu tuđu neznanu zemlju odu konopljane bihorske košulje, šarene uzice, išarani ćilimi, ispisani pasoši, rastužena srca – sad nekako velika, jer su tužna, i jer sad najviše osjećaju: odvajaju se od rodne zemlje, od krša, od puta, od njive, od pojila.“ S druge strane, zajednica propada iznutra jer u njoj više ne vrijede patrijarhalni zakoni. Oni od kojih se najmanje očekuje, seoski poglavar Halimača i „svešteno lice“ Hadžija, služe se raznim prevarama, i degradiraju uobičajene moralne vrijednosti patrijarhalnog, poštenog svijeta. Rašlje, dakle, nije ostalo izvan aktuelnih historijskih i političkih događanja, iako se čini da je totalno odvojeno i daleko od svega što se naokolo mijenjalo.

Borba za goli život

Vlast, žandari, hajduci i komite su se u Bihoru stalno smjenjivali, ostajala je tvrda zemlja i borba za goli život. Ali se živjelo nekako. Svi su trpjeli i patili, dotrajavali i tiho nestajali, ali i sanjali svoje snove: Halimača da održi svoje bogatstvo, Hadžija da ispuni svoju svetu dužnost, da ode na hadž, Zemko da pobjegne u Tursku, Kaplar da uspostavi zakon i podigne kulturu na viši nivo, Hatka da nađe sreću itd. Jedni su bili lukavi, prepredeni, agresivni i surovi, drugi, prkosni fantasti, ali mehki i nježni, pjesničke duše, lahkoranjivi. Sijarić ih takvima i prikazuje, bez imalo dotjerivanja. Sijarić je stvorio jednu kolektivnu sliku Bošnjaka u Bihoru, koji uprkos brojnim nedaćama, siromaštvu, bijedi, ratovima, pljačkama, selidbama, nastoje da uspostave nekakvu harmoniju, vezujući se čvrsto za rodnu zemlju, koja im je mjerna jedinica svih vrijednosti. Otuda prelijepi opisi prirode. Tu su šumski proplanci, sjene planinskih obronaka, mokro granje, zelena žita, bistro nebo i bistri potoci, neuhvatljivi sunčevi zraci, tamne vrane, igra lastavica, igra boja, kiše, magle i snjegovi.

Hadžija i Zemko

Mnogi tvrde da u romanu ne postoji glavni junak. Mislimo da to nije tačno. Literarna građa cijeloga romana vrti se oko Hadžije. On je ličnost oko koje se prelamaju gotovo svi važniji događaji u selu; drugima služi za najraznovrsnije špekulacije, s njim roman počinje i s njim se završava. Čist i lijep, kao otkinuti cvijet, da od njegove bijele čalme, zelene dolame i žutih čizama sokak sine, nekako je neophodan za odvijanje same radnje, i zato je stalno prisutan, mada više kao posmatrač nego kao aktivni saučesnik. Pored toga što je fizički lijep, Hadžija je pametan i duhovno impozantan. Čvrst u vjeri i okrenut Allahu, zanima se za zakone višeg smisla, za čovjekovo postojanje i bitisanje na zemlji, za smrt kao ljudski udes,

Ćamil Sijarić je prepoznatljiv po mnogo čemu, najviše po Bihoru, odnosno Bihorcima. Njima je Sijarić povezao sva svoja djela u skladnu cjelinu u kojoj ima mjesta za sve božije ugodnike. Tako teme iz zavičaja transformira i sintetizira u opće teme. Opisuje posljedice djelovanja stare i nove ideologije u jednom zatvorenom svijetu, a, ipak, Sijarić nije regionalni pisac, niti folklorno-dekorativni pripovjedač

kao neminovnost neminovniju od svih neminovnosti. Savršeno je svjestan čovjekovog fizičkog nestanka sa zemlje i besmisla posjedovanja materijalnih dobara. Govoreći o smrti Rašljanima kaže: «... Eto... čovjek!... Živ... živ i zdrav, hodi i radi - i - hop, umre ... legne u zemlju ... go, bos, sam i bez briga zemaljskih, bez laži - hodite crvi. A vi se svađate i bijete ... a oko šta - komadića zemlje!, svi ćete imati gdje da legnete, ne bojte se. « Dakle, Hadžija je svjestan da je sve na ovom svijetu samo iluzija. Otuda nam je sasvim jasno da je cjelokupno njegovo ponašanje usklađeno s njegovim vjerskim učenjem. Kao i svaki pravi vjernik, musliman, poštuje zakone svoje vjere, klanja pet vakata, uči Kur›an i vjeruje u Ahiret i Sudnji dan, kada će svako dobiti ono što je zaslužio: Džennet ili Džehennem. Vjeruje u vječni život koji iščekuje u miru i spokoju. Nekako tiho, ali ne bez emocija, vrlo često govori o tome „kako će doći jedan dan, kada će ljudi izgubiti vezu s onim što su bili, dići će se sa zemlje običaji, nestaće vjera u jednoga boga i povjerenja među ljudima, pa će bog - eh tog časa poslati deliju sa zelenom sabljom i udri, sijeci. I on će posjeći sve što glavu ima - ostaviće samo vjernike. Taj dan iščekati ... završi Hadžija i dođe mu da nešto zaplače...» Kad se sve ovo uzme u obzir, onda se ne treba čuditi zašto dopušta da drugi donose odluke u njegovo ime. Unutarnja harmonija i uravnoteženost čini da se apsolutno nehajno i nezaiteresirano odnosi prema svemu što se u spoljnjem svijetu događa, čak i onda kada se nešto najdirektnije tiče njega samoga. Dovoljno je samo podsjetiti na njegovo ponašanje u vezi sa ženidbom: «Hadžija je gledao u svoje noge. Njemu bi bilo najmilije da ga ta ženidba mimoiđe. Ali kako? I on veli isto onako kao što je zimus rekao: da sve prepusti Halimači, jer nevješt je on u tim stvarima, a eto tu je, nek čini od njega što mu drago.» Rašljani ga zbog „druženja s ćitabima i učenosti“ poštuju, naročito na početku romana, ali će se kasnije spram njega odnositi i s dozom nepovjerenja, jer su mu sušta suprotnost. Oni su život podredili surovim nagonima, ličnim interesima i instiktima za golu egzistenciju. Više vjeruju u ovaj život i njemu su okrenuti. Hadžija se u svakom pogledu razlikuje od ostalih likova romana, čini se nevještim i nesposoban, pa i nerazumljivim, jer nije sklon intrigama i tjelesnim uživanjima, ali se ne može reći da je slabić, da je lišen strasti i da je karakterno neizgrađen. On je samo takav „da vjeruje da čovjek, pored pripadanja prirodi, pripada, prije svega, jednom uzvišenom poretku stvari. Takvo uvjerenje prati živo osjećanje prikrivene stvarnosti i shvatanje da se za njeno vječno pridobijanje moramo duhovno pripremiti i pročistiti“(S. Tomović-Šundić, Bihorci Ćamila Sijarića, Almanah, broj 21-22, Podgorica, 2003). Stoga, njegovo izdizanje izvan realnih životnih tokova i njegova pasivnost djeluje sasvim prirodno.

Donekle je Hadžiji sličan Zemko. I njemu je sudbina tegoban život, u fizičkom i moralnom smislu, on to nekako podnosi, ali se s tim ne miri.

Zemko svoje Rašlje doživljava kao prostor bez izlaza i nade. Nadu i vjeru zamjenjuje sumnjom i rezignacijom. Strah potiskuje mučenjem, ne vlada svojim postupcima, ne donosi odluku koja bi svjedočila njegovu slobodnu volju, već tjera inat cijelom selu, a zbog toga najviše sam pati. Njegova sudbina je najviše obilježena nesretnim historijskim okolnostima koje su se neminovno prenijele na Bihor, inače odsječen svijet, u kojem plah narod strahuje pred nekom nepoznatom silom. S novim vremenom ne umije da ostvari komunikaciju, a ne zna kome da objasni svoj slučaj. On samo zna da se neće potčiniti nepoznatoj sili, a ne može se ni pobuniti, jer mu pobuna ne pruža nikakvu nadu. Sijarić izokrenutu svakodnevnicu smatra plodom političkih gibanja i etničke samoizolacije muslimana u periodu poslije Prvog svjetskog rata, pa je upravo preko Zemka, historijsku temu, povlačenja Turaka sa Balkana i migracije koje su uslijedile, sveo na ličnu dramu maloga čovjeka.

Bihorci su samo na prvi pogled poetološka priča o zabavnom životu jednog malog kraja, a mnogo više prozirna i britka naracija koja raskrinkava intimne i kolektivne konvencije i vrlo složen ideološki poredak. Roman je samo naizgled priča o prostim ljudima, onim najbližim prirodi, naivnim i jednostavnim. Zapravo se radi o vrlo složenim ličnostima, izuzetne pronicljivosti i inteligencije. Dovoljno je samo uputiti na Hadžiju i njegovo udaljavanje i otuđivanje od svih ostalih u selu, jer se usmjerio na nešto drugo, na ćitabe i hadž, i tako presjekao normalne dodire sa prirodom, njenim izvorima i njenom čulnošću, s emocijama i krvlju u žilama. Hadžija je, kao što smo rekli, učen, miran i pametan, obučen lijepo i drugačiji. Ali, iako obrazovanjem, i svim ostalim, odskače od sredine, njega u životnim postupcima nadmašuje čovjek čijim cijelim bićem gospodari priroda. Čovjek koji je krvlju i osjećanjima vezan za zemlju, prepredeni surovi planinac, Halimača, koji gotovo uvijek nađe puta da realizira svoje želje. U tome ge ne može spriječiti ni priučeni Kaplar, predstavnik vlasti. Inače, svaka ličnost ima nešto svoje, nešto čime se ona odvaja od svih ostalih – bilo da se radi o njenim životnim postupcima, njenom načinu izražavanja, ili pak samo svojim imenom. Sijarićevi junaci nose vrlo zanimljiva imena, svojstvena kraju o kojem Sijarić piše, a malo poznata široj regiji. Zato ih i ne nalazimo u rječnicima muslimanskih imena, čak ni u onom najpoznatijem koji je sastavio Ismet Smailović. ◆

Nastavak u narednom broju

Kulturološka i historiografska istraživanja Sandžaka (II)

Profilirana kulturološka istraživanja apsolutno zanemarena

Sandžak je, između ostalog, kulturološki i historiografski veoma neistraživano područje. Otuda je neophodno organizirano i institucionalno pristupiti ovom pitanju. Kulturološka istraživanja obuhvatila bi pitanja koja se tiču stanja kulturnih dobara Sandžaka, aktuelnu institucionalnu organiziranost za zaštitu i čuvanje postojećih, te za istraživanje i prikupljanje širom Balkana, Evrope i dijela Azije rasutih kulturnih dobara, uključujući i njihovu odgovarajuću valorizaciju, a time stvaranje pretpostavki za naučna istraživanja svake vrste

Ne ulazeći u podrobniju elaboraciju stanja sačuvanosti i zaštite kulturnih dobara na području Sandžaka, bitno je naglasiti da je sačuvanost kulturnih dobara veoma fragmentarna, tako da ista ne omogućavaju egzaktnu rekonstrukciju sandžačke kulturne i historijske prošlosti. Ovo se u cjelosti i gotovo jednako odnosi na nepokretna kulturna dobra (sakralni i drugi spomenici, arhitektonska jezgra, srednjovjekovna utvrđenja, arheološke nekropole i dr.) i pokretna kulturna dobra (arhivska, muzejska, bibliotečka građa). Razlozi takvom stanju su raznovrsni.

Jedan od najznačajnijih razloga je svakako nebriga okupacionih sistema i država koji su imali vlast na području Sandžaka, između ostaloga i zato što u njima nije postojao uređen sistem ophođenja prema kulturnim dobrima. Važan razlog nestajanju, pljački i uništavanju kulturnih dobara su česti ratni sukobi usljed pobuna lokalnog stanovništva, a posebno u sklopu širih vojnih sukoba koja su često zahvatala i Sandžak. Među najznačajnijim razlozima je veoma kasna institucionalizacija kulture na ovim područjima – tek u vrijeme socijalističke Jugoslavije, koja je bila spora, fragmentarna i u mnogo čemu nedostatna, te zbog svega toga nedovoljno učinkovita. Zavodi za zaštitu kulturno–historijskog nasljeđa, arhivi, muzeji, biblioteke su veoma kasno, ili to još uvijek nisu, uobličavani kao sandžačke institucije, već više kao dijelovi institucija šire administrativne razine. U takvom stanju organiziranosti, briga za kulturna dobra Sandžaka su bila sporedna briga tih institucija, koje su permanentno bile opterećene lošim uvjetima rada (nedostatak kadrova, prostora i finansijskih sredstava). Iako je danas stanje postojanja i funkcionisanja institucija kulture znatno povoljnije, ono je još uvijek daleko od zadovoljavajućeg i optimalnog. One se dominantno bave zaštitom i čuvanjem kulturnih dobara, dok su kulturološka uže profilirana istraživanja, osim rijetkih izuzetaka, apsolutno zanemarena, što je posljedica odsustva svijesti osnivača i vlastodržaca o značaju svega toga, a da se i ne govori o nekoj izvjesnosti osnivanja naučnih instituta. U takvoj situaciji druge forme organiziranja i djelovanja, kakva su strukovna udruženja, nevladine organizacije i druge organizacije civilnog društva, su pogodna forma za mobiliziranje stručnih i naučnih potencijala za izradu i realizaciju konkrentnih istraživačkih projekata u sferi kulturoloških i drugih istraživanja.

■ Piše: **Prof. dr. Azem KOŽAR**

Historiografska istraživanja

Kulturna dobra pružaju realnu sliku vremena i okolnosti u kojima su nastajala, neku vrstu rengentskog snimka određenog segmenta neke sredine. Otuda su ona nezaobilazan izvor historijskog saznanja. Međutim, ona nisu cjelovita naučna istina, već jedan njen segment, tako da se ti fragmentarni izvori saznanja tek historiografskim istraživanjima uobličavaju u višedimenzionalnu historijsku predstavu o nekom aspektu historijske prošlosti. Razumljivo, izvori jesu najvažniji, ali ne i jedini uvjet adekvatne historijske spoznaje prošlosti. Od velikog je značaja uloga historičara u tome, te stanje ukupnih društveno–političkih

■ **Sandžak prikazati zasebnom historijskom regijom**

odnosa u određenoj državnoj zajednici. Uslijed svega toga, zbog međusobnog prožimanja i uzajamnog djelovanja svih tih faktora, historijska istina je najčešće necjelovita, fragmentarna ili iskrivljena. Kulturna dobra, historičare i historijsku nauku su svi minuli sistemi, a tako je i danas, nastojali staviti u funkciju svojih interesa, tako da je, prema riječima akademika Envera Redžića, „ istorijska nauka u svim društvenim epohama najviše trpjela kada je bila ideologizirana i politizirana. Što je više u istoriografiji ideološkog momenta i političke pragmatike, to je u njoj manje nauke“.

kritiku. Dovode se u pitanje vrijednosti antifašizma, a sve afirmativnije se govori o vrijednostima fašizma, najčešće pokušajima grubog prekrajanja historijske istine o pripadnosti ovim dvjema suprostavljenim ideologama i pokretima itd. To se uglavnom ne radi iz naučnih već znatno više iz pseudonaučnih razloga. Uticaj politike na te tendencije prisutne u društvenim i humanističkim naukama, kao i u nauci uopće, posebno na historijsku nauku, apsolutno je prisutan i nesporan. Sve to, razumljivo, ima velikog utjecaja i na historiografiju Sandžaka, kako na reviziju dosadašnjih stajališta koja su

Kulturna dobra, historičare i historijsku nauku su svi minuli sistemi, a tako je i danas, nastojali staviti u funkciju svojih interesa, tako da je, prema riječima akademika Envera Redžića, „istorijska nauka u svim društvenim epohama najviše trpjela kada je bila ideologizirana i politizirana. Što je više u istoriografiji ideološkog momenta i političke pragmatike, to je u njoj manje nauke“.

Nakon erozije socijalizma i disolucije bivše SFR Jugoslavije u zadnjoj deceniji dvadesetog stoljeća, nastale spregom niza vanjskih i unutarnjih okolnosti, obznanjene su i mnogobrojne deformacije i nedostatnosti historiografije socijalističke epohe, tako da je njena revizija u toku. Nastoji se revidirati sve i svašta, pa i ono što bi moglo izdržati egzaktnu historijsku

uglavnom produkt jogoslovenske historiografije socijalističke epohe, tako i na motive i stajališta novih historiografskih istraživanja.

Sandžak je bio predmet historijskih istraživanja ne samo historičara s tog područja, već i historičara iz okruženja (Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine), zatim jugoslavenske, pa i svjetske historiografije. Ovo i iz razloga što se historijska nauka ne može zatvarati u regije, ili u neke niže administrativne jedinice državnih sistema u kojima su postojale, jer to nije slučaj ni sa događajima i procesima koji su se zbivali ne samo na području Sandžaka, već u okviru širih prostora. Za režimske historičare bilo je presudno negiranje bilo kakve zasebnosti Sandžaka, nastojanje da se dokaže „historijsko pravo“ Srbije i Crne Gore na Sandžak ili na neki njegov dio. S druge strane prvenstveno neki bošnjački historičari, posebno od početka disolucije bivše SFRJ, nastoje Sandžak prikazati zasebnom historijskom regijom, koja je mimo volje svojih stanovnika u balkanskim ratovima razdijeljena između kraljevina Srbije i Crne Gore, ukazujući na sve posljedice toga na političkom, ekonomskom, društvenom, nacionalnom i kulturnom polju. Jedan broj tih radova je od značaja, između ostaloga i zbog toga što su otvorene neke tabu teme iz minulog sistema, dok jedan broj tih radova ima više emotivno–nacionalnu nego naučnu dimenziju. Sve je to sasvim razumljivo, jer u odsustvu institucionalne organiziranosti, programske orjentiranosti i naučne usmjerenosti, euforična politikantska stajališta dobijaju prostor da se nametnu kao jedino relevantna. A neistine svake vrste je veoma teško „prognati“ iz memorije ljudi, jer im se ne nudi blagovremena i istinita naučna informacija. U takvom programski nedefiniranom, neinstitucionaliziranom i otuda u prilično haotičnom stanju, nalazi se historiografija Sandžaka i o Sandžaku. Zbog toga je neophodna njena sveobuhvatna revizija, koja bi se zasnivala na egzaktnoj procjeni onoga što je napisano i o čemu se piše, te istovremeno i onoga što nije napisano i o čemu se još uvijek ne piše a po svojoj značajnosti zaslužuje naučnu interpretaciju.

Složeno društveno i naučno pitanje

Izučene i odgovarajuće odgovore na sva naznačena pitanja kao neposredne i najvažnije zadatke historiografije ovoga prostora, nije moguće spoznati u kratkom vremenskom razdoblju. To je složeno i zahtjevno društveno i naučno pitanje, čije rješavanje zahtijeva postojanje odgovarajuće društvene klime, institucija, finansijskih sredstava, školovanih historičara i dugih faktora, a uz sve to i

njihovo sinergijsko djelovanje. Za sada se najvažnijim čini postojanje svijesti svih sudionika historiografskih istraživanja da se stanje egzaktne istraženosti prošlosti Sandžaka mora unaprijediti. Djelatnost udruženja, nevladinog sektora i drugih institucija civilnog društva, koja bi se osim sopstvenih naslanjala i na međunarodne izvore finansiranja, na dijasporu i sl., može da bude od velike koristi. Početna faza u svemu tome je poodavno počela, objavljivanjem na desetine publikacija i časopisa od strane pojedinih institucija, udruženja građana, vjerskih zajednica i dr. i njihovom razmjenom sa svijetom, koja treba znatno više učiniti dostupnim široj javnosti. Međutim, iz tog prisutnog kvantiteta treba težiti kvalitetu, za šta postoji kritična masa znanja. Ipak, treba shvatiti da su sve to procesi dugoročnog karaktera, da se preko noći ne događaju krupne kulturološke i historiografske promjene.

Ovdje svakako treba istaći činjenicu da su se na početku 21. stoljeća tendencije historijske nauke na globalnom planu značajno promijenile. Umjesto historiografije 20. stoljeća koja je uglavnom bila pod utjecajem politike okrenuta promociji interesa vlastodržaca u nacionalnim okvirima, na početku 21. stoljeća došlo je do internacionalizacije historiografije, do sukoba tradicionalne socijalne (uglavnom političke) historiografije sa shvatanjima kulturne historiografije kao historiografije svakodnevnice, tj. antropohistoriografije u kojoj se veliki značaj pridaje izučavanju lokalne (u koju se ubraja istraživanje nekog manjeg administrativnog prostora: selo, grad, općina, regija) historije, a sve u smjeru uvođenja komparativne historije.

Izučavanje ovako shvaćene lokalne historije podliježe primjeni posebnih metodoloških zahtjeva. Oni idu „najčešće induktivno – od posebnog ka općem, mada se, posebno kada je lokalni događaj organska refleksija šire pojave, često primjenjuje deduktivan sistem saznanja. Svi drugi naučni pristupi: kritika izvora, komparacija podataka, analitičko–sintetička ekspozicija i sl., imaju svoju punu primjenu i na razini izučavanja lokalne historije, razumljivo uz neprenaglašavanje, tj. oprez kod historijskih sintetiziranja“. Sve to znači da se izučavanje historije Sandžaka mora zasnivati na naučnoj metodologiji istraživanja i zaključivanja.

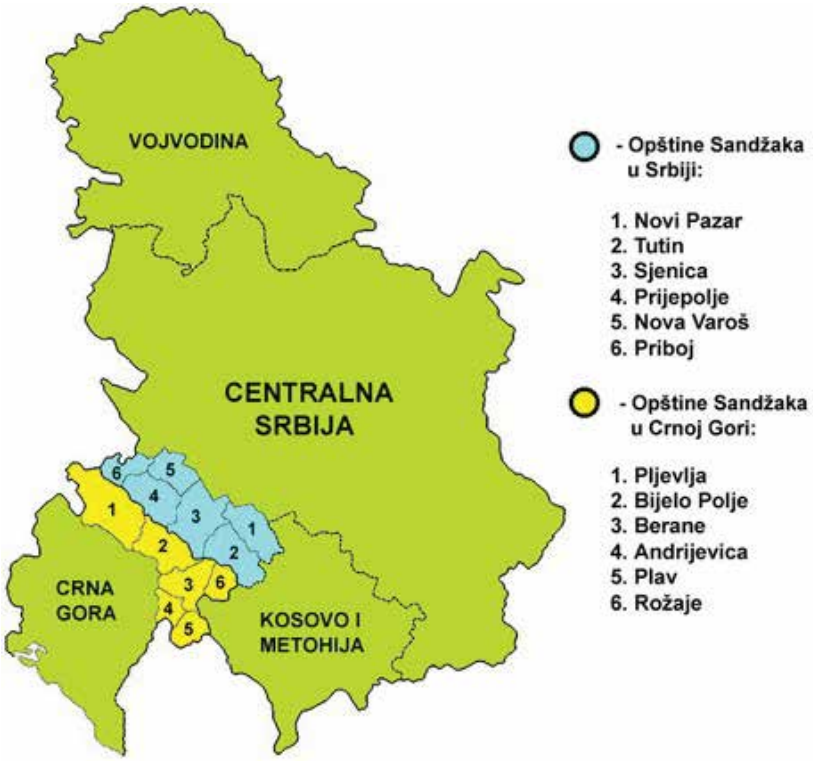

U okvirima novih vlastodržaca: kraljevina Srbije i Crne Gore, potom monarhističke Jugoslavije, Sandžak je postao nestabilno područje, s izraženim migracijama stanovništva, privredno, te obrazovno i kulturno zaostalo. U složenim uvjetima narodnooslobodilačke borbe, ni partizanski eksperiment autonomije nije trajno vratio administrativnu cjelovitost ovog područja. Sve je vraćeno na granice iz 1912. godine, kako tada tako i danas.

Umjesto zaključka

Područje Sandžaka je imalo burnu prošlost. Njega su zahvatila krupna zbivanja i raznovrsne promjene: administrativne, etničke, političke, ekonomske, kulturološke i druge prirode. Neke od njih su imale pozitivan a druge negativan uticaj na stanovništvo i administrativnu cjelovitost Sandžaka.

Jedna od najkrupnijih promjena koja se dogodila na početku 20. stoljeća je Prvi balkanski rat, kada je Sandžak zauzet i podijeljen od strane srbijanske i crnogorske vojske, čime je on, uz kraće razdoblje partizanske autonomije, nestao kao zaseban administrativni pojam. Međutim, u svijesti njegovih žitelja ostao je i dalje Sandžak kao tradicionalni i kulturni pojam, koji je izgrađivan u toku višestoljetne osmanske uprave. U okvirima novih vlastodržaca: kraljevina Srbije i Crne Gore, potom monarhističke Jugoslavije, Sandžak je postao nestabilno područje, s izraženim migracijama stanovništva, privredno nerazvijeno te obrazovno i kulturno zaostalo. U složenim uvjetima narodnooslobodilačke borbe, ni partizanski eksperiment autonomije nije trajno vratio administrativnu cjelovitost ovog područja. Sve je vraćeno na granice iz 1912. godine, kako tada tako i danas.

Socijalistička epoha donijela je i Sandžaku brojne pozitivne promjene u društveno–ekonomskom razvoju, te na planu obrazovanja i kulture. I pored određenih lutanja i zastoja u ovom razdoblju dogodili su se značajni privredni pomaci na području Sandžaka, mada analize pokazuju da u cjelini uzevši te promjene nisu bile onog intenziteta kao na nekim drugim područjima bivše SFR Jugoslavije, pa ni u neposrednom okruženju. To je uticalo na psihološko stanje njegovog stanovništva koje se i dalje raseljavalo u privredno razvijenije sredine, ali i iselja-

valo, naročito Muslimani /Bošnjaci koji su se uglavnom selili u Republiku Tursku. I to je svakako dokaz da su u novoj državi iznevjerena očekivanja jednog dijela Bošnjaka Sandžaka. Nakon što je u disolutivnim procesima došlo do enormno velikog stradanja Bošnjaka u Bosni i Hercegovini, kao matičnoj državi balkanskih Muslimana/ Bošnjaka, i do njenog izdvajanja u samoatalnu i nezavisnu državu, Bošnjaci Sandžaka su se ponovo, kao poslije balkanskih ratova, našli administrativno odvojeni od Bosne i Hercegovine i razdijeljeni između republika Srbije i Crne Gore. Suština problema je u tome što su u obje ove države dijelovi Sandžaka i dalje ostali periferna i najnerazvijenija područja.

Na planu kulturoloških i historiografskih istraživanja područja Sandžaka u toku minulog stoljeća, nastale su značajne pozitivne promjene, ali ne i zadovoljavajući, a pogotovu ne optimalni rezultati. U prvom dijelu ovoga turbulentnog razdoblja – sve do 1945. godine, nestajala su kulturna dobra Sandžaka uz degradacije svake vrste: privredne, društvene, obrazovne, kulturološke. U socijalističkoj državi je došlo do pozitivnih pomaka na svim poljima. Između ostaloga preostala i nastajuća kulturna dobra su stavljena pod zaštitu u okvirima novoformiranih institucija kulture, vršena su neka uglavnom parcijalna istraživanja – među kojima i historiografska. Ona nisu prestala ni nakon disolucije bivše SFR Jugoslavije, između ostaloga i od strane pojedinaca iz samoga Sandžaka, čak su u posljednje vrijeme i intenzivirana. Nedostaje im, međutim, plansko i programsko osmišljavanje, kako u smislu postavljanja prioriteta, tako i na planu utvrđivanja nosilaca ovih zahtjevnih poslova. Postojeće institucije kulture ne posjeduju odgovarajuće kapacitete a naučnih institucija nedostaje. Indivindualne inicijative dijelom usmjeravaju udruženja građana, nevladine organizacije i druge institucije civilnog društva, te vjerske zajednice, ali se time ne uspijevaju sinhronizirati i naučno usmjeriti istraživanja, a posebno je nemoguće postići njihovo plansko i sinhrono djelovanje. Ipak, iako u mnogo čemu nedostatan, ovaj način djelovanja je donio značajne pomake: nastala je brojna historiografska, književna, sociološka i druga literatura od značaja za dalji kultorološki i svaki drugi istraživački razvoj.

Sandžak je bio predmet historijskih istraživanja ne samo historičara s tog područja, već i historičara iz okruženja (Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine), zatim jugoslavenske, pa i svjetske historiografije. Ovo i iz razloga što se historijska nauka ne može zatvarati u regije, ili u neke niže administrativne jedinice državnih sistema u kojima su postojale, jer to nije slučaj ni sa događajima i procesima koji su se zbivali ne samo na području Sandžaka, već u okviru širih prostora.

Dobra strana postojećeg stanja je svijest mislećih ljudi Sandžaka o potrebi daljnjih istraživanja kulturološke, historiografske i druge prirode. Postoje, bez sumnje, i naučni potencijali, tako da su sa tog aspekta gledano te potrebe ostvarive. Međutim, ne postoji društveno verificiran i sveobuhvatan sistem (programi, projekti, sredstva, institucije i sl.) da se te potrebe pretvore u realne mogućnosti. Dok do toga ne dođe realno je u postojećoj kulturološkoj i istraživačkoj strukturi pokušati sa uspostavom određenog sistema prioriteta. Među prvim prioritetima je, bez sumnje, uspostavljanje adekvatne kulturološke osnove, putem zaštite postojećih kulturnih dobara, te provođenje daljnjih istraživanja i prikupljanja pokretnih kulturnih dobara s područja Sandžka i naročito izvan njega. Između ostaloga, činjenica da se značajno veći dio arhivske građe o Sandžaku nalazi u arhivima Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Kosova, Makedonije, Republike Turske i dr. nego u arhivima i drugim institucijama kulture Sandžaka, potvrđuje opravdanost naznačenog azimuta istraživanja.

Dakle, na osnovu svega naprijed naznačenog, očevidno je da postoje potrebe za organiziranim kulturološkim, historiografskim i drugim istraživanjima područja Sandžaka, ne samo u toku minulog stoljeća, već i znatno ranije. Također postoje i mogućnosti, mada one nisu ni približno na razini potreba. Ipak, najvažnija u svemu tome jeste činjenica da je u svijesti žitelja Sandžaka duboko utkana percepcija o potrebi egzaktnih naučnih istraživanja svih vrsta, a mogućnosti će postepeno, nadati se, slijediti te potrebe. To je dug, složen i neiscrpan proces, u kojem će svaka generacija pomijerati prag naučne spoznaje i time davati svoj doprinos ukupnim istraživačkim dometima. ◆

Povodom 826. godišnjice Povelje Kulina bana (II)

Pravna država i vladavina prava u državi Bosni

Povelja, koja je nastala 29.08.1189. godine, smatra se najvećim i najstarijim sačuvanim dokumentom koji na najkonkretniji način predstavlja potvrdu i uvjerenje državnosti i pravno uređene banovine Bosne. Povelja je simbol bosanske samostalnosti i pravne uređenosti, a mnogi je neopravdano nazivaju i „rodni list srednjevjekovine bosanske države“

Uzvišena početnica Povelje na najbolji način svjedoči da je Kulin vjernik, koji se poziva na Boga i na sveto trojstvo, što ga nikako ne može svrstati u nevjernike ili heretike, kako su ga klevetali susjedni vladari kod Pape. Kulin ban je posebno prijateljski nastrojen prema Dubrovčanima i on to pokazuje u povelji: „ Obećavam tebi kneže Krvašu i svim građanima Duborvčanima, pravim vam prijeteljem biti od sada i dovijeka“, zbog čega se ova Povelja može nazvati i „poveljom prijateljstva“.

Pravna država i vladavina prava u državi Bosni u doba vladavine Kulina bana ogleda se u odredbi koja glasi: „I pravicu držati sa Vama, i pravo povjerenje, dokle sam živ.“ Kulin ban posjedu-

■ Piše: **Rizvan HALILOVIĆ**

je i legitimne organe koji mogu zaštititi sve goste iz Dubrovika i sve trgovce i njihovu robu, kapital i poslove širom Bosne, odnosno, „kuda ja vladam“, „ trgujući, i gdje god koji želi ići i gdje god koji hoće“, što nije ničim ograničeno kretanje i sloboda bez bilo kakve prislie i „bez ikakve zle primisli“. Kulin ban je u to vrijeme, za razluku od velikog župana Raške, veliki bosanski Ban (Culin magno bano Bosniae) patrimonijalni (od oca naslijeđeni) feudalni suvereni vlasnik i vladar Banovine Bosne, uvjerljivo i uz puno poštovanje vladara Dubrovnika kneza Krvaša i njegovih građana, „gospodstvom vladara“ pokazuje slobodnu volju i neograničenu suverenu vlast i moć, koju potkrjepljuje istinskom voljom i željom za punim poštovanjem i očuvanjem dostojanstva, s vjerom u trajno prijateljstvo, koje će se pokazati obostrano korisnim i dugotrajnim, o čemu svjedoči i očuvanje primjeraka povelje u Dubrovačkom arhivu do

danas. Može se očekivati sličan odnos i kneza Krvaša i Dubrovčana prema putnicima i trgovcima iz Bosne.

Bez ikakve štete

„Svi Dubrovčani koji dobronamjerno i prijateljski hode kuda ja vladam, Trgujući gdje god ko hoće obavljati svoje poslove, god koji odluči i namjerava,s pravom vjerom i s pravim srcem podržaćemo ih, bez svake štete (bez ikakve štete) osim ako mi ko da svojom voljom poklon“ Kao suvereni gospodar Bosne, Kulin ban garantuje, čuva i na adekvatan način zaštićuje slobodu trgovine , pravo na svaku vrstu sigurnosti; ličnu sigurnost, sigurnost robe, sigurnost kretanja kuda koji hoće, slobodu kretanja ljudi, roba, usluga, kapitala, a uz to i svih drugih pozitivnih kretanja koja dolaze sa trgovcima i putnicima u Bosnu. Ban i svi građani, kao i svi činovnici i dostojanstvenici u ime Boga, žele očuvati sve navedene slobode i prava za sve Dubrovčane „koji dobronamjerno i prijateljski hode kuda ja vladam.“

U širem kontekstu možemo izvesti poređenje sa državama u okruženju, kao i sa mnogim državama toga vremena, kao što su: Ugarska, Venecija, Dubrovnik, Vizantija, Hrvatska, Dalmacija, Zeta, Raška, pa i nadolazeće Osmanlijsko carstvo, što pokazuje da Bosna nije bila ni po kojem pitanju iza naprednih i snažnih država u srednjem vijeku.

U mnogo čemu je Bosna i prednjačila, pa su stvoreni uslovi za utemeljenje multikulturalnog društva, zajedništva i susretanja mnogih kulturnih kretanja i vjerskih previranja koja su dolazila usljed progona heretika od strane srednjevjekovnih država. Baš u Bosnu, u kojoj su ti isti prognanici bivali slobodni i bez ikakvih smetnji, mogli su nastaviti svoja vjerska, jezička, kulturna i druga opredjeljenja i različitosti.

„I da im ne bude od mojih česnika sile, i dokle kod mene budu, daću im pomoć i savjet prije nego i samome sebi, koliko je moguće, bez ikakve zle primisli.“

Snažan državni aparat

Ban je okružen snažnim državnim aparatom, koji u svakom momentu i na svakom mjestu uspješno i legitimno može zaštititi sve putnike i trgovce širom Bosne, koliko hoće i kuda žele da se kreću i trguju. Niko ih neće uznemiravati niti vršiti bilo kakvu prisilu ili nasilje nad njima i njihovom robom , već će im pružiti svaku vrstu pomoći bez bilo kakve naknade. Vrlo poučno za našu sadašnju vlast, koja bi na sličan način mogla da riješi nezaposlenost i omogući strana ulaganja u Bosni i Hercegovini, bez bilo kakvih globa i smetnji. Zato je ban Kulin stekao legendarni status u historiji Bošnjaka i države Bosne.

Poveljom Kulina bana se kao međudržavnim sporazumom, samo uređuje jedna već, sigurno od ranije uhodana praksa, trgovačkog prometa i kretanja ljudi između Bosne i Dubrovnika, koja je sigurno od ranije postojala. To je sigurno i jedan od najvažnijih razloga što su Dubrovčani tako brižljivo očuvali povelju Kulina bana u arhivu Dubrovačke Republike i SankPetersburgu, kao dokument kompleksne vrijednosti, koji svedoči o međudržavnom i međunarodnom pravno-političkom uređenju odnosa, kao što je to slučaj sa modernim konvencijama i ugovorima širom međunarodne zajednice. Zato se može sa sigurnošću reći da je Povelja Kulina bana iz 1189. godine preteča mnogim odrdbama iz brojnih međudržavnih i međunarodnih povelja, deklaracija i konvecija, što joj opravdano još više pridaje značaj i današnja pravna nauka.

Međunarodni dokument pisan bosančicom

Ona kao prvi pisani diplomatski međudržavni i međunarodni dokument i još pisan bosančicom i na narodnom jeziku, kao svjedočanstvo potvrđuje kontinuitet uređene države, vladavine prava uz puno iskazivanje nezavisne vjerske, kulturne, političke i svake druge samobitnosti države Bosne, od njenih najstarijih vremana do danas.

Prijevod teksta Povelje na bosanski jezik

„U ime Oca i Sina i Svetog Duha amin, ja ban
Kulin bosanski se zaklinjem Krvašu i svim
Dubrovčanima da će imati pravog prijatelja gotovo stalno, i
s vama pravi mir i pravo prijateljstvo imati.
I sve Dubrovčane koji se kreću kroz cijelu našu zemlju
ili trguju ili borave ili prolaze
držati s pravom vjerom i istinskim povjerenjem
bez ikakvog davanja, osim ako neki po svojoj volji meni poklon
bude htio dati.
I dokle god kod nas budu bili
njima se može dati savjet od naše osobe i nas
bez prevare i loše namjere. Tako mi Bog pomogao i ova Sveta Jevanđelja.“

Povelja je temeljni, materijalno pravni dokument, koji je svojim odredbama postavio pravni osnov za utemeljenje, očuvanje i zaštitu multikulturalnosti, ljuskih prava i sloboda, koje su se vremenom, kako je država Bosna napredovala i širila svoje teritorije, u svoje granice imala izmiješane etničke, kultrune, jezičke i privredne različitosti. Brojne različitosti su svojstvene za Bosni i Hercergovinu, koja se može smatrati paradigmom multikulturalne i multinacionalne Evropske unije. Kulin ban se nosi uspješno i sa korupcijom koja je oduvijek bila veliki problem za strana ulaganja i investicije, kakve je u Kulinovo doba bilo moguće zaštititi, jer on kaže „davat ću im pomoć kao i sebi, koliko se može, bez ikakve zle primisli, dokle god u mene budu“.

Takav odnos prema trgovcima i prema svim dobronamjernim putnicima u Bosnu, uz punu sigurnost i zaštitu ljudi roba i kapitala, taj se period s pravom naziva „zlatno doba Bosne“.

Kulin ban se na kraju zaklinje :

„Tako mi pomogao Bog i sveto Evanđelje“

To očigledno pokazuje da se Bosna pod vlašću Kulina bana, nije bitno razlikovala od drugih uređenih i razvijenih evropskih feudalnih teoloških država, koja je zajednica vječne sreće, vječne pravde i vječnog mira, uz puno poštova-

Povelja bana Mateja Ninoslava

Oko Povelje bana Mateja Ninoslava iz 1234. godine, koju je kao i Kulin ban izdao Dubrovčanima, u 19 . i 20. vijeku pod uticajem srpskog romantizma, nastaju nepotrebne i neistinite polemike oko toga ko su Vlasi, ko Srblji, a ko Bošnjaci. Čeh Konstantin Jiriček je pod Vlasima vidio Dubrovčane, a pod Srbljima Bošnjane, što uopšte nije istina, jer je još ban Kulin u svojoj Povelji tačno znao ko su Dubrovčani. Vlasi i Srblji se pojavljuju u Humu i oko Dubrovnika, kao radna snaga i stočari. Jiričekovo mišljenje prihvatili su i neki hrvatski povjesničari kao Franjo Rački, Milan Rešetar i Ferdo Šišić, dok Gregor Čremošnik, koji je tu Povelju potanko opisao, navodi da ona najmanje liči na povelju. Prije ove patuljak povelje postojala je Povelja koja je uređivala odnose Bošnjana i Dubrovčana. Dok je mali akt, dodatak velikoj Povelji gdje se spominju Srblji i Vlasi. Original prave Povelje bana Ninoslava nalazio se u Državnom arhivu Dubrovnika. Glavna uloga ove takozvane „B“ povelje je da ban Ninoslav osigura Vlasima slobodu kretanja i uživanje njihove dobiti. Od „izme“ se uzimaju u zaštitu samo Vlasi, a izma je srednjevjekovni naziv za odmazdu. Dubrovački knez je trebao suditi Vlasima jer su govorili romanski jezik sličan jeziku koji su razumijevali Dubrovčani, a ban Ninoslav Srbljima, jer su slovenski narod i govore sličan jezik Bošnjacima. To je naročito vidljivo iz Treće povelje bana Ninoslava izdate 1240. godine Dubrovčanima. „I ako zaratite sa kraljem Raškim, neću prepustiti ni Vas, ni Vaš dobitak, već ću Vas zaštititi sa svim Vašim dobitkom.“ Takođe je poznata i povelja bana Ninoslava iz 1249. godine koja sve predhodne pojašnjava i otklanja sve dileme oko toga ko su Bošnjani, ko su Vlasi, ko su Srblji, a ko Dubrovčani. „Izma“ je između Bošnjana i Dubrovčana bila isključena, a odnosila se samo na Vlahe i Srblje.

Jasno o tome svjedoči i povelja srpskog kralja Stefana Dušana, koji izdaje povelju, 1345. godine, kojom ukida carinu u Trebinju na dubrovačku prolaznu robu. Dušanova povelja jasno razlikuje Srbe iz Raške od Vlaha i Dubrovčana. Srblji i Vlasi su ljudi koji nose dubrovačku i bosanku robu iz Zahumlja u Bosnu.

Povelja bosanskog bana Stjepana II. Kotromanića izdata u Moštri u „U hiživelikiog gosta Radoslava“ iz 1322. godine pored ostalog vrlo je značajna po tome što je izdata u hiži velikog Djeda Crkve bosanske, te se umjesto velmoža kao svjedoka pojavljuju sveštenici Crkve bosanske, veliki Djed Radoslav, veliki gost Radoslav, te starci Radomir, Žubomir i Vučko, koji su prisustvovali ovom događaju, izdavanja ove povelje knezu Vukosavu Hrvatiniću.

Povelja bana Stjepana II. Kotromanića

Povelja bana Stjepana II. Kotromanića Dubrovčanima o starim običajima iz 1332. godine, „gospodin Ban Stjepan utvrdi zakon, koji prvo bio među Bosnom i Dubrovnikom, da zna svaki človik, koji je zakon prvo bil. ..“ Što je vidljivo da je trgovački i privredni promet bio veoma podivljao i da je bilo potrebno pojačati zakonske odredbe koje regulišu odnose između Bošnjana i Dubrovčana. Ovim zakonom su regulisani pravni sporovi koji se mogu pojaviti između Bošnjana i Dubrovčana, u kojima se pojavljuju i opšti propisi o sudskim postupcima kod mješovitih bosansko-dubrovačkih parnica. Takođe se reguliše pravo azila i određivanje mjesne nadležnosti spomenutih parnica, kao i izricanje kazni.

nje ljudskih prava i ljudskog dostojanstva. Kulin ban u povelji obznanjuje da se svi moraju vladati i provoditi odredbe Povelje iz 1189. godine, što joj dodatno daje značaj dokumenta od najvišeg ranga i sa važnošću na cijeloj teritoriji države Bosne.Pored vladara Bosna je imala dvorski aparat, državni sabor ili stanak i sudstvo. Pravna država se temelji na vladavini prava i zakona. Pod pravnom državom treba razumjeti sve one principe i postupke koji osiguravaju slobodu pojedinca i njegovo učešće u političkom životu društva.

Ove činjenice jasno ukazuju da bi i današnje vlasti, državni službenici, činovnici, građani i svi drugi djelatnici koji se bave osiguranjem i očuvanjem sloboda kretanja ljudi, ideja, rada, roba, kapitala i globalne težnje otvaranja svijeta prema stanovnicima Planete, trebali da se ugledaju na odnose bosanskih vlasti i podanika, u vrijeme Kulina Bana i Povelju, koju je izdao kao međunarodnu garanciju o datim slobodama .

Danas je itekako potrebno još više posvetiti pažnju sve većoj zainteresovanosti stranaca za ljepote i kulturna bogatstva Bosne. Pokazati još više gostoljubivosti i kulturnog odnosa prema gostima koji dolaze sa svih strana svijeta, kako bismo imali višestuku korist od svojih bogatstava. ◆

Povelja kralja Tvrtka I.

Povelja bosanskog kralja Tvrtka I. Dubrovačkoj Republici iz 1378. godine, kojim se Dubrovčanima potvrđuju i neke povlastice koje su im davali srpski župani i kraljevi. Tako je i Svetodmitarski dohodak od 2000 perpera godišnje na ime otkupa za trgovinu davano sve do pada Bosne pod Osmanlijsku vlast. Kralj Tvrtko je pod „uvjetom i zakonom i načinom do kole dr’ži i gospoduje kraljevstvo mi i ovom zi zemljom primorskom, Trebinjem i Konavlima i Dračevicom“. Kralj Tvrtko je dubrovačkim građanima i trgovcima priznao sve privilegije od starina i dodao nove u njegovom kraljevstvu štiteći ih od svake krađe razbojništva i svake zlobe i sile, te da im se ne nanese nikakva šteta u njegovom kraljevstvu. Bosna nije imala ropstvo u smislu kućne posluge, kao u drugim mediteranskim gradovima i državama.

U Dubrovniku i Drijevu su postojali zloglasni trgovci robljem, dok je u Bosni takva trgovina smatrana nedostojnom i sramnom, pa su bosanski vladari, vjerovatno prvi u Evropi koji su zahtijevali da se takva praksa ukine. Upravo pismo koje je upućeno kralju Ostoji 1400. godine, je takvo pismo u kome se Dubrovčani ispričavaju, uz obećanje da se ubuduće u Dubrovniku neće smjeti „trgovati živim mesom,“ jer ni oni to ne žele.

U pismu se navodi: „Presvetlome i previsokom gospodinu kir Stefanu Ostoji, po milosti Božijoj, gospodinu kralju Srbljima, Bosni i drugim oblastima od suverenog grada Dubrovnika, kneza, vlastele i od sve općine veliki smerni pozdrav. A što kraljevstvo ti piše za roblje i za so, tvoje veličanstvo treba da sazna: poslali smo naređenje na tržište da se obznani po cijelom trgu da niko ne sme kupovati ili prodavati roblje, jer nismo voljni da ma ko trguje ljudskim mesom.“

Povelja bosanskog kralja Stjepana Tomaševića upućena Dubrovačkoj Republici, iz 1461. godine. „Va ime oca i sina i svetoga duha amin. Milostju božijom Mi gospodin Štefan Stepan Tomašević kral Srblem, Bosni, Primorju, Hum’scizemli, Dalmaciji, Hr’vatom, Donim ‘kraem, Zapadnim stranam, Usori, Soli, Podrinju i k tomu.“

Kralj u svom dvoru u Jajcu potvrđuje sve privilegije koje su prethodnici davali Dubrovčanima u vezi sa slobodama kretanja i sigurnosti Dubrovčana i njihvih roba širom kraljevine Bosne. U povelji je navedeno da se samo bolano srebro, to jest označeno državnim pečatom, može voziti po zemlji i izvoziti u Dubrovnik. Na takvo srebro se plaćala rudarina, koja je iznosila 10% vrijednosti srebra.

mješovitih bosansko-dubrovačkih parnica. Takođe se reguliše pravo azila i određivanje mjesne nadležnosti spomenutih parnica, kao i izricanje kazni.

Amela Terzić, atletska reprezentativka i državna rekorderka Srbije

Gazela iz Priboja prava je nasljednica Vere Nikolić

Ove godine je oborila nacionalni rekord legendarne trkačice iz Ćuprije na 800 metara, postignut davne 1968. godine u Londonu, što je tada bio ujedno i svjetski rekord. Postigla je treći najbolji rezultat u Evropi, a jedanaesti u svijetu! Bila je učesnica ovogodišnjeg Svjetskog prvenstva u Pekingu, a ispunila je normu za Olimpijske igre u Brazilu naredne godine

■ Piše: **Ekrem FERHATOVIĆ**

Ponos je Sandžaka. Godinama osvaja trofeje i ruši rekorde. Sa svoje dvadeset tri godine u impresivnoj biografiji ima mnogo nastupa, pobjeda, osvojenih zlatnih, srebrenih, bronzanih medalja i to sve na srednjim stazama - od 800 i 1500 metara, dva, tri, četiri i šest kilometara. Amela Terzić u samom je vrhu svjetske atletske elite, što je potvrdila ljetošnjim nastupom na Svjetskom prvenstvu u Pekingu.

Njeni rezutati nisu slučajni, atletski dragulj brušen je postupno, iz godine u godinu su pomjerane granice. Najbolja ilustracija su sljedeći rezultati:

- 2009. godina - Evropske igre mladih (zlato)
- 2011. godina - Prvenstvo Evrope za juniorke (zlato)
- 2012. godina - Evropsko prvenstvo u krosu (zlato)

Terzić je prvakinja Balkana na 800 m, na 1500 m u juniorskoj konkurenciji i višestruka prvakinja Srbije u istoj disciplini, a najveći uspjeh postigla je ove godine u Talinu na 1500 m - prvo mjesto na Evropskom prvenstvu za mlađe seniorke.

U 2015. godini Amela je oborila nacionalni rekord legendarne Vere Nikolić na 800 metara, postignut davne 1968. godine u Londonu. Tada je to bio svjetski rekord, a novi rekord je 1,59,90 sec. U ovoj godini to je treći najbolji rezultat u Evropi a jedanaesti u svijetu!

Postavila je i novi državni rekord na 1500 m, ispunivši normu za Olimpijske igre u Brazilu naredne godine. Potajno smo se nadali dobrom nastupu na Svjetskom prvenstvu u Pekingu, ali izgleda da je zbog treme ili nečega drugog rezultat izostao. Nije jedina, jer nešto slabiji su bili svi balkanski takmičari. Terzić je zbog gracioznog i lepršavog načina trčanja od sportskih novinara dobila nadimak gazela.

■ **Sasvim obična djevojka, a šampionka: Amela Terzić**

Ponos je Sandžaka. Godinama osvaja trofeje i ruši rekorde. Sa svoje dvadeset tri godine u impresivnoj biografiji ima mnogo nastupa, pobjeda, osvojenih zlatnih, srebrenih, bronzanih medalja i to sve na srednjim stazama - od 800 i 1500 metara, dva, tri, četiri i šest kilometara

DAMAR: Prvo pitanje je, da li ste zadovoljni svojim nadimkom?

TERZIĆ: Moju drugaricu (Azru Eminović), su također tako zvali tako da nas nekad i mijenjaju.Volim da me ljudi zovu imenom - Amela.

DAMAR: Na Svjetskom prvenstvu u Pekingu atletičari iz ex Jugoslavije su osvojili četiri medalje: tri su osvojile dame, Sandra Perković disk (Hrvatska - srebro), Blanka Vlašić skok u vis (Hrvatska - srebro) i Ivana Španović skok u dalj (Srbija - bronza), a čast

muškaraca je spasio Amel Tuka (BiH, na 800 metara, treće mjesto). Vaš komentar?

TERZIĆ: Žao mi je što nismo ostali jedna država, sada bismo bili među najboljima.

Zato, sportistima iz naše bivše države dajimo uvijek posebnu podršku

DAMAR: Imate li vremena za druženje sa sportašima/cama i kakav utisak ostavljaju van atletske staze?

TERZIĆ: Sretna sam što su mi oni bili prijatelji i prije uspjeha, i sada poslije uspjeha, tako da učim od najboljih. Dok neki samo čitaju o njima, ja mogu uživo da učim od njih i znam istinu o njihovom uspjehu. Sportista treba biti i dobar čovjek da bi jednoga dana uspio. Najbolje poznajem Asmira i Ivanu. Sandu i Blanku sam kasnije upoznala. Svi oni imaju posebnu priču o teškom radu do uspjeha. Ništa nije došlo preko noći.

DAMAR: Među petero sportaša iz Srbije, koji su nastupili na Svjetskom prvenstvu u Pekingu, Vi i Asmir Kolašinac dolazite iz Sandžaka, da li Vam to imponira?

TERZIĆ: Kada ne možemo da se borimo za nas, borimo se za one ljude koji doživljavaju naš uspjeh i svojim. Naravno da mi je drago! Dobili smo i Plaketu Bošnjačkog nacionalnog vijeća. Sandžak nam pruža veliku podršku.

DAMAR: Nekada su nastavnici i profesori Tjelesnog i zdravstvenog odgoja bili najzaslužniji za otkrivanje sportskih talenata u školama i kasnije ih usmjeravali u klubove, koja je Vaša priča?

TERZIĆ: Mene je mama poslala da treniram atletiku, jer sam pobjeđivala u Njemačkoj na svim školskim krosevima, kao i onim u Prijepolju dok sam bila mlađa. Pošto sam trenirala ženski fudbal i rukomet, mama me je upisala u atletski klub u mjestu Wernigerode. Thomas Tänzler je bio moj prvi trener.

DAMAR: Dolazite iz sportske porodice Terzić (Mirsad Terzić je rukometni reprezentativac BiH). Da li ste u kontaktu i da li Vas savjetuje s obzirom na veliko iskustvo?

TERZIĆ: Ja njega pratim, jer su mi i ranije pričali o njemu, dok sam bila mnogo mlađa. Obraduje me svaki njegov uspjeh.

DAMAR: **Prelazak u Atletski klub „Novi Pazar“ je najvjerovatnije bio zbog fenomenalnog trenera Rifata Zilkića. Ima li se još šta reći za trenera što sportska javnost ne zna?**

TERZIĆ: Poslije Priboja sam tražila mjesto boravka. Htjela sam da idem u BiH. Tamo smo našli kuću i trenirala bih kod trenera Seada Konde. Igrom slučaja nastupala sam na Sandžačkim igrama za Novi Pazar i otišla sam na razgovor kod trenera Zilkića. Nismo se tada ni poznavali, niti sam znala ko je on. Ali je trenirao Azru Eminovic i ja sam htjela da se preselim u Novi Pazar, jer su mi roditelji prepustili da odlučim gdje ću trenirati.

■ **On stvara šampione: Amela sa trenerom Rifatom Zilkićem nakon pobjede u Talinu**

Školovanje pa sport

DAMAR: Kako Vaše uspjehe tretiraju institucije u Novom Pazaru, a kako reaguju obični građani u Novom Pazaru i Priboju?

TERZIĆ: Školovanje nikako ne želim da zapostavim. Godinu dana sam krenula ranije da se školujem ha...ha...ha. Apsolvent sam na Državnom fakultetu u Novom Pazaru, gdje studiram Sport i fizičko vaspitanje. Sportisti se često povređuju, nikada ne znaju do kada mogu da opstanu. Tako da u sportu idem korak po korak, a školovanje nikako ne želim da zapostavim.

DAMAR: Koliko su treninzi naporni, s obzirom da je atletika individualni sport, gdje dominira borba sa sobom i trka sa vremenom?

TERZIĆ: Trening je u svakom sportu naporan, ali kod nas trkača ne postoji odmor u toku trke i kada ostanemo bez daha znamo da moramo dalje ... Treniram psihu da mogu da izdržim napor i da se mučim kad je najteže. Nekad moram sama sebi da kažem u toku trke: „Moramo dalje, izdrži!“

Oko 500 kilometara pretrčim mjesečno, što nije mala stvar. Plan i program je veoma bitan. Konkurencija nikad ne spava! Moram biti uvijek spremna za glavne trke, a ostale trčim za postizanje forme, ne za pobjedu.

DAMAR: Imali ste stagnaciju u karijeri, ali sada je sve u redu. Šta se desilo?

TERZIĆ: Od 2009. godine sam samo osvajala medalje. Dok su se moji protivnici smjenjivali na postolju, ja sam konstantno osvajala medalje. Prelazak u seniore nije bio lagan. To ljudi nisu shvatili, jer sam 2009. godine bila treća na Svetskom prvenstvu za mlađe juniore i drugoplasirana na Svjetskom juniorskom prvenstvu. Ljudi su navikli na uspjehe, a zapravo ne znaju da organizam mora da se oporavlja i da svaki uspjeh zahtijeva oporavak.

Već 2013. sam oborila rekord šampionata U23, a ove godine sam to ponovila u Tallinu u istoj disciplini. Mnogi od njih ne mogu da održe formu u tom periodu i nikome se do sada to nije desilo.

DAMAR: Institucije u Srbiji, Ministarstvo sporta, Olimpijski komitet, Sportski savez, maksimalno ulažu u sportaše što je donijelo rezultate, da li Atletski klub AK“Novi Pazar“ može adekvatno pratiti Vaše nastupe (ishrana, oprema i medicinski tretman)?

TERZIĆ: Klub mi sami održavamo sa trenerom Zilkićem i ulažemo u nas. Grad nam obezbijedi stipendije. Imamo prijatelje koji pokušavaju da pomognu našem klubu, jer sami ne možemo.

DAMAR: **Imate li uzora u atletici i sportu, općenito?**

Ranije sam imala uzor, ali sam je poslije pobijedila na takmičenju. Sada se samo ugledam na svoje prijatelje, koji su bili među najboljima na SP u Pekingu i želim da ostvarim svoje lične rekorde. Trenutno sam time preokupirana.

DAMAR: Koliko vremena ostaje za privatni i društveni život poslije napornih treninga i takmičenja i koliko obrazovanje doprinosi stvaranju kompletne ličnosti?

TERZIĆ: Moje društvo zna kakave obaveze imam, tako da me uvijek ispoštuju i biraju vrijeme za mene. Uvijek su mi pri ruci, kao podrška, ali i završavaju mi poslove kada ja nisam tu. Volim u slobodno vrijeme samo da se družim sa porodicom i prijateljima, čak ni medalju ne volim da proslavim bez njih. Uvijek čekam povratak kući, jer njima mogu da se vratim i bez medalje. ◆

PREDSTAVLJAMO Judo klub „Olimp“ za samo četiri godine postigao zavidne rezultate

Naši članovi su izuzetni takmičari, odlični đaci i studenti

Iako je najmlađi judo klub u Kantonu Sarajevo, može se pohvaliti postignutim rezultatima. Naravno da to u ovim vremenima nije bio lako, pogotovo na tradiciju judo sporta i klubove koji imaju bogatu tradiciju i rezultate. Pedagoškom radu pridaje se poseban značaj

■ Piše: **Almir ŠKRIJELJ**

Već nekoliko godina na području Kantona Sarajevo uspješno djeluje i ostvaruje zapažene rezultate Judo klub „Olimp“. Iako najmlađi judo klub u Kantonu Sarajevo (registrovan 2011. godine), može se pohvaliti izuzetnim rezultatima. Naravno da to u ovim vremenima nije bio lako, pogotovo na tradiciju judo sporta i klubove koji imaju privilegiran status.

O radu, perspektivama i planovima razgovarali smo sa trenerom i direktorom kluba, mr. Anesom Ličinom. Ovaj pedagog je za kratko vrijeme podigao klub i kroz razna takmičenja sa različitim godištima dječaka zabilježio respektabilne rezultate. O pokretanju kluba kaže:

- Ideja o nastanku i registraciji Judo kluba potiče od entuzijasta, bivših džudaša, poštovaoca, ljubitelja ove borilačke veštine i olimpijskog sporta. Ali i zbog cjelokupne situacije u društvu, kada je generalno loša sigurnosna situacija, zatim sve izaženije i evidentnije povećanje maloljetničke delinkvencije i vršnjačkog nasilja. Sport se nameće kao alternativa i prevencija ovom i ovakvom društveno neprihvatljivom ponašanju, on je najoptimalniji, ali ne i jedin vid prevencije. J.K. „Olimp“ uz podršku i pomoć Općine Centar, BH Telecoma, Kantonalnog ministarstvo za obrazovanje i mlade, Kantonalnog ministrstva kulture i sporta i Federalnog ministarstva kulture i sporta, kroz projekte; „Škola Judoa“, „Sport kao vid prevencije maloljetničke delinkvencije i vršnjačkog nasilja“, „Kursa samoodbrane - naša djeca“ i projekte koji su usmjereni na poticaj aktivizma mladih putem sporta u

■ **Budući šampioni: takmičati džudo kluba „Olimp“**

prevenciji vršnjačkog nasilja, diskirimnacije i delinkvencije, postao je prepoznatljiv. Kroz promociju sporta i zdravih stilova života pokušavamo skloniti mlade sa ulice i da kroz sport svoje slobodno vrijeme mogu iskoristiti na poželjan i kvalitetan način.

Uzorni mladići

Od samog nastanka J.K. „Olimp“ ima veliki broj članova svih uzrasnih kategorija - od dječaka i djevojčica rođenih 2006. godine - do seniorske ekipe. Trenutno klub broji preko 50 članova i 20-ak takmičara, koji ostvaruju izuzetne rezultate. Ponosimo se našim članovima - osim što su izuzetni sportaši i takmičari, oni su odlični učenici i uspješni studenti.

Ličina ne krije da se u ovom klubu naporno radi, ali iz takvog rada nastaju i vrhunski rezultati.

- Naš klub je iz godine u godinu ostvarivao značajne rezultate u svim uzrasnim kategorijama na državnim prvenstvima i međunarodnim judo turnirima u BiH i inostranstvu, i na dostojanstven način bili su predstavnici grada Sarajeva i države Bosne i Hercegovine.

U 2012. godini klub je učestvovao na 10 takmičenja, a osvojeno je 20-ak medalja. Ovo je bio uzuzetan rezultat, s obzirom da je klub nastao samo godinu ranije. Već 2013. klub je uzeo učešće na 11 takmičenja, a naši takmičari osvojili su preko 40 medalja. U 2014. godini smo učestvovali na 15 judo turnira i osvojili preko 50 medalja. Godina 2015. je bila izuzetno uspješna, jer klub je učestvovao na 16 takmičenja (državna prvenstva, međunarodni turniri), a naši takmičari su osvojili preko 70 medalja.

Budući šampioni

Najistaknutiji takmičari kluba su u raznim kategorijama i starosnoj dobi. O njima će se sigurno puno čuti. Zato bi dobro zapamtiti imena ovih dječaka i mladića.

1) Aner Kamberović, koji je za prethodnu godinu bio viceprvak BiH u svojoj kategoriji mlađih dječaka do 60 kg. Osvajač je mnogobrojnih medalja i koji proglašen ***najperspektivnijim takmičarem u Kantonu Sarajevo***

2) Alen Kamberović, koji je ***aktuelni prvak BIH*** u kategoriji mlađih dječaka u kategoriji preko 60 kg i osvajač je mnogobrojnih medalja.

3) Hilal Ličina, osvajač mnogobrojnih medalja u konkurenciji poletaraca.

4) Elvin Ličina, koji je osvajač pregršt medalja na Međunarodnim turnirima u kategoriji mlađih dječaka plus 73 kg.

■ **Anes Ličina kao sudac na nekim od takmičenja**

5) Sead Sadiku u kategoriji kadeta do 73, koji je također u ovoj i prethodnoj godini osvojio pregršt medalja.

6) Ilhan Ličina u kategoriji kadeta do 73kg, a u ovoj i prethodnoj godini osvojio je niz značajnih rezultata.

7) Mirsad Omanović u kategoriji juniora do 90 kg. Ostvarivao je značajne rezultate i kao junior. Sve je začinio osvajanjem 5. mjesta na Prvenstvu BIH za seniore, iako je on još uvijek bio junior. U ovoj godini se takmiči u kategoriji seniora, ali zbog povrede na početku sezone propustio je veći dio takmičarske sezone.

8) Kerim Čušević u kategoriji seniora za 2014. godinu u apsolutnoj kategoriji na Državnom prvenstvu BIH ostvario je zaista zapažen rezultat, osvojivši sjajno 3. mjesto.

Pored ovih članova, moramo spomenuti još i Adisa Vrnjaka, Igor Vladušića, Aldina Ligatu, Faruka Tahmiščića, braću Dinu i Damira Hrapu, Edina i Nezira Vilogorca, Hamzu Kajimovića, Kabira Škrijelja, Mirzu Maslu, Bakira Dacića, Elzana Kandića, Sergeja Popovića i Armina Borančića.

- U klubu se već pripremamo za sljedeću godinu i očekujemo još značajnije rezultate. A ovu priliku ćemo iskoristiti da pozovemo sve koji žele da se upišu i počnu trenirati kod nas i sa nama. Treniramo na Grbavici, u sali borilačkh sportova u okviru stadiona Grbavica utorkom i četvrtkom od 19:00 sati i subotom od 10:00. Za sve zainteresovane dataljnije informacije možete dobiti na Facebook stranici kluba – kaže na kraju Anes Ličina.

Anes Ličina, prvi čovjek kluba je svestrana ličnost i vrstan pedagog. Pored toga što je trener i direktor u J.K. „Olimp“, trener je i prve seniorske ekipe Željezničara. Judo je počeo da trenira još 1997. godineu ekipi „Ibar“ iz Rožaja. U Sarajevo dolazi 2004. godine i jedan period trenira u J.K. „BOSNA“, a nakon duže pauze zbog povrede nastavlja karijeru u J.K. „Željezničar“.

U dugoj takmičarskoj karijeri bio je kadetski i juniorski prvak Crne Gore, te seniorski reprezentativac i učesnik na Evropskim kupovima B i A kategorije. Judom se takmičarski prestao baviti 2012. godine. Nacionalni je judo sudija od 2008. godine. Sljedeće će najvjerovatnije postati i internacionalni sudija. Magistrirao je na dva fakulteta i to na Političkim naukama i na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije. Trenutno privodi kraju doktorski studij na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.◆

Adem Ljajić, prvotimac Intera

Veliko priznanje: Ljajić je najbolji igrač Intera

Talentirani vezniak Intera i reprezentacije Srbije, za samo nekoliko mjeseci prešao je nesvakidašnji put od odbačenog rezerviste do prvotimca i ključne figure u Mančinijevom timu. Svojim nastupima omogućio je da plavo-crni polusezonu završi na prvoj poziciji Serije A.

■ Piše: **Almir ŠKRIJELJ**

Adem Ljajić je ljetos bio jedan od onih "kupi sada, plati kasnije" igrača. Inter je dao Romi dva miliona eura za posudbu Ljajića, sa opcijom produžetka ugovora u 2016. godini. Reprezentativac Srbije se u početku mučio, privikavao, a onda se desila Ljajićeva rapsodija. Počeo je da se ističe i asistencijama i pogocima poput onog pobjedonosnog u meču protiv Đenove. Onda i ne čude izjave trenera Mančinija, i te kako pohvalne.

"Ljajić je trenutno najbolji fudbaler Intera. Ima karakteristike koje su potrebne da budete centralni vezni i kreator igre. Podsjeća me na Samira Nasrija i Davida Silvu koje sam trenirao u Mančester Sitiju", rekao je Mančini za Gazetu Delo Sport.

Statistički podaci idu u prilog ovoj tvrdnji. Ljajić je fudbaler Intera koji je stvorio najviše šansi za saigrače (26). Prvi sledeći na listi je Stevan Jovetić (20), ali je reprezentativac Crne Gore odigrao više utakmica od Ljajića.

Tako je talentirani vezniak prešao nesvakidašnji put od odbačenog rezerviste do prvotimca i ključne figure u Mančinijevom timu za samo nekoliko mjeseci.

Adem Ljajić je karika koja je nedostajala neroazurima, što je i pokazao sjajnim partijama naročito u poslednjih nekoliko nedelja.

Kako tvrdi Gazeta delo Sport, Roberto Mančini je naložio sportskom sektoru da kao prvu stvar u januarskom prelaznom roku obezbijede potpis srpskog fudbalera koji je u Milano stigao kao pozajmljeni igrač.

Romi je za njegove usluge već uplaćeno dva miliona evra, uz dogovor da Ljajić može da bude kupljen za sumu od 11 miliona. Ipak, Inter sada pokušava da izdejstvuje smanjenje otkupne sume i dobije popust za sjajnog fudbalera. ◆

Svim građanima
i poslovnim partnerima
sretnu i uspješnu
Novu godinu
želi
Općina Stari Grad Sarajevo!

Želimo vam sretnu i uspješnu Novu godinu

HOTEL PARK
VOGOŠĆA

Hotel „Park“ nalazi se 8 km udaljen od centra grada. Izgrađen je 1984. godine i nakon 1996, više puta je renoviran sa stalnim upotpunjavanjem novim sadržajima kako bi gosti pronašli sve ono što im je potrebno u ovoj oazi zelenila, mira i nepreglednih krajolika. Možemo biti ponosni na gostoljubivost i porodičnu atmosferu u Hotelu, jer svako se najljepše osjeća u porodičnom okruženju, zato oni koji su nas jednom posjetili, uvijek su se ponovo vraćali. Posjetite nas i uvjerite se sami! Dobrodošli!

Transferi i pickupi | Povoljan taxi i rent a car | Osiguran parking | Mini bar i sefovi | Konferencije i seminari

Hotel Park Sarajevo-Vogošća 71320 Gornja Jošanica II br. 1 | T: +387 (0)33 43 30 00 | F: fax. +387 (0)33 43 27 21
Email: hotelpark@bih.net.ba | www.hotel-park.ba

Securitas u BiH

Securitas u BiH obezbjeđuje više od 5000 lokacija za 2400 klijenata. 1800 zaposlenih i police od profesionalne odgovornosti u okviru usluge garantuju vrhunsku privatnu zaštitu.

Securitas BH je dio globalnog preduzeća Securitas AB koje ima preko 160 godina iskustva u SAD i preko 70 godina u Evropi u sektoru privatne zaštite.